

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Identita německojazyčných skupin v Itálii

Ondřej Křížek

© 2017 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Ondřej Křížek

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Identita německojazyčných skupin v Itálii

Název anglicky

Identity of German-speaking groups in Italy

Cíle práce

Hlavním cílem práce je dát na základě terénního výzkumu a sekundárních údajů v relevantní literatuře odpověď na výzkumnou otázku a podotázky:

Jak ovlivňuje italské správní zřízení identitu německojazyčných menšin v Itálii?

- Jak se projevuje historický vývoj na identitě německojazyčných menšin?
- Jak se projevuje soužití s dalšími etniky na identitě německojazyčných menšin?
- Jak se projevuje hospodářská situace na identitě německojazyčných menšin?

Metodika

Práce bude vycházet převážně z terénního výzkumu provedeného v lokalitách, kde se německojazyčné menšiny v Itálii nachází. Konkrétně se jedná o menšiny Cimbri v provincii Benátsko, jihotyrolskou v regionu Jižní Tyrolsko, Mocheni v regionu Tridentsko a Walser v regionu Valle d'Aosta. Při tomto výzkumu bude využito polostandardizovaných rozhovorů a standardizovaných dotazníků. Práce bude dále čerpat ze sekundárních zdrojů – odborné literatury a materiálů získaných v příslušných lokalitách.

Doporučený rozsah práce

cca 70 stran

Klíčová slova

Němci, Itálie, identita, autonomie, etnicita, hospodářství, Jižní Tyrolsko, Walser, Cimbri, Mocheni

Doporučené zdroje informací

- GELLNER, Ernest (Arnošt). Nacionalismus. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2003. ISBN 80-7325-023-3.
- HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN: 978-80-7419-010-0.
- RAINER, Karl. The Autonomous Province of Bozen/Bolzano-South Tyrol. In: GÁL, Kinga. Minority Governance in Europe. Budapešť: The Open Society Institute, 2002, s. 91-103. ISBN 963-9419-40-0.
- STEINICKE, Ernst a Roland LOEFFLER (eds.). The Effects of Amenity Migration on Ethnic Minorities in the Alps Case Study: The Italian Alps. MOSS, Laurence A.G. a Romella S. GLORIOSO. Global Amenity Migration: Transforming Rural Culture Economy and Landscape. Kaslo, British Columbia: The New Ecology Press., 2014, s. 233-249. ISBN 9780993635106.
- ŠATAVA, Leoš. Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN: 978-80-86429-83-0.

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 9. 2. 2017

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 20. 2. 2017

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 29. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Identita německojazyčných skupin v Itálii“ jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2017

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za jeho podporu během psaní předchozí bakalářské práce a jeho trpělivost při psaní této. Dále bych rád poděkoval všem německojazyčným informátorům ze severu Itálie, kteří byli ochotni se podělit o své názory, zkušenosti a vzpomínky, na nichž je tato práce především postavena.

Identita německojazyčných skupin v Itálii

Identity of German-speaking groups in Italy

Souhrn

Etnická diverzita v severní Itálii nabízí velmi unikátní pohled na multietnickou společnost. Italská vláda se dlouho potýkala s hledáním správného přístupu, jak zajistit všem místním menšinám vhodné podmínky k zachování jejich způsobu života. Jelikož jazyk je jedním z nejdůležitějších atributů identity, vyjednávání se soustředila hlavně kolem něj. V dnešní době je systém jazykových, a tedy i etnických práv a svobod v Itálii relativně uspokojivý i z pohledu menšinové skupiny. Tato práce si klade za cíl odpovědět na otázky spojené se vztahem německojazyčných menšin a italského správního zřízení, potažmo menšin a italskojazyčné skupiny obyvatelstva.

Summary

Ethnic diversity in northern Italy offers a unique view of the multiethnic society. The Italian government has long struggled with the right approach to ensure all local minorities the right conditions to preserve their way of life. Since the language is one of the most important attributes of identity, a lot of negotiations had focused mainly around him. Nowadays, the system of language and thus the ethnic rights and freedoms in Italy is relatively satisfactory in terms of minority groups. This work aims to answer questions related to the relationship between the German-speaking minority and Italian administrative establishment, hence the Italian language group.

Klíčová slova: Němci, Itálie, identita, autonomie, etnicita, hospodářství, Jižní Tyrolsko, Walser, Cimbri, Mocheni

Keywords: Germans, Italy, identity, autonomy, ethnicity, economy, South Tyrol, Walser, Cimbri, Mocheni

Obsah

1.	ÚVOD.....	8
2.	CÍL PRÁCE.....	9
3.	LITERÁRNÍ REŠERŠE.....	10
4.	METODOLOGIE.....	12
5.	TEORETICKÝ RÁMEC.....	15
5.1.	ETNICITA.....	15
5.2.	KULTURA.....	16
5.3.	IDENTITA.....	17
5.4.	MENŠINA.....	17
5.4.1.	<i>Etnická skupina</i>	18
5.4.2.	<i>Etnická a národní</i>	19
5.4.3.	<i>Jazyk</i>	20
5.4.4.	<i>Revitalizace</i>	22
5.4.5.	<i>Nacionalismus</i>	23
5.4.6.	<i>Meziskupinový konflikt</i>	24
5.4.7.	<i>Mezinárodní ukotvení</i>	27
5.5.	AUTONOMIE.....	29
5.5.1.	<i>Územní autonomie</i>	31
5.5.2.	<i>Osobní autonomie</i>	32
6.	JAZYKOVÁ SITUACE V ITÁLII.....	34
6.1.	HISTORIE.....	35
6.1.1.	<i>Fašistický diktát</i>	35
6.1.2.	<i>Druhá světová válka</i>	37
6.1.3.	<i>Poválečná Ústava</i>	37
6.1.4.	<i>Prohlubování práv</i>	38
6.2.	PRÁVNÍ RÁMEC.....	40
6.2.1.	<i>Práva spojená s osobou</i>	40
6.2.2.	<i>Práva spojená s územím</i>	41
7.	JIHOTYROLANÉ.....	43
7.1.	HISTORIE A IDENTITA.....	44
7.1.1.	<i>Trauma poitalštění</i>	44
7.1.2.	<i>Vyjednávání autonomie</i>	47
7.1.3.	<i>Separatistické snahy</i>	48
7.1.4.	<i>Autonomie</i>	50
7.2.	JAZYK A IDENTITA.....	51
7.2.1.	<i>Dialekt</i>	53
7.2.2.	<i>Používání a znalost</i>	54
7.2.3.	<i>Vzdělávání</i>	56
7.3.	KULTURA A IDENTITA.....	57
7.3.1.	<i>Náboženství</i>	58
7.3.2.	<i>Folklor</i>	60
7.3.3.	<i>Ruční řemesla</i>	61

7.4.	SOUČASNOST A BUDOUCNOST	61
8.	CIMBROVÉ	64
8.1.	HISTORIE A IDENTITA	65
8.1.1.	<i>Sedm komunit</i>	65
8.1.2.	<i>Třináct komunit</i>	65
8.1.3.	<i>Obec Lusérn</i>	66
8.2.	JAZYK A IDENTITA	66
8.2.1.	<i>Mnohojazyčnost</i>	66
8.2.2.	<i>Vymírající jazyk?</i>	67
8.2.3.	<i>Vzdělání a revitalizace</i>	68
8.3.	KULTURA A IDENTITA	70
8.3.1.	<i>Roana</i>	70
8.3.2.	<i>Giazza</i>	71
8.3.3.	<i>Lusérn</i>	72
8.4.	SOUČASNOST A BUDOUCNOST	74
9.	MÖCHENOVÉ	77
9.1.	HISTORIE A IDENTITA	78
9.2.	JAZYK A IDENTITA	79
9.2.1.	<i>Živý jazyk</i>	79
9.2.2.	<i>Výuka na školách</i>	80
9.2.3.	<i>Praktická dvojjazyčnost</i>	81
9.3.	KULTURA A IDENTITA	82
9.3.1.	<i>Kulturní institut</i>	83
9.3.2.	<i>Folklór a náboženství</i>	83
9.4.	SOUČASNOST A BUDOUCNOST	84
10.	WALSEROVÉ	87
10.1.	HISTORIE A IDENTITA	88
10.2.	JAZYK A IDENTITA	89
10.2.1.	<i>Revitalizace</i>	89
10.2.2.	<i>Výuka na školách</i>	90
10.2.3.	<i>Kulturní plánování</i>	91
10.2.4.	<i>Alagna</i>	91
10.3.	KULTURA A IDENTITA	92
10.3.1.	<i>Architektura</i>	93
10.3.2.	<i>Svátky a festivaly</i>	93
10.4.	SOUČASNOST A BUDOUCNOST	94
11.	SROVNÁNÍ MENŠIN	96
11.1.	ROLE AUTONOMIE	96
11.1.1.	<i>Regionální úroveň</i>	97
11.1.2.	<i>Obecní úroveň</i>	99
11.2.	ROLE SEBEUVĚDOMĚNÍ	100
11.3.	ROLE VITALITY	103
12.	ZÁVĚR	105
13.	SEZNAM LITERATURY	108
14.	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	113

1. Úvod

Italská republika je tradičně charakterizována vysokou úrovní etnické a jazykové rozmanitosti. S největším počtem etnických menšin se setkáme při severních hranicích se Švýcarskem, Rakouskem a Slovinskem. Často se jedná o jazykové poloostrovy vybíhající za politické hranice mateřských států. Toto je případ německojazyčných skupin – Cimbrů, Mòchenů a Walserů, kteří se na území dnešní Itálie dostali během 12. a 13. století. Výjimkou jsou Jihotyrolané, kteří byli přiřazeni k italskému státu proti své vůli po první světové válce.

Italský stát neměl v dřívějších dobách k cizojazyčným menšinám příliš přívětivý vztah. Jeho cílem bylo svá území homogenizovat, a vytvořit tak unitární stát s jasně vymezenou centrální vládou, což nabylo hrůzné podoby v meziválečném období poitalšťování. Fašistická oprese ovlivnila etnickou identitu zdejších menšin a natrvalo poznamenala jejich jazykový, kulturní a demografický vývoj. Druhá polovina 20. století se nesla v postupném nastavování právního rámce zastřešujícího ochranu a rozvoj etnických menšin na italském území. Jižní Tyrolsko si zajistilo autonomní statut, který na něj delegoval široké pravomoci z centrální vlády. Jihotyrolané konečně dostali možnost nést odpovědnost za svůj osud. Cimbrové, Mòchenové a Walserové kvůli svému nevýznamnému počtu takovouto příležitost nezískali.

Postupně mizející německojazyčné skupiny však ke konci 20. století zažily náhlé vzepětí či obrodu. Napomohl k tomu vstřícnější přístup italského státu, který postupně na samosprávné celky – regiony a provincie, delegoval více pravomocí. Jelikož většina zmíněných menšin dlí v těchto autonomních regionech, bylo možné začít využívat finančních prostředků k zakládání etnických institucí a veřejných úřadů. Pravděpodobně ještě významnějším důsledkem tohoto vývoje byla možnost zavést místní jazyky do vyučování v mateřských a základních školách.

Území severní Itálie je v současnosti perspektivní oblastí v rámci evropského prostoru. Ekonomické a geografické podmínky jsou více než vhodné k využití potenciálu rozvíjejícího se cestovního ruchu. Etnické menšiny začínají být čímsi exotickým a unikátním. V takovém prostředí se může etnická identita stát i výhodným „artiklem“. Společně se zajištěním menšinových práv přichází možnost etnickou identitu jednotlivých německojazyčných menšin skutečně rozvinout a zachránit.

2. Cíl práce

Itálie patří mezi evropské státy s největší počtem historických etnických menšin na svém území. Mnoho těchto menšin se stalo součástí italského státu až ve 20. století v rámci hraničních a etnických změn souvisejících se dvěma světovými válkami, což je případ i zkoumaných německojazyčných skupin. Před italskou vládou stál složitý problém, jak vyřešit otázku státní suverenity a zároveň poskytnout očekávaná práva. Ve většině případů zvolila přístup územní autonomie, a proto si práce klade za hlavní otázku: „*Jak ovlivňuje italské správní zřízení identitu německojazyčných menšin v Itálii?*“

Historický vývoj nejen italského přístupu k ochraně menšinových a jazykových práv, ale i historie německojazyčných skupin jsou nutnými tématy. Obě jsou nerozlučně provázána, jelikož centrální vláda svým přístupem a politikou do jisté míry určovala hranice etnické identity zkoumaných menšin. A na druhé straně, tyto menšiny se samy podíleli přímo či nepřímo na formování autonomního uspořádání svého území, proto podotázka: „*Jak se projevuje historický vývoj na identitě německojazyčných menšin?*“

Samotná časová posloupnost evoluce autonomního zřízení by nebyla dostatečným popsáním zkoumané otázky. Ústava a legislativa umožňující taková práva jsou psány lidmi a v tomto případě se do jisté míry jedná o smluvní dohodu dvou či více stran. Na jedné straně vystupuje italská centrální vláda a na druhé různojazyčné menšiny. Jedná se tedy o meziskupinový střet, který v sobě zahrnuje příčiny a důsledky, naděje a obavy, motivaci a lhostejnost. K dokreslení obrázky o situaci daných skupin je nutné se ptát: „*Jak se projevuje soužití s dalšími etniky na identitě německojazyčných menšin?*“

Poslední podotázkou zůstává: „*Jak se projevuje hospodářská situace na identitě německojazyčných menšin?*“ Ohrožené etnické skupiny se v dnešní době stávají jakýmsi exotickými skanzeny, které přirozeně lákají zájem veřejnosti. V mnoha případech vytěsněné menšinové obyvatelstvo nalézá v podobném trendu ekonomickou příležitost. Cestovní ruch se stává jedním z hlavních způsobů obživy, který v určité síle také formuje etnickou identitu německojazyčných menšin v Itálii.

3. Literární rešerše

V českém jazyce v podstatě nenajdeme žádné publikace věnující se německo-jazyčným menšinám v Itálii. Okrajově se několik autorů věnuje tématu Jižního Tyrolska. Nicméně tituly v českém jazyce poslouží převážně v teoretickém rámci práce.

Miroslav Hroch se ve svém díle „Národy nejsou dílem náhody“ zabývá vznikem státních či etnických útvarů. Ačkoliv popisuje spíše vývoj etnických skupin s určitými seberealizačními cíli, co se vlastního státu či alespoň autonomie týká, můžeme zde najít několik průniků s historickou i současnou situací etnických menšin v Itálii. I v dnešní době se většina z nich potýká s jazykovou diglosií. Hroch (2009: 140) píše: „...z předrevolučního období přežíval v některých částech státního území stav diglosie, tj. situace, kdy se na tomto území paralelně užívalo dvou či více jazyků a dialektů, přičemž ovšem obvykle jen jeden jazyk měl funkci jazyka oficiálního, státního, ale vzhledem k nízké intenzitě komunikačních vazeb se existence jazykových rozdílů neprojevovala nijak rušivě.“ Jazykové skupiny na italském území žádnou revolucí ovšem neprošly, proto zůstaly zachyceny v tomto stavu.

Jistým myšlenkovým „základním kamenem“ této práce můžeme považovat „Nacionalismus“ os Ernesta Gellnera. Všechny čtyři německo-jazyčné menšiny se do své současné lokace přestěhovali bez větších problémů. Jak Gellner píše (2003: 38): „*Dějiny ve skutečnosti nejsou historií třídního ani národního konfliktu. Lidé spolu v jejich průběhu bojovali, nenáviděli se a navzájem se zabíjeli, aniž by brali příliš velký ohled na jazyk, rasu, etnickou příslušnost, víru nebo barvu pleti. Při vraždění a vykořisťování se vzájemně nediskriminovali.*“ Problémy nastaly až ve složitých podmínkách 20. století.

Tématem etnicity reflektované mateřským jazykem a identity se zabývá Leoš Šatava hned v několika dílech. Zejména jeho komentáře k izolovaným a vymírajícím jazykům jsou pro tuto práci velmi přínosné. Například v knize „Jazyk a identita etnických menšin“ upozorňuje (2009: 12): „*Jazyková asimilace je uspíšena skutečností, že velkou část malých řečí tvoří pouze jazyky s orální tradicí, přetrvávající mnohdy díky (do nedávné doby) geografické izolaci svých uživatelů; tato situace se nyní rapidně mění. Avšak i řada malých jazyků s vlastním písemnictvím není s to pokrýt všechny potřebné roviny života.*“ S tímto problémem se nepotýkají početní Jihotyrolané, nicméně pro zbylé menšiny je toto velmi aktuální.

Udržení mateřského jazyka je pro tyto menšiny klíčové k zachování celistvého etnického uvědomění. Ačkoliv tomuto v posledních letech podmínky přejí, 20. století a s ním spojená buď nucená či neúmyslná italianizace populace zanechala na jednotlivých menšinových skupinách značné stopy. Italština se stala oblastí komplementarity, jak poznamenává Eriksen (2012: 59): „*Tam, kde se utváří mezietský vztah, je nezbytné ustanovit oblast komplementarity. Ta může být ustanovena prostřednictvím sdíleného jazyka, v jehož rámci dochází ke vzájemnému kontaktu.*“ Tato práce se bude snažit tuto oblast zhodnotit.

Tématem autonomie se zabývá Kinga Gál (2002) ve svém sborníku „*Minority Governance in Europe*“, ve kterém autoři rozpracovávají možnosti a praktické případy územní a osobní autonomie. Případu německojazyčných menšin v Itálii se týkají oba případy. Územní autonomie je přidělena etnickým skupinám, které tvoří na určitém územním celku většinu. Podmínka většiny je nutná z důvodu zachování fungujícího demokratického procesu. Zástupcem takovéto autonomie je jednoznačně Jižní Tyrolsko. Druhým případem je osobní autonomie, která se snaží poskytnout menšinová práva na základě individuality a občanské příslušnosti.

Praktická část práce týkající se Jižního Tyrolska vychází z autorova předešlého výzkumu popsaného v bakalářské práci „*Identita Němců v Jižním Tyrolsku*“. Cílem této práce bylo zjistit, jak se boj o autonomii podílí na etnické identitě německojazyčné skupiny žijící na území Jižního Tyrolska. Závěrem práce bylo zjištění, že etnicita a autonomie se navzájem silně ovlivňují a jsou tedy velmi úzce propojeny: „*Etnická identita tedy zahrnuje i samotnou autonomii, jelikož z ní částečně vychází, a naopak autonomie z etnické identity jihotyrolských Němců taktéž vyrůstá.*“ (KŘÍŽEK, 2015: 72)

Drtivá většina textů o německo-jazyčných skupinách v Itálii je psána v německém či italském jazyce. I přesto těchto textů není příliš a z části mají spíše populárně-naučný ráz. Historii Jižního Tyrolska se podrobně věnuje Rolf Steininger v knize „*South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*“. Popisuje pozvolný vývoj regionu a s ním spojené autonomie, které si prošly těžkými obdobími konce první světové války, dobou poitalšňování, vyjednáváními po konci druhé světové války až do současnosti. (STEININGER 2003) Ostatními menšinami se zabývá například Silvia Dal Negro (2004) či Paolo Coluzzi (2005).

4. Metodologie

K dosažení cíle této práce bylo využito kvantitativního, a především kvalitativního výzkumu. Kvantitativní výzkum využívá verifikačních metod, které testují a ověřují hypotézy. Má za úkol statistické popsání závislostí mezi proměnnými předem určeného výběrového souboru osob a jeho aplikace na celou populaci, k čemuž slouží standardizované techniky, jako např. dotazník, anketa či vyhledávání a použití statistických dat. Kvantitativní výzkum má vysokou reliabilitu, ale nízkou validitu. Výhodou kvantitativního výzkumu je možnost získání vysokého množství dat, jejich vyhodnocení a následné ověření hypotézy při relativně nízkých nákladech a vynaloženém času. Nevýhodou kvantitativního výzkumu je redukce naakumulovaných dat a generalizace vyhodnocených dat, která nemusí obsahovat výjimky a odchylky.

Kvalitativní výzkum je explorativního charakteru a pracuje s omezeným souborem zdrojů, které nemají vypovídající statistickou hodnotu. Jeho cílem je tvorba nových hypotéz. Využívá k tomu hloubkových technik sběru dat – individuální či hromadný rozhovor, studium osobních dokumentů či zúčastněné pozorování. Výhodou kvalitativního výzkumu je vysoká validita díky velmi podrobnému popsání zkoumaného jevu. K nevýhodám kvantitativního výzkumu se řadí relativně vysoká časová a finanční náročnost. Dále nemožnost aplikovat výsledky spolehlivě na celou populaci – tedy nízká reliabilita.

V práci byly uplatněny především poznatky ze studia dokumentů a analyzovaná data z terénních výzkumů v severní Itálii. Konkrétně se jednalo o opakovaný výzkum v Jižním Tyrolsku (2011, 2014) a v dalších lokalitách popsáných v praktické části práce (2017). Na základě předem zjištěných informací a předešlých výzkumů byly stanoveny výzkumné otázky pro standardizovaný dotazník a polostandardizovaný rozhovor. Při jednotlivých terénních výzkumech byly tyto techniky doplněny ještě o hloubkové individuální rozhovory. S informátory byly dohodnuty schůzky předem (email, CouchSurfing.com) nebo byly techniky výzkumu aplikovány přímo na místě. V některých případech bylo zmíněných technik využito i při získávání navazujících podrobnějších informací mimo terén (email a Skype). Lokace byly vybrány na základě studia literatury a internetových zdrojů o daných etnických menšinách.

Tabulka 1 - Informátoři - Jižní Tyrolsko

Informátor	Jazyková sk.	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Jazyky	Místo
1	německá	muž	27	Bc.	nj., ij., aj.	Brixen
2	německá	žena	43	Mgr.	nj., ij., aj., šj.	Bruneck
3	německá	muž	22	Bc.	nj., ij., aj.	Toblach
4	německá	muž	32	Mgr.	nj., ij., aj., fj.	Ruffré
5	německá	žena	42	Bc.	nj., ij., aj.	Wolkenstein
6	německá	žena	23	střední	nj., ij., aj.	Mals
7	německá	muž	38	Bc.	nj., ij., aj., fj.	St. Michael
8	italská	žena	45	/	ij., nj., aj.	Innichen
9	ladinská	muž	53	Mgr.	., nj., ij., fj., aj.	St. Ulrich
10	ladinská	muž	41	Bc.	lj., nj., ij., aj.	Corvara
11	německá	muž	20	střední	nj., ij., aj.	Merano
12	německá	muž	31	Bc.	nj., ij., aj.	Pfalzen
13	německá	muž	31	Dr.	nj., ij., aj.	Innichen
14	německá	žena	27	střední	nj., ij., aj., šj.	St. Christina
15	německá	žena	20	střední	nj., ij., aj.	Laas
16	německá	muž	63	vyučen	nj., ij., fj.	Lüsen
17	italská	muž	38	/	ij., nj., aj.	Merano
18	italská	žena	32	/	ij., nj., aj.	St. Ulrich
19	ladinská	muž	46	vyučen	lj., nj., ij.	St. Ulrich
20	ladinská	muž	25	/	lj., nj., ij.	St. Christina
21	ladinská	žena	32	Bc.	lj., nj., ij., fj.	Corvara
22	německá	muž	54	Mgr.	nj., ij., aj.	Toblach
23	německá	žena	30	vyučena	nj., ij., aj.	Bruneck
24	německá	muž	45	vyučen	nj., ij., šj.	Bruneck
25	německá	muž	28	Mgr.	nj., ij., aj.	Bruneck
26	německá	žena	43	Bc.	nj., ij., aj.	Toblach
27	německá	muž	36	vyučen	nj., ij., aj.	Innichen
28	německá	muž	32	/	nj., ij., aj.	Sterzing
29	německá	muž	42	/	nj., ij.	Merano
30	italská	muž	25	Bc.	ij., nj., aj.	Merano
31	italská	žena	22	Bc.	ij., nj., aj.	Merano
32	ladinská	muž	43	vyučen	lj., nj., ij., fj.	St. Ulrich

(VLASTNÍ ZDROJ, 2015)

Terénní výzkum v provincii Jižní Tyrolsko: „V tabulce informátorů jsou uvedeni všichni dotazovaní při terénním výzkumu. Z důvodu zachování anonymity je jejich rozpoznávacím znamením numerická hodnota. S informátory 1–10 byl veden hloubkový rozhovor (1–2 hodiny). S informátory 11–21 byl veden polostandardizovaný rozhovor (20–40 minut). Se zbylými informátory proběhl jen krátký polostandardizovaný rozhovor (10–20 minut). V práci jsou použity citace informátorů 1–16 z důvodu originalnosti jejich výpovědí. Tyto citace jsou v práci označeny číslem informátora (např.: Inf. 1).“ (KŘÍŽEK, 2015: 16)

Tabulka 2 - Informátoři - Severní Itálie

Informátor	Jazyková sk.	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Místo
33	cimbro	muž	21	/	student	Giazza
34	cimbro	muž	67	/	institut	Roana
35	cimbro	muž	34	/	dobrovolník	Roana
36	cimbro	žena	30-40	Bc.	pekařství	Gallio
37	cimbro	žena	36	Mgr.	muzeum	Lusérn
38	cimbro	muž	40-50	/	/	Lusérn
39	mòcheno	žena	30-40	Mgr.	institut	Palù
40	mòcheno	žena	21	/	student	Palù
41	walser	žena	40-50	Mgr.	jaz. kurz	Gressoney
42	walser	žena	30-40	/	úřad	Issime
43	italská	muž	20-30	/	hotel	Alagna

(VLASTNÍ ZDROJ, 2017)

Terénní výzkum v provincii Tridentsko, Vicenza, Verona a regionu Údolí Aosta byl proveden v září roku 2016. Nízký počet informátorů je zapříčiněn jazykovou bariérou a nízkou ochotou místního obyvatelstva účastnit se výzkumu. S informátory 33–42 byl proveden hloubkový rozhovor (1–2 hodiny). S informátorem 43 byl proveden kratší rozhovor (20–40 minut). Nutno zdůraznit, že většina informátorů patří mezi aktivní členy etnických skupin (Inf. 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42), a proto mohou být jejich odpovědi tendenční.

5. Teoretický rámec

Než se práce začne soustředit na dané německojazyčné menšiny a jejich podstatná specifika související s výzkumnými otázkami, je třeba stanovit si tzv. teoretický rámec. Zde je popsána klasifikace a základní východiska, na nichž se rozvíjí praktická část práce. Jedná se zejména o témata spadající do oblasti kulturní a sociální antropologie, která popisuje a porovnává různá specifika lidských společností.

5.1. Etnicita

Jedním ze základních pojmů vymezujících hranice této práce je etnicita. Její definice není vůbec jednoduchá a jednoznačný rozsah není pravděpodobně možné efektivně vymezit. Definice může být velice široká, a tedy vágní, nebo naopak velice úzká a těžko aplikovatelná při porovnávání. Proto je vhodnější etnicitu definovat v rámci jejího použití v této práci.

Podstatou etnicity je vztah jedince či skupiny a dalších členů jiných skupin. Etnicita vyrůstá z tohoto vztahu, kde jsou zúčastněné osoby schopny vymezit se proti ostatním – najít a uvědomit si rozdíly. Tento proces je neoddelitelně svázaný se sociální interakcí těchto osob. Díky vzájemnému kontaktu mají možnost hledat zmíněné rozdíly, které se v obráceném pohledu stávají jejich charakteristikou. Podle Eriksena (2012: 45): „*Etnicita spočívá v první řadě v aplikaci systematického rozlišování mezi insidery a outsidersy; mezi My a Oni. Etnicita nemůže existovat tam, kde se toto pravidlo nevyskytuje, předpokládá totiž institucionalizovaný vztah mezi jasně vymezenými kategoriemi, jejichž členové se navzájem považují za kulturně odlišné. Z tohoto pravidla vyplývá, že dvě nebo více skupin, které se považují za odlišné, se v situaci intenzivnějšího vzájemného kontaktu mohou zároveň stávat jedna druhé podobnější a zároveň se intenzivněji zabývat vzájemnými odlišnostmi.*“

Jedinec se zde ztotožňuje s určitými kategoriemi sdílenými dalšími členy skupiny. „*...etnicita znamená ustavení jak rozdílů mezi My/Oni (dichotomizace), tak sdíleného pole mezietnického diskurzu a interakce (komplementarizace).*“ (ERIKSEN, 2012: 60) Tyto kategorie průniku jsou opět velmi těžko definovatelné. Respektive mohou existovat pro jednu skupinu a druhá si jich nemusí být vůbec vědoma. Nedá se tedy přesně určit nějaký okruh těchto kategorií, na jehož základě by bylo možné etnicitu zúžit či ji porovnávat. Spíše naopak, kategorie samotné nabízejí etnické propojení či vymezení. I přesto můžeme najít jistý vyšší rámec, podle kterého se dají kategorie dále určovat a porovnávat. Na takovémto

rámci se shoduje většina odborníků a bere etnicitu jako: „*System kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktů, historických osudů a představ o společném původu formující vědomí i nevědomí lidí, jejich identitu a životní orientaci. Podstatné jsou nejen objektivní složky etnicity (jazyk, náboženství, kultura), ale i novějšími autory zdůrazňované subjektivní přesvědčení lidí o jejich etnicitě.*“ (MATOUŠEK, 2003: 63)

5.2. Kultura

I definice kultury je opět trochu složitější a těžko odlišitelná od definice etnicity. Někdy je jejich význam v podstatě zástupný, a v některých případech může kultura suplovat pojmy jako „etnikum/etnická skupina“ nebo i „národ“ (SOUKUP, 2004: 9–11). Někteří autoři do kultury řadí vše „stvořené“ člověkem. Již Edward Burnett Taylor (1871: 1) chápal kulturu jako: „... *komplexní celek, který zahrnuje lidské poznatky, víru, umění, morálku, právo a další zvyky a obyčeje, které člověk si člověk osvojuje jako člen společnosti.*“

Vztah etnicity a kultury je proto velmi komplexní a nestálý. Eriksen (2007: 23) ve svých dílech popisuje kulturu jako fenomén bez hranic. Může prostupovat etnicitou mnoha skupin, a právě vztah skupin k určité kultuře je to, co zčásti tvoří jejich etnicitu – tedy sebeidentifikaci. A právě tato sebeidentifikace vytváří etnické hranice, které mohou být klíčové k identifikaci etnické skupiny. I když dvě etnické skupiny mohou sdílet relativně podobnou kulturu, etnická hranice mezi nimi zůstává přesto velice silná. A zde je vztah etnicity a kultury klíčový: „*Kulturní rozdíly se týkají etnicity pouze a jedině tehdy, když se tyto rozdíly stanou relevantními v sociální interakci.*“ (ERIKSEN, 2012: 74)

Kultura se stává jedním z komunikačních prostředků etnicity, díky nimž se může skupina vymezit. Kultura, podobně jako etnicita, je proto těžko představitelná v monokulturním prostředí, kde bychom ji nebyli schopni ani pojmenovat. „*Etnicita je přetrvávající a systematickou komunikací kulturních rozdílů mezi skupinami, které se považují za odlišné. Objevuje se všude tam, kde se v průběhu sociální interakce stanou kulturní rozdíly relevantní.*“ (ERIKSEN, 2012: 1002) K popsání etnicity nepostačí pouhý objektivistický popis, ale i prozkoumání vztahu skupin s jejich kulturou.

Dále musíme brát v potaz, že s kulturou se často zachází jako s něčím trvalým. Jedná se o jakési „*sociálně konstruované společné dědictví*“ (ERIKSEN, 2012: 101), a ačkoliv etnicita může být v některých případech chápána podobně, je ve vztahu ke kultuře daleko proměnlivější. Může s kulturou pracovat v čase a prostředí – může využívat příležitosti ji

formovat či ohýbat. „*Etnicita je tedy relační a situační: etnická povaha sociálního kontaktu závisí na situaci. Jinými slovy, nejde o fenomén nesporný a neměnný.*“ (ERIKSEN, 2012: 102) V této práci je s kulturou zacházeno jako s jistou podmnožinou etnicity – souborem vlastností, myšlenek a zkušeností.

5.3. Identita

Výše zmíněná sebeidentifikace či sebeuvědomění etnicity se přenáší do každodenní reality jedince či skupiny. „*Etnicita je oproti dřívější perspektivě mnohdy chápána stále výrazněji jako pouze jedna z možných podob kolektivní identity, vedle jiných, „neetnický“ konstruovaných společenských vzorců či „situačních identit“.*“ (ŠATAVA, 2009: 17)

V odborné literatuře převládají dva přístupy ke vzniku etnické identity. První tzv. primordialistický přístup předpokládá, že podobné identity, jejich hranice, jsou automatické či přirozené – jedinec se s nimi „narodí“. Druhý modernistický přístup, který je v současné době přijímán většinou odborné obce, vidí v identitě onu fluiditu a přizpůsobivost – není „vytesána do kamene“.

Zásadní zde je, že tyto identity nevznikají automaticky, nejsou tedy přednastaveny. Vznikají pohybem jedince v životním a sociálním prostředí, jeho individuální identifikací se světem kolem sebe. Identita je fluidní a relativní: „*Lidé v průběhu života mohou svou národní identifikaci změnit v důsledku migrace do jiné země, jejímuž etnickému prostředí se přizpůsobí.*“ (KUTNOHORSKÁ, 2013: 20) Jedinec může mít hned několik identit – náboženskou, jazykovou, kulturní a další. Jeho etnická identita může stát vedle nich nebo spíše být jakousi kombinací či mostem – „*multidimenzionální identitou*“ (ANTHONY D. SMITH, 1991: 14). Etnické hranice jsou formovány jedincovým sebeuvědoměním, ale mohou se situačně měnit.

5.4. Menšina

„*Společnosti se skládají z menšin. Každý náleží k nějaké menšině, ba k několika menšinám najednou.*“ (LORD, 1999, 25) Menšina, tedy skupina o menším počtu jednotlivců, než je zbytek většinové populace, může mít několik podob. Menšinou může být skutečně etnická menšina o malém počtu členů nebo i část většiny, která je od ní odříznuta státními/správními hranicemi a stává se tedy menšinou v jiném státě. Pravděpodobně žádná

společnost není absolutně homogenní a obsahuje škálu různých menšin (senioři, homosexuálové, tělesně či duševně postižení atd.). Každý jedinec je členem minimálně jedné skupiny a díky tomu se zařazuje do určitých společenských struktur. V této práci je relevantní pouze menšina etnická či národní/národnostní, případně ty s nimi úzce související.

5.4.1. Etnická skupina

Etnická skupina pak představuje soubor jedinců, kteří sdílí sebeuvědomění společných kategorií či znaků. „*Etnicita náleží vztahu mezi dvěma či více skupinami, není vlastnictvím těchto skupin samotných. Etnicita se rozehrává mezi dotyčnými skupinami, nikoli v jejich rámci.*“ (ERIKSEN, 2007: 105) Tato etnicita členů skupiny je pohyblivá, což znamená, že tito členové mohou mezi skupinami přestupovat. To nemusí nutně ohrozit existenci původní skupiny. „*Každý etnicky uvědomělý člen některé menšinové populace je touto skutečností determinován, ovlivněn a do určité míry i handicapován ...*“ (ŠATAVA, 2009: 46) Etnická identita, respektive sebeidentifikace, se u menšin často projevuje daleko silněji než u většinové populace. Jednotlivé atributy také daleko více rezonují v osobním životě členů menšiny, jelikož vznikající situace spojené s neznalostí jazyka, volbou partnera, výběrem zaměstnání a podobně jsou pro většinovou společnost neznámou či dokonce tabu. Například identita potomka etnicky smíšeného páru přináší při výběru menšinově specifické školy a jazyka výuky těžko představitelné dilema.

Anthony D. Smith (1991: 21) vymezuje několik atributů, které rozšiřují výše zmíněné znaky:

- *společné jméno*
- *mýtus společného původu*
- *kolektivní historická paměť*
- *jeden či více odlišujících prvků společné kultury*
- *spojení se specifickou „vlastí“*
- *pocit solidarity pro významnou část populace*

Především však vyzdvihuje historii a kulturu. Zde společná paměť a „... *dějinný vývoj slouží jako jakýsi základ pro etnickou identitu, na něž jsou kladeny další stavební elementy etnicity.*“ (KŘÍŽEK, 2015: 39) Těmi jsou kultura (náboženství, zvyky, jazyk, či instituce) a vzájemné emocionální propojení. Smith samozřejmě mimo těchto šesti bodů zmiňuje i

kolektivní uvědomění identity etnické skupiny, které je neméně důležité.¹ Suma těchto objektivních a subjektivních atributů vymezuje hranici skupiny, která by nebyla uchopitelná bez odkazu na skupiny jiné. „*Koncept etnické hranice klade při zkoumání etnicity důraz na meziskupinový vztah. Hranice je onou neviditelnou dělicí linií mezi těmito skupinami. Obecně jsou hranice dvousměrné, to znamená, že obě skupiny ve svém vzájemném vztahu vymezují svou identitu a odlišnost vůči té druhé.*“ (ERIKSEN, 2012: 78)

5.4.2. Etnická a národní

Prívlastky „etnická“ a „národní“ zde opět z větší části splývají. Zjednodušeně můžeme říci, že národní menšina má jisté teritoriální požadavky. To znamená, že etnická minorita má politicky motivované sklony spojené s jistou oblastí a její identitou. Způsob formování takovýchto etnicko-politických jednotek je popsán již zmíněným konfliktem dvou pohledů, a to zastaralým primordialismem a dnes více přijímaným modernismem. Avšak i poslední zmíněný můžeme dělit na další dvě teorie. První, instrumentalistická, předpokládá spíše organický samovolný vznik národního z etnického. Takováto skupina začne v určitém bodě svého vývoje prosazovat vlastní politické zájmy. Zato druhá, konstruktivistická teorie, chápe vývoj jako uměle tvořený proces, na jehož konci stojí uspokojení určitých dopředu přednastavených cílů. K dosažení těchto cílů tato etnická skupina využívá „podomácku“ sestrojené identity – převážně pak svůj původ. (ERIKSEN, 2007: 101–102)

Leoš Šatava (2009: 31–32) rozděluje etnické menšiny do několika hlavních typů, převážně dle velikosti:

1. „*Malá etnika*“, *nedisponující vlastním národním státem (např. Lužičtí Srbové, Velšané, Baskové, Rétorománi...)*.
2. *Části „státních národů“*, *žijící mimo mateřskou zemi v jiných státních útvarech (Němci v Dánsku, Maďaři v Rumunsku...)*.
3. *Etnická společenství, u kterých chybí některé znaky „klasicky“ vyvinutých národů, kupř. území či standardizovaný jazyk (např. Romové, Židé mimo Izrael).*

¹ Dalším upřesňujícím atributem může být také příbuzenství, jak zmiňuje například Manning Nash (1989: 54–59). Jeho známá metafora „*postele, krve a kultu*“ přidává k široké definici etnické skupiny ještě reprodukci v rámci endogamické skupiny jedinců.

4. *Specifické případy, stojící mezi etnickou a etnografickou skupinou (např. Kašubové v Polsku) – někdy i zvláštní náboženské nebo sociální skupiny (Pomaci v Bulharsku, Tinkers /“Travellers“/ v Irsku a ve Velké Británii aj.).*

V případě německojazyčných menšin v Itálii se dostáváme do styku s typy „malá etnika“ (Cimbrové, Mochenové, Walserové) a části „státních národů“ (Jihotyrolané). Pokud bychom chtěli ještě jinak specifikovat etnickou menšinu, můžeme využít definici Francesca Capotoriho (1979: 96): „... skupina početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva, a vykazují, byť pouze implicitně, smysl pro sounáležitost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka.“

5.4.3. Jazyk

Jazyk je systémem znaků používaných lidmi ke komunikaci. Mluvený jazyk je udržován jako psaný jazyk písmem. Skrze jazyk na své okolí nahlížíme subjektivním způsobem a vytváříme si jakýsi vlastní svět. V této práci vynecháme rozdílné psychologické teorie popisující tento dopad jazyka na jedince a jeho vnímání reality². Tematicky důležitější je sociokulturní pohled na to, jak jazyk ovlivňuje fungování etnických menšin ve společnosti a jejich historii, a politickoprávní role jazyka jako určujícího prvku etnické příslušnosti v politickém zřízení a garanta menšinových práv.

Často bývá jazyk považován za nejdůležitější prvek etnické identity, jelikož se skrze jeho používání nabízí velmi úzké spojení jedince se svou etnickou skupinou. Zároveň může lehce propojovat další prvky, jako je historie, kultura nebo náboženství, ale nejdůležitější je, že tvoří základ sebeuvědomění. Jazyk představuje velmi spolehlivý indikátor členství v dané etnické skupině. Jazyk si jednotlivec samozřejmě může osvojit během života, ale v souvislosti s etnickou identitou je nejvíce skloňován mateřský jazyk. Ačkoliv Šatava (2009: 75) rozlišuje hned několik konotací mateřského jazyka, v práci budou tento pojem vyjadřovat významy uvedené v bodu 1 a 2:

1. *jazyk, který nás naučila matka*
2. *první naučený jazyk, bez ohledu na to, kdo nás jej naučil*

² Například Sapir-Whorfova hypotéza předpokládá, že gramatické struktury v rozhodující míře určují způsob našeho myšlení a vnímání skutečnosti. Nicméně všeobecný konsenzus praví, že jazyk myšlení nepředurčuje, ale spíše ho částečně směřuje. (JANDOUREK, 2012: 199)

3. *silnější jazyk v průběhu života*
4. *mateřský jazyk regionu nebo země (např. irština v Irsku)*
5. *jazyk, který osoba nejčastěji užívá, jazyk, ke kterému má osoba pozitivnější vztah a náklonnost“.*

Odůvodněním budiž, že naprostá většina menšinového obyvatelstva v Itálii je dvojjazyčná (či vícejazyčná). Vícejazyčnost znamená „*koexistenci dvou (více) jazykových systémů u jednotlivce*“ (ČERMÁK, 2011: 55) U takového jednotlivce znalost více jazyků není absolutní a mateřský jazyk zpravidla převládá. Jazyky také zastávají různé funkce v rámci společenského života – styk s afilovanou menšinou a většinou, interakce ve formálním a neformálním prostředí, intelektuální a emocionální projev atd. (ČERMÁK, 2011: 55) Pokud je jeden jazyk či dialekt upřednostňován v určitém sociálním prostředí, hovoříme o jazykové diglosii. Tato role jazyka je tedy sociálního charakteru – „vertikální“ rozměr – a je s ní spojené také jakési zabarvení – jazyková „nižší“ a „vyšší“ forma, kde každá plní jinou funkci. (ČERMÁK, 2011: 80) Například ve formální komunikaci s úřady je využívána italština a v neformálním rodinném dialekt němčiny.

V případě etnických menšin může například preference nebo sociální či geografická izolace zapříčinit proměnu původního jazyka v novou formu. „*Pokud se jazyk takto rozdělí na dvě či více variant, každá varianta se označuje jako dialekt tohoto jazyka. Dialekt je nejlépe definován jako specifická variace nebo podskupina jazyka.*“ (OTTENHEIMER, 2013: 287) Zásadou pro rozlišení jazyka a dialektu je vzájemná srozumitelnost. Mluvčí různých dialektů by měli být schopni komunikace. Ačkoliv slova a některé výrazy mohou být rozličné, mluvčí si rozumí a dokáží vést rozhovor. Různé jazyky jsou oproti tomu nesrozumitelné.

Takovéto menšinové jazyky či dialekty jsou vystaveny tlakům ze strany dominantních jazyků ve společnosti. Může se jednat o „násilný“ projev státu, kdy je menšinový jazyk zakázán, o nedostatečnou podporu, nebo i o nezájem na straně menšiny – mateřský jazyk je prostě v reálném životě nepraktický. Menšinové obyvatelstvo je pak vystaveno jazykové asimilaci. K zániku jazyka pak dochází hlavně tzv. jazykovým posunem (směnou), „... tj. přerušeni mezigenerační „štafety“ pokud jde o předávání jazyka nejmladším generacím ...“ (ŠATAVA, 2009: 40) Úbytek rodilých mluvčích zapříčiní nemožnost jazyk přirozeně, tedy vzájemným mezilidským předáváním/učením, přenášet na další generace. „*Plná znalost jazyka a jeho „naprostá neznalost“ jsou ovšem pouze dvěma krajními body škály, jež*

obsahuje řadu mezistupňů a specifických typů. Jedním z nich jsou z mnoha menšinových oblastí známí tzv. „zakrnělí“ rodilí mluvčí, tj. osoby, jež přes nabytí menšinového jazyka v dětství prožily dospělost v majoritním jazykovém prostředí. Jiným typem mohou být děti, vychované v menšinovém jazyce rodiči, již sami nejsou rodilými mluvčími dané řeči a nemají výraznější kontakty s „native speakers“.“ (WMFFRE, 2004: 153) V takovýchto případech je třeba jazyk uměle podporovat prostřednictvím revitalizačních programů, které závisí převážně na finanční a politické podpoře státu. Samozřejmě vůle dané menšiny je neméně důležitá.

5.4.4. Revitalizace

Uchování a oživení etnických/jazykových menšin je úzce provázáno s lidskoprávní sebeurčením, jak je pospáno níže. Jsou také „stále výrazněji chápány jako „kulturní dědictví lidstva“; snaha o jejich zachování je často uváděna v paralele s ekologickými snahami o ochranu a záchranu co největšího počtu živočišných a rostlinných druhů planety Země. Je zdůrazňováno, že bohatství světa nespočívá v tendenci k uniformitě, ale v respektování alternativ a v paralelní existenci různých forem lidské kultury.“ (ŠATAVA, 2009: 46) Takovým třetím trendem může být snaha přesunout co nejvíce práv, co nejbližší k občanovi státu. Členům menšin, pokud jim jsou poskytnuta práva občana a tvoří většinu na určitém územním celku, pak jsou díky těmto decentralizačním programům přiznána další práva pro samosprávu. (ŠATAVA, 2009: 48) Současná situace je tedy relativně pozitivně nakloněna zachování a revitalizaci etnických menšin, alespoň v okruhu „západní civilizace“.

Může se zdát, že dnešní doba nabízí nejlepší možné podmínky. Moderní svět přichází sice se změnou životních podmínek a životního prostředí, nicméně etnické menšiny nemusí nutně odložit svá kulturní specifika, spojená s určitými zvyky a stylem života. V současnosti se stávají turistickým lákadlem, a pak „... neexistuje žádný nutný rozpor mezi modernizací a zachováním etnické identity – naopak, v mnoha případech jsou některé aspekty modernizace pro úspěšné udržení identity nevyhnutelné. Kulturní změna sama o sobě neurčuje šance pro přežití etnických menšin. Je to spíše relativní schopnost určitých menšin ovládnout změny a využít nové technologie. A politické možnosti pro vlastní účely.“ (ERIKSEN, 2012: 207) Etnická menšina může například „rozjet“ marketingovou kampaň se vším všudy, která cílí nejen mimo skupinu samotnou, ale i na své členy.

Neodmyslitelnou součástí revitalizace je právě samotná aktivita etnické skupiny. Ona sama se musí snažit svoji identitu zachovat či oživit. Teoretickými kroky, jak popisuje Šatava (2009: 75–77), může být určení ideje, vize a motivace. Idea, tedy vize do budoucnosti, musí být jasně určena a pocíťována příslušníky dané skupiny. K tomu je potřeba jasně definovat atributy, kterými se skupina vymezuje, a které chce obhájit. Další nutností je nalezení silné motivace. Někdy „obyčejné“ zachování svébytné etnické menšiny nemusí stačit.

Etnické vědomí, jeho udržení, je tedy pro zachování či revitalizaci pravděpodobně nejdůležitějším jmenovatelem. „*Ani sebelepší zákony a menšině nakloněná politika nemohou být úspěšné tam, kde chybí dostatek vůle přetrvat jako svébytný etnický celek, hovořící vlastní řečí.*“ (ŠATAVA, 2009: 57) Zde však určitě pomáhá výše načaté téma delegování práv a odpovědnosti na nejmenší jednotky veřejné správy. Stejně jako ve většině případů je účast při komunálních volbách vyšší než při krajských či parlamentních, stejně tak i revitalizační strategie funguje daleko lépe na komunitní úrovni. Etnické skupině je daleko bližší, co se děje v její těsné blízkosti, a dokáže najít společnou řeč a odhodlání o to snáze.

5.4.5. Nacionalismus

Primordialistická i modernistická teorie berou vznik národní etnicity jako moderní fenomén často spojený v menší či větší míře s nacionalismem. Ernest Gellner (2003: 17) nabízí následující definici: „*Nacionalismus je politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto. Ať už mezi lidmi existují jakékoli principy autority, jejich legitimita závisí na tom, že členové dané skupiny patří ke stejné kultuře (neboli, jazykem nacionalismu řečeno, ke stejnému národu).*“ Tento princip vyžaduje od dané etnické skupiny, aby si uvědomila alespoň jeden či více prvků – jednotnou kulturu, hranice, a tedy etnicitu samotnou.

Nacionalismus je tedy jakýmsi nástrojem pro přechod od etnického k národnímu. Daná skupina se musí politicky semknout. Nicméně toto semknutí nemusí mít negativní konotaci. Častěji se v takové souvislosti mluví spíše o „vlastenectví“, které oproti nacionalismu není zaměřené směrem ven – porovnávání s jinou skupinou. „*Nacionalismus vystavuje na odiv výjimečné vlastnosti jednoho národa a snižuje kvality těch ostatních. Je to výraz negativního postoje a často otevřené nenávisti k jiným národům, projevuje se*

netoleranci, prosazováním národních zájmů na úkor ostatních a popíráním práv příslušníků jiných národů. Zatímco vlastenectví se vztahuje pouze k vlastnímu národu, a je tudíž tolerantní, nacionalismus se vždy zaměřuje na ty, kdo jsou vně národa.“ (HOLÝ, 2001: 166) Vlastenectví je vnímáno jako zájem o vlastní etnickou skupinu a její atributy – tedy směrem dovnitř. Cílem není porovnávání s jinými skupinami, ale péče o vlastní etnicitu, což samozřejmě může obsahovat i teritoriální nároky. V takovém případě pak můžeme mluvit ještě o jakémsi „lokálním patriotismu/vlastenectví“. (BROUČEK, :257)

V současnosti se mnoho etnických menšin snaží o zachování či revitalizaci své identity. Pak „... je pro přetrvání každé (etnické) pospolitosti rozhodující zájem samotných jejích členů zůstat nadále svébytným celkem s osobitou kulturou/jazykem. Tento faktor je možno nazývat životní vůle či vitalita.“ (ŠATAVA, 2009: 77) K tomu je politická angažovanost neoddiskutovatelně nutná. Zde může snadno docházet ke konfliktu mezi etnickou menšinou a většinou reprezentovanou státem.

5.4.6. Meziskupinový konflikt

Konflikt může nebývat různých podob a odehrávat se může mezi různými skupinami. V této práci je opět relevantní pouze konflikt mezi etnickými skupinami, konkrétněji pak mezi většinovou společností a menšinou. V dnešní době v západoevropském prostoru již konflikty nevyústí v nucené přesuny obyvatelstva či etnické čistky (případně genocidu). Konflikt se týká začlenění menšiny do většinové společnosti, získání a dodržování práv. Stát může k menšinám zaujmout několik postojů a stanovit podle nich strategii. Pokud vynecháme postup, který by byl násilný, jednoznačně nedemokratický a proti vůli dané menšiny, Eriksen (2012: 201–202) popisuje tři strategie:

1. Asimilace – stát trvá na pevném a trvalém začlenění menšiny do společnosti. Obvyklým nástrojem je nucený přechod k jazyku většiny a další kroky pozvolně odstraňující etnickou identitu. Výsledkem je rovnoprávnost bývalých členů menšiny a většiny – rovná práva a sociální postavení. Etnická skupina ale prakticky zaniká.
2. Segregace – v tomto případě je stát absolutním vládcem a postupně vylučuje menšinu z běžného života většiny – tedy ze společnosti. Zde nemluvíme o geografickém přesunu obyvatelstva, i když to může být cílem, ale o politicko-sociálních krocích, které menšině znemožňují efektivně ve společnosti

fungovat. Státní aparát zdůrazňuje etnické (kulturní, náboženské, jazykové) hranice, ale zároveň je označuje za méněcenné.

3. Multikulturalismus – zde se od občana státu nepředpokládá přijetí jednotné homogenní etnické identity. Tato strategie se v podání státu snaží vyzdvihnout etnické hranice, etnickou identitu podporovat, a dokonce etnické menšině dopřát určitou formu autonomie. Šatava (2009: 19) k tomuto tématu píše: *„Akcent je kladen především na (multi)kulturní a jazykové aspekty – vazba na „etnickou identitu“ je méně výrazná. V ideální formě by měl být multikulturalismus domyšlením ideálu občanské rovnosti, který však zároveň vede k požadavku ohledu na různé skupiny.“* Dosáhnout ideálního průniku je zde však logicky velmi těžké (možná nemožné?), jak zmiňuje Gellner (2003: 127): *„Musíme mít vždy na paměti, že při etnických střetech obecně neexistují žádná řešení ani odpovědi. Některá řešení mohou být viditelně nespravedlivější než jiná, žádná však nejsou spravedlivá.“* Při implementaci této strategie se jako s jednou z podmínek její úspěšnosti počítá také s proaktivním přístupem etnické menšiny, která si chce svou identitu udržet a dosáhnout onoho kompromisu s většinovou společností.

Přístup k otázce menšin je velmi těžký a je nutné se vyvarovat tendenční perspektivy. Takový přístup se nazývá etnocentrickým, a v podstatě znamená nahlížet na jinou etnickou skupinu skrze svoji zkušenost, která může být diametrálně odlišná od zkušenosti druhé skupiny³. Stát by proto neměl poznávat, vyhodnocovat a interpretovat etnickou menšinu na svém území z pohledu své nadřazeně vnímané pozice/zkušenosti⁴.

K multikulturalismu je vhodné poznamenat, že obě skupiny, převážně však menšinová, jsou vystaveny procesu akulturace. *„Akulturace je sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou či více kultur. Akulturace znamená jak přebírání určitých prvků z jiné kultury, tak jejich odmítání, vylučování nebo jejich*

³ Etnocentrismus je samozřejmě do určité míry každému jedinci a skupině vlastní. „Jde o jeden z univerzálně se vyskytujících projevů lidské psychiky a zcela jej eliminovat je prakticky nemožné. Etnocentrismus je zákonitým produktem a zároveň podmínkou socializace a exkluze, podporuje vnitřní soudružnost sociálních společenství a je mechanismem identifikace jednotlivce se skupinou, k níž přísluší, s jejími hodnotami a normami.“ (KUTNOHORSKÁ, 2013: 18)

⁴ Můžeme rozlišit „umírněný etnocentrismus“, který by se shodoval s Eriksenovými příklady strategií přístupu k etnickým menšinám. Tzv. „agresivní etnocentrismus“ odmítá jakoukoliv toleranci a je snadnou příčinou meziskupinového konfliktu. (KUTNOHORSKÁ, 2013: 19)

přetváření.“ (PRŮCHA: 2010: 55) Multikulturalismus tedy neznamená natrvalo vyhraničené autonomní etnické skupiny.

Proto i meziskupinový konflikt se samozřejmě může odrazit také v identitě jednotlivých zainteresovaných skupin. Opět se nemusí jednat o násilný konflikt, ale o střet čistě politický. Důsledky probíhajících nebo ukončených konfliktů mohou mít několik podob (ASMORE, JUSSIM, WILDER, 2001: 7–9):

- výraznější vymezení etnických skupin, a tedy prohlubování etnických hranic mezi nimi
- zapracování konfliktu do etnické identity skupiny a většinové společnosti – kolektivní paměť, stereotypy, stigmata
- opačně může etnická identita způsobit prodlužování nebo opětovné rozhoření konfliktu
- konflikt na základě etnicity však může i znesvářené skupiny donutit k jednání či spojit je dohromady (zde je důležité pochopit skutečné důvody vzniku konfliktu)

První a poslední bod můžeme pozorovat zejména u Jihotyrolanů (viz. níže), které na jedné straně vývoj událostí svedl k jednacímu stolu s italskou většinou, ale zároveň se postupem času stále více vymezují proti ní.

Vidíme, že i v kontextu konfliktu je etnicita velmi komplexní, mnohoznačná, a proto se pro popis určité skupiny obyvatelstva „...ukázala být mimořádně užitečným konceptem, neboť naznačuje dynamickou situaci proměnlivého kontaktu, konfliktu a soutěže, ale též vzájemného přizpůsobování mezi skupinami.“ (ERIKSEN, 2012: 33)

Proto i meziskupinový konflikt se samozřejmě může odrazit i v identitě jednotlivých zainteresovaných skupin. Opět se nemusí jednat o násilný konflikt, ale o čistě politický. Výsledné změny probíhajících nebo ukončených konfliktů mohou mít několik podob (ASHMORE, JUSSIM, WILDER, 2001: 7–9):

- výraznější vymezení etnických skupin, a tedy prohlubování etnických hranic mezi nimi
- zapracování konfliktu do etnické identity skupiny a většinové společnosti – kolektivní paměť, stereotypy, stigmata
- opačně může etnická identita způsobit prodlužování nebo opětovné rozhoření konfliktu

- konflikt na základě etnicity však může i znesvářené skupiny donutit k jednání či spojit dohromady (zde je důležité pochopit skutečné důvody vzniku konfliktu)

První a poslední bod můžeme pozorovat zejména u Jihotyrolanů (viz. níže), které na jedné straně svedl vývoj událostí k jednacímu stolu s italskou většinou, ale zároveň se postupem času stále více vymezují proti ní.

Vidíme, že i v kontextu konfliktu je etnicita velmi komplexní, mnohoznačná, a proto se pro popsání určité skupiny obyvatelstva „...ukázala být mimořádně užitečným konceptem, neboť naznačuje dynamickou situaci proměnlivého kontaktu, konfliktu a soutěže, ale též vzájemného přizpůsobování mezi skupinami.“ (ERIKSEN, 2012: 33)

5.4.7. Mezinárodní ukotvení

Již z předchozího krátkého popisu je zřejmé, že samotná definice menšiny – její obsah a používání, je velmi důležitá pro státní a mezinárodní politickou stabilitu. Meziválečný a poválečný vývoj si vyžadoval reflektovat historickou zkušenost s menšinami. Téma mezinárodněprávní úpravy vztahu menšin a národů/států se stalo jedním z důležitých politických témat. Právo na sebeurčení národů se na mezinárodní scéně začalo skloňovat s koncem první světové války⁵. Výraz samotný byl používán filozofy již předtím v různých konotacích, ale až po zkušenosti světové války začal být používán v souvislosti s právy národních států. Nicméně nebylo zamýšleno ho používat v souvislosti s kdekjakou etnickou skupinou. Sebeurčení bylo zamýšleno jako koncept pro nezávislé národní státy (např. po rozpadu Rakouska-Uherska) a mělo být jakýmsi stavebním kamenem Společnosti národů. Zkratkovitost tohoto konceptu byla prokázána s nástupem nacistického Německa – jeho sjednocováním (např. Sudety) a zacházením s minoritami na jeho území (Židé a Romové). Nenucené a nucené přesuny obyvatelstva po konci druhé světové války také probíhaly víceméně dle „mezinárodní dohody“ o menšinách. (LORD, 1999: 25–30)

Poválečný vývoj v druhé polovině 20. století by se mohl rozdělit na sovětskou a západoevropskou politiku. Mocenská strategie SSSR měla za cíl nadnárodní beztržní stát a snažila se toho dosáhnout „... *povzbuzováním nových národních politických struktur na*

⁵ Pravděpodobně první, kdo tento výraz předložil byl Woodrow Wilson: „*Národní touhy musí být respektovány, národy od nynějška mohou být ovládnány a řízeny pouze na základě jejich vlastního souhlasu. Sebeurčení není jenom fráze. Je to imperativní princip jednání, který budou státníci od nynějška ignorovat pouze na své nebezpečí.*“ (LORD, 1999, 27)

všech úrovních, od lokální vzdělávací politiky až k založení nových státních formací ...“ (LORD, 1999: 30) Výsledkem bylo určité zakonzervování již existujících etnických minorit, které však v současnosti spíše zanikají, a umělé vytvoření nových z důvodu lepší kontroly Moskvy (např. státy Střední Asie). Západoevropské státy se prostřednictvím mnoha integračních organizací snažily najít nějaké základní atributy, podle kterých by pak mohly být různé standardy aplikovány. Přitom se úmyslně opomíjely věnovat případům skupin, které by se mohly osamostatnit a byly tedy chápány jako hrozba „hostitelskému“ státu. Otázka menšinových práv v mezinárodním a vnitrostátním prostoru proto řešila dva problémy, jejich institucionalizaci a ochranu/prosazování. Hlavním cílem aktivit Rady Evropy a později EU bylo zajistit uznání etnických minorit státy, ve kterých se tyto minority nalézají, a samozřejmě uznání jejich lidských a občanských práv.

Poznávacím znakem se stal mateřský jazyk, který je relativně lehké vymezit jak endogamně, tak exogamně. Poprvé tak bylo učiněno v Evropské chartě regionálních a menšinových jazyků v roce 1992. „*Tato charta je poněkud poplatná tradičnímu evropskému politickému směru, vnímajícimu jazyk jako hlavní konstituent národní svěbytnosti, a zároveň dlouholeté poválečné snaze některých evropských států omezit nejen problematiku národnostních menšin, ale i nacionalismus evropských národů vůbec jen na pole jazykových práv. Poskytnutí práva na vzdělání, vyjadřování, získávání a výměnu informací v mateřském jazyce je považováno za dostatečnou ochranu a podporu identity národnostních menšin.*“ (GABAL, 1999: 40) V praxi tyto kroky znamenaly právní a finanční podporu k udržení etnické identity daných skupin – vyzdvihující kulturu a jazyk⁶.

Demokracie ze své přirozenosti akceptuje rozhodnutí většiny, které musí menšina přijmout za svoje. Vývoj moderní společnosti však zároveň přináší více práv jednotlivcům. Tento model logicky přestává efektivně fungovat, pokud více jednotlivců sdílí stejnou, ale menšinovou identitu. Uspokojivě vyřešit oblasti ochrany a uplatňování lidských práv se v podstatě nepodařilo dodnes, a to i přesto, že tato témata velmi úzce souvisí s demokratickým fungováním společnosti a bezpečnostní situací v daných regionech.

⁶ Tento západoevropský model, který se postupně upravoval po druhé světové válce, je těžko uchopitelný státy bývalého SSSR. Respektive neměly dostatečný čas na tento model přejít. Tyto státy „... *toužící po integraci do evropských politických a ekonomických struktur, se ocitají v paradoxní situaci: na jedné straně chtějí budovat silnou národní identitu po desítkách let sovětské dominance a na druhé straně jsou nuceny akceptovat politické standardy z hlediska svých menšin, které ohrožují základ jejich vlastní národně-politické identity.*“ (LORD, 1999: 32)

Jedním z problémů je výše zmíněná vágnost a neurčitost definic i základních pojmů. Situace a chápání menšin, přístup k nim, se značně liší už jen napříč Evropou, natož pak napříč celým světem. Druhý problém souvisí velmi úzce s bezpečnostní situací, a sice se samotnou suverenitou států, na jejichž území se menšiny vyskytují. Poskytnutím různých práv o různé síle mohou potenciálně ohrozit zmíněnou státní integritu a suverenitu. To samozřejmě nemusí být vždy pravda, nicméně takový pohled může většinová společnost a její politická reprezentace v mnoha případech zastávat. (GABAL, 1999: 13–14)

5.5. Autonomie

Mezinárodní bezpečnostní mechanismy (z pohledu státu, ale převážně menšiny) tedy nebyly uspokojivě ukotveny a hlavními faktory tohoto neúspěchu jsou, kromě neexistence univerzální definice menšiny, zásada územní integrity a státní suverenity. Existující mechanismy jsou spíše doporučujícího rázu a v podstatě nevymahatelné. Ačkoliv organizace jako EU, Rada Evropy a OSN mají stanovy a normy o dodržování lidských práv spojených s etnickou identitou menšin, ratifikované svými členskými státy, jejich faktické dodržování a vymahatelnost jsou věci jinou. *“Problémy národnostních menšin lze v podstatě řešit cestou posílení jejich identity, sebevědomí, jejich kultury, národnosti. Toto posílení identity je plně provázáno se získáním větší míry autonomie, samosprávy, politické svobody.”* (GABAL, 1999: 42) Zároveň se však musí respektovat integrita a suverenita státu, ve kterém se menšina nachází. Jejich nerespektování může mít stejně destabilizační důsledky jako plné respektování. V současnosti tedy spíše záleží na míře politické vstřícnosti jednotlivých států, které mají ve své působnosti rozvoj a ochranu etnických menšin nacházejících se na jejich území.

„Z posledního vývoje válečných krizí i legislativního standardu je stále více zřejmé, že důležitou podmínkou pro předcházení konfliktům je maximum politických svobod poskytnutých národnostní menšině, i za cenu aktivní podpory státních institucí.” (GABAL, 1999: 42) Toto je jasně vysledovatelné i v případě Jižního Tyrolska. Menšina a stát prakticky směňují separatistické snahy za větší míru politické svobody – decentralizace veřejné a politické správy. Samozřejmě práva na samostatnou správu kulturních, jazykových, vzdělávacích, náboženských a třeba i ekonomických záležitostí jsou velmi těžko

prosaditelná a nastavitelná. Obvyklé je umožnit dané etnické menšině vzdělání v mateřském jazyce a čerpání finančních prostředků pro kulturní činnosti⁷.

Autonomie tedy znamená předat určité skupině právo o rozhodování a správě definovaných záležitostí nezbytných pro její prospěch a přežití. Decentralizace samosprávy pro etnickou menšinu může být tedy řešením vhodným nejen z pohledu získání lidských práv a vyhnutí se konfliktu, ale i prostého delegování správy ze státu na samosprávu. Institucionalizaci a prosazování ochrany menšinových práv King a Gál (2002: 2) dělí do tří přístupů:

1. Individuální lidská práva – menšinová práva národní, etnická, lingvistická a náboženská jsou zde garantována univerzálně uznávanými lidskými právy. Obecně se jedná o zaručení nediskriminace a dalších specifických práv.
2. Právo na sebeurčení – toto právo je ukotveno v mezinárodních smlouvách již od 60. let, nicméně některé etnické skupiny byly označovány jako jiné formy skupiny lidí, a proto jim byla tato práva upírána. Až v 90. letech se formulace změnila na skutečné „vnitřní sebeurčení“, o kterém rozhoduje jedinec či skupina jedinců sama.⁸
3. Princip subsidiarity – jedná se vlastně o moderní a předpokladem efektivnější systém decentralizace a dekoncentrace veřejné správy – určité autonomie jejích jednotek. Stát deleguje odpovědnost za určitý výkon správy na nižší stupně veřejné správy, které jsou blíže občanovi. V souvislosti s etnickými skupinami by pak určitá správní jednotka určitého správního stupně měla být tvořena většinou této etnické skupiny, která tímto způsobem získává správní autonomii a odpovědnost v otázce svých věcí.⁹

⁷ Toto je v praxi nemožné u 3. typu rozdělení menšin dle Šatavy (2009: 31–32): „*Etnická společenství, u kterých chybí některé znaky „klasicky“ vyvinutých národů, kupř. území či standardizovaný jazyk (např. Romové, Židé mimo Izrael).*“ Etnické menšiny zkoumané v této práci pod tento typ však nespádají.

⁸ Jedná se o „*UN Declaration on the Rights of Person belonging to National or Ethnic, Religious, and Linguistic Minorities*“ (1992), „*Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities*“ (1994) a „*CSCE Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension*“ (1990). (GÁL, 2002: 7) Tyto smlouvy byly následně přijaty mezinárodními organizacemi – OSN, OBSE, Rada Evropy a EU a jakákoliv členská země je může či nemusí ratifikovat. ČR například skrze „*Směrnici rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000*“ dostupnou zde: www.mpsv.cz/files/clanky/1127/smernice_2000_43.pdf

⁹ V rámci mezinárodního práva tento princip podporuje Rada Evropy skrze „*Evropskou chartu místní samosprávy*“, „*Evropskou chartu regionální samosprávy*“ a „*Evropskou chartu regionálních nebo menšinových jazyků*“. Poslední charta podporuje jazyky, jejich ochranu a rozvoj. Nikoliv však menšiny samotné, avšak některé státy, včetně Itálie, uznávají menšiny právě na základě jazykové identity.

Čtvrtým přístupem může být „*pozitivní diskriminace/jednání*“, kdy stát proaktivně a specificky jedná v zájmu menšin na svém území. Jedná se o pouhé rozšíření principu subsidiarity. Stát v tomto případě minoritu pouze netoleruje a neakceptuje, ale cítí se za ni zodpovědný. Odpovědnost pak může vyjádřit zakotvením pozice menšiny a přístupu k ní v legislativním rámci, například ústavě. „*Toto nastává, když poskytnutím specifických práv členům menšiny získají tyto členové ve skutečnosti více práv, než mají legálně členové většiny.*“ (BRUNNER, KÜPPER, 2002: 19) Konkrétním příkladem může být osvobození od volební klauzule pro menšinové strany nebo kvóty pro členy menšiny na pozicích veřejné správy. Subsidiaritu považujeme za nejvyšší formu zprostředkování menšinových práv. Můžeme ji dále konkrétněji rozpracovat dle podoby autonomie ve vztahu k území – územní autonomie a dále pak ke členům menšiny – osobní autonomie.

5.5.1. Územní autonomie

Územní autonomie představuje teritorium, které je jasně definováno a náleží mu speciální statut, jenž má sloužit menšině. Aby toto teritorium bylo demokraticky spravovatelné, musí zde menšina ve státě tvořit většinu. Subjektem autonomních práv je tu jednotka veřejné správy zapadající do zbytku správních jednotek státu, která může nabývat podoby menších lokálních úřadů (město, skupina obcí), provincie/regionu anebo federativního státu. Daná správní jednotka menšiny má z podstaty demokratického zřízení určitý volený výkonný orgán – starostu či prezidenta a samozřejmě také zákonodárný orgán – zastupitelstvo či parlament. Menšině na daném území se nedelegují pouze práva týkající se menšiny, ale všechny kompetence samosprávy. Z hlediska přežití etnické identity by nedávalo smysl nerozhodovat o školství (předměty, rozvrh), kulturních záležitostech (svátky a slavnosti), hospodářství (odvětví typická pro menšinu) a věcech veřejných. Toto vše musí mít menšina ve svých rukou pro zdravý rozvoj. Pokud dojde ke konfliktu mezi jednotkou samosprávy v rukou menšiny a státem, standardním řešením je předložit daný případ justičnímu systému státu. Ten by měl zachovat nestrannost a chovat se k menšinové jednotce samosprávy jako k jakékoliv jiné. V západoevropském prostoru jsou navíc práva chráněna kompetentními ústavními soudy a soudními dvory v rámci EU a Rady Evropy. (BRUNNER, KÜPPER, 2002: 21–26)

Propojení většinového postavení v dané správní jednotce a menšinových práv dává etnické menšině právě onu moc a odpovědnost za své interní záležitosti. Situace se logicky

komplikuje, pokud i tato správní jednotka obsahuje další menšiny. Princip subsidiarity se pak může větvit „donekonečna“.

5.5.2. Osobní autonomie

Daleko složitěji implementovatelná je osobní autonomie. Ta se nevztahuje k území, ale k členům dané minority. Členství může být hodnoceno různě, ale z předchozích rozborů by tomu mělo být na základě rozhodnutí jednotlivce. Přidělování osobní autonomie a s ní spojených práv je však velmi složité a v některých případech třeba i nemožné (např. styk s veřejnou správou v mateřském jazyce). Samozřejmě mluvíme o situaci, kdy jsou členové menšiny roztrženi na území státu, a nikoliv koncentrováni na určitém území. V územním uspořádání funguje většina státního zřízení. Osobní autonomie může být definována jako forma samosprávy přidělená určité skupině s organizační strukturou a výkonnými orgány, které spravují delegovanou moc a práva.

Tato organizace, veřejná či soukromá, musí většinou odpovídat určité právní definici, ať se jedná o menšinu celkově, nebo její zastupující subjekt (např. asociace). Takto určená organizace, pak dostává přístup k autonomním právům, mezi která může patřit zřizování privátních škol či dalších právních subjektů praktikujících menšinová práva a pobírajících státní finanční zdroje. Na podobném principu fungují v západoevropském prostoru církve.

Organizace členství v těchto organizacích menšin a jejich validita je však ošemetnou záležitostí. Jednou možností je registrovat členy při narození, což samozřejmě vyvolává lidskoprávní otázky. Ty zůstávají, i kdyby toto členství nebylo trvalé a jedinec by ho mohl libovolně měnit. Další možností je přihlášení se skrze pravidelné sčítání lidu, ale i zde ve velké míře zůstávají otázky, týkající se převážně anonymity. Jakýmsi řešením může být členství na základě samostatného rozhodnutí jedince, který se cítí býti členem dané skupiny. Nicméně i zde vyvstává několik dalších problémů. Takto rozpoznatelná práva by se dotkla pravděpodobně pouze „aktivních“ či „uvědomělých“ členů menšiny, kteří by se skutečně registrovali. Ostatní by trpěli jistou členskou diskriminací. Dále je také v podstatě nemožné definovat mechanismus, který by měl rozpoznávat skutečné členy menšiny od jiných. Kvůli multidimenzionalitě jakékoliv identity takovýto mechanismus neexistuje, a pokud bychom přistoupili k různým subjektivním hodnocením, tak se opět dostáváme k základním otázkám lidských práv a diskriminace.

Takto roztržštěná a potenciálně (ne)fungující menšina má nepříznivé podmínky podílet se na demokratickém procesu. V jejich silách není zvolit zástupce například do parlamentu. Pokud je stát dostatečně benevolentní, můžu zřídít speciální úřad nebo jmenovat speciálního zástupce, který bude rozhodovat o věcích souvisejících s menšinou. Takto fungující systém se však opět potýká s problémem reprezentovatelnosti celé etnické menšiny. (BRUNNER, KÜPPER, 2002: 26–32)

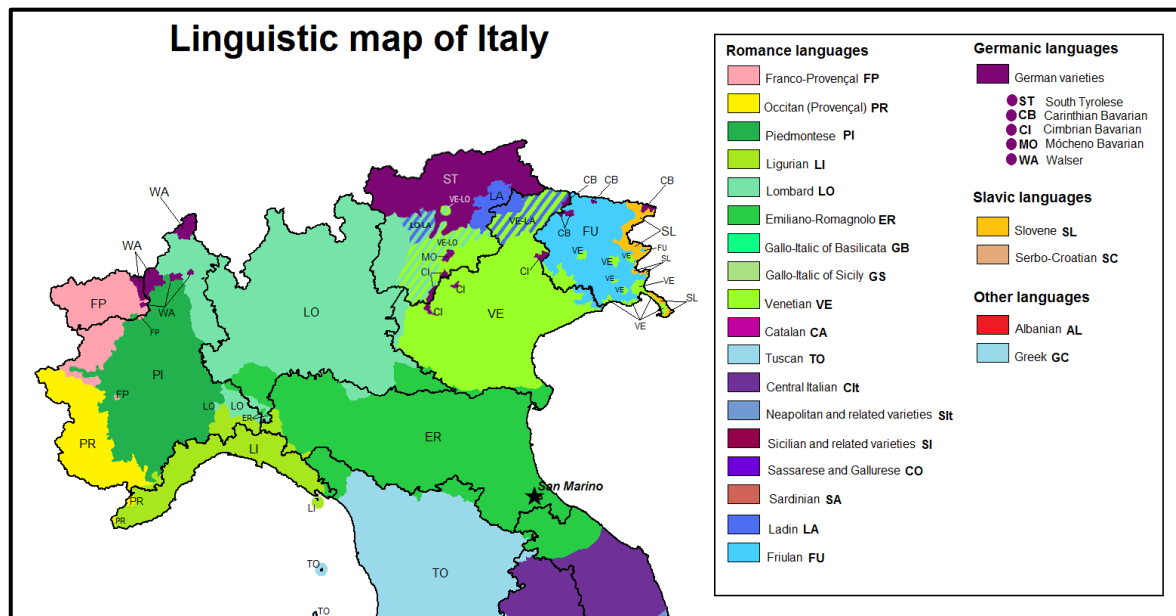
I osobní autonomie jako forma samosprávy je určena k propagování zájmů menšiny a jejich uspokojení. Na rozdíl od územní se však pojí pouze se specifickými institucemi – školy, kulturní a společenské organizace. Stát tyto instituce rozeznává na základě spřízněnosti s určitou menšinovou reprezentací. V praxi pak skutečně tvoří takto fungující menšinu určitá část aktivně se podílejících členů, kteří plně využívají svou autonomii a zároveň i rozhodují za zbylou, „nečlenskou“ část skupiny.

Pokud bychom tedy měli shrnout hlavní pojem, se kterým bude tato práce pracovat – „etnická identita menšiny“, tak hovoříme o jistém sebeuvědomění skupiny obyvatelstva v určitém prostoru o menším počtu členů nežli většina, kteří sdílejí pocit sounáležitosti, historii, kulturu, jazyk a vztah k okolí *„Z mezinárodního charakteru ochrany práv národnostních menšin v suverénních státech, z existence mnoha forem vnitřního napětí mezi autonomií menšiny a suverenitou státu a stejného počtu řešení vyplývá, že není známo univerzální řešení, dokonce není objasnitelná ani univerzální forma poskytované autonomie. Proto nemůže být stanoven přesný mandát zásahu mezinárodních společenství. Proto neexistuje univerzální standard ochrany a rozvoje práv národnostních menšin.“* (GABAL, 2002: 43)

6. Jazyková situace v Itálii

Itálie je v evropských podmínkách značně ojedinělým případem vysoké jazykové diverzity. Některé jazykové skupiny se v relativně nezměněné formě nacházejí na italském území již od počátku moderního letopočtu, některé přibyly na přelomu prvního tisíciletí, některé prošly cestou z dialektu v samostatný jazyk, a některé se do Itálie dostaly v rámci globální migrace během posledního století. Nejedná se pouze o jazyky z románské rodiny, ale i o jazyky v rámci zastřešující indoevropské skupiny jazyků. Pokud se zajímáme o německojazyčné menšiny, je jich na území Itálie hned pět – Jihotyrolané, Walserové, Mòchenové, Cimbrové a Plodarové. Práce se zabývá prvními čtyřmi s tím, že Plodarové jsou velmi malou a v podstatě již asimilovanou skupinou, ačkoliv několik revitalizačních projektů bylo od 90. let 20. století nastartováno. Každá z těchto menšin má svůj vlastní jazyk, který je dialektem němčiny. Tyto skupiny, kromě jihotyrolské, jsou velmi izolované a čítají maximálně do tisíce mluvčích. V poslední době čelí značné emigraci, se kterou je spojeno vymírání mateřského jazyka. Při snaze o udržení svého jazyka se pak musí potýkat nejen s problémem vzbudit zájem státu, své komunity, ale například i se stigmatem spojeným s němčinou (historicky nepopulární jazyk, těžký jazyk na učení apod.)

Obrázek 1 - Itálie - Jazyková mapa

(WIKIPEDIA, 2017)

Moderní italský stát, zrodil se z nacionálního hnutí, za svoji historii aplikoval ve vztahu k odlišným jazykovým skupinám v podstatě dva přístupy – lhostejnost nebo přímo represí. Proto na dnešní etnickou identitu jazykových skupin v Itálii má především vliv až historický vývoj ve 20. století. Ačkoliv všechny německojazyčné skupiny na italském území existují mnohem déle, až události světových válek měly velmi konkrétní a dlouhodobý dopad, který je rozpoznatelný dodnes. Zároveň byl koncem 20. století zažehnut oheň několika politických a kulturních hnutí úzce spojených s jazykovou identitou, jejichž cílem bylo zlepšit vlastní situaci či revitalizovat svou etnickou identitu.

6.1. Historie

Itálie byla sjednocena v roce 1870 a překvapivě, přes tradiční po dlouhá staletí trvající regionální rozdělení moci, zvolilo nové vedení státu mocenské pojetí centralistické. Tímto se také například měl unifikovat italský jazyk samotný, který existoval v mnoha podobách. Už během 19. století byly rozpoznatelné značené rozdíly v ekonomice a životní úrovni. Kromě řecké, chorvatské a albánské menšiny obývala sjednocené italské království další tři etnika. Franko-provensálské, v počtu zhruba 85 000 obyvatel v údolí Aosty, které již v této době bylo vystaveno poitalštině a franko-provensálštinou se mluvilo hlavně v neformálním prostředí. Dále znatelně početnější furlánské etnikum v dnešním regionu Furlánsko-Julské Benátsko, které v 19. století zažívalo jistou formu revitalizace. Poslední a nejpočetnější etnickou skupinou jsou Sardové z ostrova Sardinie. Tyto tři skupiny se dostaly pod vládu Itálie v období 18. a 19. století. Zatímco Furlánci a Sardové vděčili za relativní udržení etnické identity hlavně velkému počtu členů a homogennímu území, franko-provensálská skupina již takové štěstí neměla. (ALCOCK, 2000: 27–28) Tento stav trval až do 1. světové války, která změnila státní a etnické hranice v celé Evropě.

6.1.1. Fašistický diktát

Na mírové konferenci v St. Germain po skončení první světové války bylo mimo jiné dohodnuto dodržování principu sebeurčení národů a definice nových italských hranic dle tohoto národního vymezení. Jak je zmíněno výše, Woodrow Wilson byl hlavním propagátorem tohoto principu. Určitá část Tyrolanů si od tohoto vývoje po rozpadu habsburské monarchie slibovala nárok na určitou formu samosprávy, ne-li přímo vlastní stát. Ve vyjednáváních případný samostatný tyrolský státní celek obsahoval i jeho historickou

součástí Tridentsko, které však bylo převážně obydleno italsky mluvícím obyvatelstvem (ALCOCK 2001: 1). Navíc Itálie dostala od Trojdhody již během války přislíbeno území až po Brennerský průsmyk (Jižní Tyrolsko a Tridentsko). Měla to být odměna za přidání se na jejich stranu. Dalším stanoviskem italské delegace bylo, že Jižní Tyrolsko se svou většinou německy mluvící populací je součástí existujícího správního celku italského státu. Jihotyrolská skupina by v něm tvořila menšinu, která by nebyla nikterak diskriminována. Smlouva ze St. Germain tento status nakonec potvrdila a jejím schválením bylo Jižní Tyrolsko společně s Tridentskem svěřeno Itálii¹⁰. (PETERLINI 1997: 69) Další rozšíření o slovinské etnikum vzniklo přidáním území Terstu a Istrijského poloostrova k regionu Furlansko-Julské Benátsko.

Nezanedbatelná část italské politické reprezentace se tvrdě vymezovala proti anexi Jižního Tyrolska neboli Horní Adiže¹¹. Panovaly zcela jasné obavy ze separatistického a negativního smýšlení čtvrt milionu „Němců“ hrdých na své dědictví a svobodu. Kladný postoj k německojazyčné autonomii zastával i italský král Viktor Emanuel III. Samostatnost či případná autonomie se v té době tedy zdály jako rozumná a přístupná řešení a s očekáváním přihlížely i další etnické menšiny. Bohužel tento vstřícný postup byl přerušen nástupem fašismu v roce 1922. (PETERLINI 1997: 70–72)

V následujícím roce byl fašistickou vládou spuštěn proces poitalštění menšin včetně Jižního Tyrolska, Údolí Aosty a Furlansko-Julského Benátska. Menšinové jazyky jako němčina, furlánština nebo franko-provensálština byly zakázány. V těchto regionech se stala oficiálním jazykem italština. Přísně poitalšťována byla jména měst, míst, ale i lidí. Jakákoliv instituce, která by mohla podporovat menšinové sebeuvědomění, byla ovládnuta Italy. Během několika let přišla většina menšin o zázemí¹². (PETERLINI 1997: 75) Mussolini také aktivně podporoval migraci italsky mluvícího obyvatelstva na menšinová území, a to

¹⁰ Rakousko samozřejmě s „anexí“ Jižního Tyrolska nesouhlasilo. Jedním důvodem byl emocionální pocit zrady svým někdejší „spojencem“. Druhým důvodem, který je logický a podložený, byla ztráta značné části vlastní německy mluvící populace, která se sama ještě v té době označovala jako Rakušané. Rakouská pozice však po skončení války zdaleka neumožňovala diktovat podmínky a mezinárodní tlak byl neúprosný. Ten ještě stoupal s meziválečným vývojem událostí a blížící se hrozbou anšlusu ze strany Německa. Rakousko bylo nuceno přehodnotit postoj a s Itálií v roce 1930 podepsalo přátelské smlouvy. (WOLFF 2003, str. 119)

¹¹ V italštině znamená „*alto*“ přídavné jméno „*horní*“ a regionem protéká řeka Adiže – proto pojmenování Alto Adige. Tento název v podstatě nebyl vůbec používán před první světovou. Podobně vzniklo i pojmenování Südtirol – Jižního Tyrolsko. Prakticky pouze kvůli politicko-geografickému rozdělení někdejšího Tyrolska.

¹² V roce 1926 Mussolini uvedl pro francouzské noviny: „*V Jižním Tyrolsku jsem viděl nebezpečí: všechno tam bylo německé, zaměstnanci, učitelé, duchovenstvo, pošty a železnice. Mluvílo se pouze němčinou. Dal jsem věci jen do pořádku (...) na všech územích je italský jazyk povinný, všichni poštovní a železniční úředníci jsou nyní Italové, italské rodiny se usadily všude.*“ (PETERLINI 1997: 75)

například benefity v zaměstnanosti, stavbou sídlišť či industriálních zón¹³. (ALCOCK 2001: 3)

6.1.2. Druhá světová válka

Hitler ještě před válkou Mussolinimu přislíbil, že neporuší italské hranice navzdory svému principu „*jeden lid, jedna říše, jeden vůdce*“. Nicméně v roce 1939 se společně dohodli na dobrovolném přesunu německojazyčné populace do Třetí říše. Obyvatelstvo, které této šance nevyužije mělo být asimilováno¹⁴. Je třeba uvést, že až spojení Hitlera s Mussolinim uvolnilo dlouhou opresi a němčina se dokonce mohla začít dočasně vyučovat. Takové „štěstí“ však ostatní menšiny neměly a nebyly šetřeny ani jednou stranou. (PETERLINI 1997: 75–80)

Se svržením Mussoliniho a zařazením Itálie ke Spojencům bylo Jižní Tyrolsko i Tridentsko zabráno Třetí říší. Tento vývoj událostí byl ze začátku zbylým místním obyvatelstvem vítán jako osvobození od italské nadvlády trvající dvě desítky let. Zanedlouho si však i německojazyčná skupina, která byla z většiny katolická, začala uvědomovat zvláštní přechod od fašistického diktátu k nacistické ideologii. Vedle toho italsky mluvící obyvatelstvo v Tridentsku bylo vystaveno cílenému a masovému náboru mužů do nacistické armády. Odpor příslušníků obou etnik vedl ke vzniku odbojových skupin, které však byly velmi tvrdě potlačovány. (PETERLINI 1997: 81–82)

6.1.3. Poválečná Ústava

S koncem války čekalo Itálii přijetí nové Ústavy, která samozřejmě měla reflektovat i jazykové menšiny na jejím území – respektive jejich práva. Ústavní shromáždění pověřené tímto úkolem však nechtělo menšinám přiřknout příliš mnoho práv, jelikož se bálo o udržení

¹³ Tento proces poitalštění se Mussolinimu zdál pomalý. V roce 1934 proto nechal zřídit industriální zóny v okolí měst Bolzano a Merano, do kterých byl různými benefity aktivně směřován přesun italské populace z jižních regionů. Porovnání můžeme vidět ve statistikách, kdy v roce 1921 tvořila italsky mluvící skupina 11 % populace Jižního Tyrolska. V roce 1939 to bylo již 25 %. V absolutních číslech se jednalo o zhruba sto tisíc lidí, kteří měli změnit a změnit trvale etnický ráz provincie. (ALCOCK 2001: 3)

¹⁴ Rozhodnutí emigrovat bylo pro rodiny přirozeně neobyčejně složité, jelikož od sebe rozdělilo rodinné příslušníky. Přesídlit se rozhodlo více než 80 % - kolem 200 000 lidí. Nebylo to tolik z ideologických důvodů, ale především kvůli zkušenosti s poitalšťováním z minulých let. Důvodem tedy bylo určité zachování životního stylu, záchrana jazyka a kultury před fašistickým státem. Nakonec však průběh války dovolil přesídlit jen přibližně 75 000 obyvatel Jižního Tyrolska a Tridentska. 25 000 se jich po válce vrátilo zase do Itálie. Zajímavé je, že emigraci zvolila i část Ladinské menšiny, jelikož nebyli státním aparátem považováni za italské obyvatelstvo či Italy. Z tohoto důvodu jim byla upírána některá práva. (ALCOCK 2001: 3)

státní celistvosti po skončení války. Spojenci chtěli také udržet Itálii za každou cenu jednotnou. V otázce Jižní Tyrolska se obávali vlivu Rakouska, které tvrdě lobovalo za jeho odtržení nebo alespoň prosazení speciálních práv, a proto po dlouhých vyjednáváních, probíhajících v průběhu let 1946 a 1947, Jižní Tyrolsko zůstalo opět proti své vůli Itálii. Podmínkou bylo přiknutí zvláštního autonomního statutu. Po podpisu *Mírové smlouvy s Itálií* v roce 1947 byla tzv. jihotyrolská otázka považována za vyřešenou. Rakousko tuto smlouvu také podepsalo a jako „etnicky příbuzný“ stát na sebe vzalo roli dohlizitele a ochránce práv jihotyrolské populace. (PETERLINI 1997: 89–90)

Ačkoliv tedy Itálie udržela své území v rozsahu smlouvy ze St. Germain, zavázala se zároveň chránit německojazyčnou menšinu a poskytnout jí určitá práva. Také musela mít „... *italská vláda na paměti efekt, který by autonomní statut Jižního Tyrolska mohl mít na podobné menšinové situace jinde ve státě – zejména na frankofonní menšinu ve Údolí Aosty a na slovinskou menšinu v okolí Terstu.*“ (WOLFF, 2008: 18) Zajišťovatelem etnických práv daných menšin se tedy nestalo mezinárodní společenství nebo samotný italský stát, nýbrž suverénní „příbuzné“ státy ležící na hranici těchto etnických poloostrovů v Itálii. Slovinsko a Švýcarsko se podobně, tedy pomocí bilaterálních či multilaterálních vyjednávání, snažilo ochránit práva části svého obyvatelstva v Itálii. Itálie v těchto případech tedy vyměňovala autonomii za nebezpečí plného odtržení těchto regionů. (COLUZZI, 2007: 30–31)

Tak Italská republika pod relativním nátlakem zapracovala určitou formu ochrany menšin i do nové Ústavy, jež byla přijata v roce 1948. V jejím znění však nebyla zmíněná práva podrobně specifikována, ta „jazyková“ byla pouze postavena na stejnou úroveň jako další občanská práva – například rovnosti pohlaví, svoboda náboženství a politického názoru. Zároveň také přiřadila speciální autonomní statut regionům Jižního Tyrolska, Údolí Aosty a Furlánsko-Julskému Benátsku, které byly jedinečné oproti dalším regionům z pohledu delegovaných veřejnosprávních pravomocí. Tyto autonomní regiony si mohly specifická práva nastavit pomocí *autonomních statutů* (schválených italským parlamentem), které jsou prakticky regionálními ústavami.

6.1.4. Prohlubování práv

Proces rozšíření menšinových práv skrze delegování na regionální úroveň se však týkal pouze menšin nalézajících se na těchto územích. Regionální hranice tato práva jasně vymezovala. Německojazyčná rodina měla pro své děti zajištěnou výuku v mateřském

jazyce. Stejná rodina kilometr za jihotyrolskými hranicemi taková práva nesdílela. Tento fenomén se vztahoval na všechna etnika požívající výhod speciálního statutu. Nemluvíme ale o dalších etnických menšinách, které nemohly z takového statutu vůbec profitovat. Tyto malé etnické skupiny hovořící různými jazyky nedostávaly v podstatě žádnou podporu a pomalu začaly vymírat. Jejich rodilí mluvčí nedokázali najít dostatečnou motivaci, aby předávali svůj mateřský jazyk na další generace. Situace byla lepší v oněch regionech se speciálním statutem, jelikož zdejší menšiny, které zaujímaly v rámci těchto regionů většinové postavení, byly empatické s dalšími etnickými skupinami na svém území (např. s románskými Ladiny v Jižním Tyrolsku či Cimbry v Tridentsku).

Skupiny mimo autonomní regiony však nebyly dostatečně početné, aby dokázaly rozpoutat nějaký konflikt s centrální vládou. Jablkem sváru s vládou se stala vágnost či nepromyšlenost statutů autonomních regionů přijatých ve 40. letech. Zmíněné jazyky (němčina, ladínština, slovinština a franko-provensálština) nebyly plně uznány za oficiální na státní úrovni a regiony tedy nemohly dostatečně využít některých politickosprávních nástrojů k zajištění financí či zřizování institucí. Kromě toho většina správních pravomocí byla převedena na regiony, nikoliv na provincie (nižší správní územní celek). V některých případech potom daná menšina měla většinu pouze v jedné provincii, a tudíž neměla dostatečnou politickou sílu prosadit své zájmy na regionální úrovni. Proporcionální systém zastoupení ve veřejné správě sice byl jasně definován, prakticky však vyšší funkce byly stále obsazeny Italy. Veškerá legislativa přijatá na provinční a regionální úrovni, související s výkonem státu, musela být stále schvalována italským parlamentem. Tento systém byl tedy značně neefektivní a etnickým menšinám stále nezaručoval ochranu a pravomoci, které byly na začátku přislíbeny¹⁵. (ALCOCK 2001: 6–8)

Z pohledu italské vlády začaly být nakonec otázky jednotlivých regionů a jazykových menšin důležitým tématem. Veřejná správa a s ní spojené autonomní statuty prošly postupně v 70. a později v 90. letech výraznými změnami. Ačkoliv tyto změny opět nebyly absolutně

¹⁵ Italská vláda byla značně laxní v přístupu k řešení tohoto vznikající problému. Nespokojenost v Jižním Tyrolsku s neochotou změnit autonomní statut vyvrcholila v roce 1956 prvními většími bombovými útoky. Italská vláda opět nedokázala řešit nastupující vlnu násilí efektivně. Ba naopak často volila očividně nelogické kroky, jako například vyhlášení stavebního program v Bolzanu nezávisle na provinční vládě. Tento krok samozřejmě nevyvolal pozitivní odezvu mezi německojazyčnou populací Jižního Tyrolska, která měla stále v živé paměti podobné Mussoliniho činy. Podobná „faux pas“ vyhocené vášně jen znásobila a podpořila vytvoření nacionalizovaného hnutí odporu, jež se nevyhýbalo násilí. (PETERLINI 1997: 95–97)

vyhovující (přijatelné změny obsahují revize statutů až v posledních 20 letech), představovaly zásadní posun ve smyslu právní síly týkající se několika témat:

- nezávislosti na centrální vládě
- proporcionalního systému veřejné správy a politické reprezentace
- práv jazykových skupin
- školství

6.2. Právní rámec

Italský systém ochrany etnických menšin je postaven na jazykové příslušnosti a na dvou principech – osobní a územní autonomii. Osobní autonomie je založená na sebeidentifikaci občana s mateřským jazykem a nemá v Itálii širší využití, vyjma nároku na jisté finanční prostředky pro asociace takových jazykových skupin, vedení statistických údajů a teoretického vztahení se mezinárodních práv. Nicméně tato autonomie slouží jako jistý základ pro autonomii územní, která je na ní postavena a dále rozpracována.

6.2.1. Práva spojená s osobou

V současnosti italská ústava zachovává pouze jazykové svobody spolu s ostatními, náboženskými, politickými apod. z roku 1948. Dále pak zmiňuje v Článku 6: „*Republika chrání jazykové menšiny vhodnými opatřeními.*“. Toto následně rozšiřuje Zákon 482/99 stanovující, že je chráněn jazyk a kultura dvanácti jazykových menšin. Jedná se o albánskou, katalánskou, německou, řeckou, slovinskou, chorvatskou, francouzskou, franko-provensálskou, frulánskou, ladínskou, okcitánskou a sardínskou menšinu¹⁶. Zákon 482/99 také přenechává specifickou legislativu pro zajištění ochrany menšin nižším jednotkám veřejné správy, které jsou k tomuto pověřeny – hlavně tedy provincie a regiony. (VAN DER JEUGHT: 2016: 63) Tato práva jsou identifikována na základě povinného vyplnění dokumentu při sčítání lidu jednou za deset let. Součástí tohoto dokumentu je uvedení jazykové příslušnosti, a stává se tak předpokladem k uplatnění osobních práv občana (veřejné příspěvky, dotované bydlení atd.). (PETERLINI 2009: 167) Je tedy plně na regionu

¹⁶ Zákon 482/99 byl vystaven kritice, že vynechává mnoho dialektů italštiny (jinak také regionální italština). Mluvčí těchto dialektů v podstatě nemají žádné zázemí pro ochranu svého jazyka a dle právního rámce je jejich jazykem standardní italština. Jedná se hlavně o populace regionu Benátsko a Piemontu. (NEGRO, 2005: 115)

či provincii, s jaký statut daným jazykům přiřadí – oficiální či uznáný, a jaká práva s tímto statutem budou spojena.

6.2.2. Práva spojená s územím

Italská republika je také od roku 1948 administrativně rozdělena na dvacet regionů. Pět z nich je přiznán speciální statut, jak zmiňuje Článek 116 Ústavy: „*Furlánsko – Julské Benátsko, Sardinie, Sicílie, Tridentsko – Horní Adiže/Jižní Tyrolsko a Valle d’Aosta/Vallée d’Aoste mají zvláštní formu a podmínky autonomie na základě speciálních zákonů přijatých ústavním zákonem.*“¹⁷ Nedotažené federální zřízení mělo být původně pouze prostředkem pro unifikaci různorodých regionů, jehož cílem byl efektivní výkon státní správy na regionální úrovni. Tento funkcionalistický model se již nezměnil a je propojen hierarchickou strukturou státní moci (centrální vláda, regiony, provincie, obce). Všechny regiony mají stejné právní postavení. Pouze regiony s autonomním statutem mají delegováno více pravomocí a jejich statut je zakotven v italské ústavě. (PALERMO 2012: 238–240)

Výjimečnost autonomních regionů se vyznačuje přenesením primární a sekundární legislativní pravomoci¹⁸, a to buď na region sám, pokud se nedělí dále na provincie, nebo na provincie jako nižší samosprávnou jednotku. Tento stav je v rámci Itálie unikátní, jelikož provincie mimo tyto autonomní regiony takovýmito pravomocemi nedisponují. Ukotvení autonomního statutu v ústavě může být viděno i jako nevýhoda, protože jej region či provincie nemůže sama měnit. Kontrasignační pravomocí disponuje italský parlament¹⁹.

Itálie se snaží poskytnout etnickým menšinám na svém území jistou formu sebeurčení ve formě převážně územní autonomie. Jak píše Gabal (1999: 13): „Etnické a národnostní menšiny i etnické poměry jsou proto významným fenoménem, v kterém se propojuje vnitřní kvalita demokracie státu s jeho zahraniční politikou, agendou a kvalitou mezinárodních a nadnárodních institucí.“ Itálie zde udělala obrovský krok oproti 20. století. Etnicky silné

¹⁷ V Článku 116 Ústavy jsou tyto územní celky také pojmenovány. Například Region Tridentsko – Jižní Tyrolsko je zde specificky popsán: „*Region Tridentsko – Horní Adiže/Jižní Tyrolsko je složen z autonomních provincií Tridentsko a Jižní Tyrolsko.*“

¹⁸ Primární legislativní pravomoc znamená oprávnění vydávat takové zákony, které mají stejnou právní sílu jako zákony italského parlamentu. Sekundární legislativní pravomoc zmocňuje k vydávání nařízení o nižší právní síle než je ta primární. Takováto nařízení je oprávněn vydávat stát, region a v některých případech i provincie (např. Jižní Tyrolsko). (VEDASH 2008: 221–234)

¹⁹ Parlament by tedy mohl změnit či zrušit autonomní statut daných regionů/provincií a v praxi i jejich speciální postavení. Nicméně Itálie, jako většina evropských zemí, disponuje soustavou soudů a poškozené územní jednotky se mohou bránit skrze ústavní soud. Dále by se zde dala uplatnit práva a povinnosti vycházející z mezinárodních garancí – tedy smluvních závazků schválených italským státem.

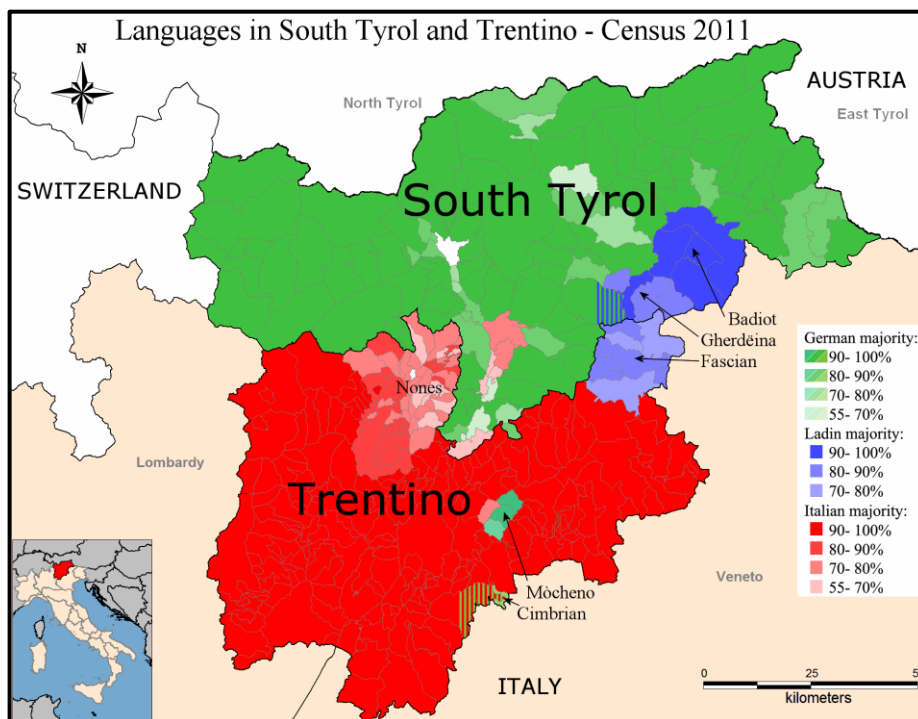
menšiny byly opravdu schopné využít svou identitu jako „... nástroj pro prosazování partikulárních zájmů nebo maximalizaci hodnot ...“ (ERIKSEN, 2012: 85). Nicméně již z tohoto výše uvedeného spíše teoretického a politicko-právního souhrnu je patrné, že takovýto model má i své nevýhody. V praxi diskriminuje menšiny nevymezující se zřetelně odlišným jazykem, menšiny mimo jisté autonomní jednotky a jen těžko zaručuje právní ochranu početně ještě slabším menšinám v těch regionech a provinciích s autonomním statutem. Řešení není tedy systémové, ale spíše roztržité a jedinečné pro každou etnickou menšinu.

7. Jihotyrolané

Jižní Tyrolsko je autonomní provincií ležící na severu Itálie. Český překlad italského názvu je Horní Adiže (Südtirol/Alto Adige). Oficiální název zní Autonome Provinz Bozen – Südtirol (Provincia autonoma di Bolzano – Alto Adige). Tvoří autonomní region Tridentsko-Horní Adiže (Trentino-Alto Adige / Trentino-Südtirol) společně s další autonomní provincií Tridentsko. Tento region sdílí státní hranice s Rakouskem na severu a se Švýcarskem na západě. Rozkládá se od Brennerského průsmyku, který spojuje Itálii s Rakouskem, až k největšímu italskému jezeru – Gardskému na jihu provincie Tridentska.

Hlavním městem Jižního Tyrolska je město Bolzano. Půlmilionová populace je tvořena z 62 % německojazyčnou skupinou, z 23 % italskou a ze 4 % ladínskou. Celková rozloha provincie čítá 7400 km² a z toho 64 % plochy se rozkládá ve výškách nad 1500 metrů n. m. Takto dramatický ráz krajiny definuje tradiční způsob života, který je poslední dobou vystaven globalizačním tendencím, ale zároveň etnické revitalizaci. (BENVENUTO 2013: 6–7) Historicky se jedná o důležité tranzitní území mezi latinským a germánským prostorem. V současnosti se vyznačuje vysokou životní úrovní, ekonomickým růstem a také láká svými turistickými příležitostmi.

Obrázek 2 - Jihotyrolané - Jazyková mapa

(WIKIPEDIA, 2017)

Německojazyčná skupina je v Jižním Tyrolsku nejpočetnější – 314 604 občanů. Dle demokratického volebního systému samosprávy má tedy kontrolu nad provincií, ačkoliv je v italském státě menšinou. Tato etnická menšina se často označuje za Němce žijící mimo mateřskou zemi, avšak toto označení není správné. Historicky se jedná o tyrolskou/rakouskou populaci a zmíněný výraz spíše odráží jejich mluvený jazyk, kterým je dialekt němčiny.

7.1. Historie a identita

Po dlouhá staletí se území dnešního Jižního Tyrolska těšilo relativnímu klidu pod bavorskou a později habsburskou ochranou. V rámci těchto vazeb se samozřejmě zapojilo do několika konfliktů, a právě zápas velkých mocností byl neblahou příčinou toho, proč se tato provincie dostala po skončení první světové války do komplikované situace bez svého přičinění. Z ničeho nic se jihotyrolská populace ocitla menšinou v italském státě v rámci vyjednávání evropských mocností, které upřednostnily strategické a politické hranice před těmi dříve slíbenými, etnickými.

7.1.1. Trauma poitalštění

Jižní Tyrolsko si chtělo po skončení první světové války zajistit právo na sebeurčení – autonomní Tyrolsko či existence v rámci Rakouska. Nemělo však při vyjednáváních v St. Germain zastoupení a rozhodnutí mocností o začlenění do italského státu bylo pro obyvatele obrovským šokem. I přesto se Jihotyrolané snažili ke vzniklé situaci přistupovat racionálně a očekávali možnost dalšího jednání. Nicméně nastupující fašistická moc hledala různé záminky, jak získat plnou kontrolu nad strategicky položenou provincií²⁰. Ojediněle docházelo i k násilným střetům jihotyrolského obyvatelstva s bezpečnostními složkami státu. Jeden z takových incidentů²¹ Mussolini komentoval: „*Pokud se Němci na obou*

²⁰ Běžnou praxí bylo napadání civilního obyvatelstva příslušníky domobrany a policie, které byly ovšem italské. Časté bylo také ničení jakýchkoliv tyrolských (rakouských či německých) symbolů a jejich nahrazování fašistickými/italskými.

²¹ Ve zmíněném incidentu se jednalo o napadnutí kulturní oslavy konající se v dubnu roku 1921 v Bolzanu. Tato oslava časově korespondovala s rakouským referendem o anšlusu Jižního Tyrolska, které se konalo v Rakousku a Jihotyrolané ho iniciovali. Italští fašisté se rozhodli tuto událost ukončit a důkladně se připravili. 280 členů tohoto „zásahu“ jakýchsi složek domobrany se sjelo z italských regionů a 180 dalších se připojilo přímo v Bolzanu. Tato početně nemalá skupina byla ozbrojena palicemi, pistolemi a granáty. Nedá se jasně určit, jak následná násilná vřava vznikla, nicméně fašistický dav útočil na kolemjdoucí a účastníky kulturní oslavy. Smutnou obětí se stal učitel Franz Innerhofer, který chránil svým tělem dvě děti a

stranách Brenneru neuklidní, fašisté je naučí něco o poslušnosti. Jižní Tyrolsko je italské a dvojjazyčné a nikdo by si nedovolil násilně poitalšťovat tyto německé imigranty. Ale stejně tak si Němci nemohou představovat, že zatlačí Itálii zpátky k Salornu a odtud k Lagardskému jezeru. ... V Itálii jsou stovky tisíc fašistů, kteří by raději zpusťovali Jižní Tyrolsko, než aby povolili spuštění trikolory nad Vetta d'Italia. Pokud musejí být Němci poraženi a zašlapáni, aby byli přivedeni k rozumu, tak ať tomu tak je. My jsme připraveni.“ (STEININGER, 2003: 8–9) Jak fašisté získávali větší a větší moc, tím agresivnější byli vůči Jižnímu Tyrolsku, které bylo jedním z trnů v jejich oku. „Pochod na Řím“ si předem ozkoušeli v říjnu roku 1922 při „Pochodu na Bolzano“. Vyhrožovali před místními úřady násilím, pokud německojazyční Jihotyrolané neodstoupí z vysokých veřejných funkcí. A skutečně ti byli následně nahrazeni Italy. Mussolini tento svůj úspěch komentoval slovy: „Nyní přicházíme do Bolzana. Zde jsme na italské půdě, kde platí italské právo. Kdo to zajistil? Fašismus! Kdo prosadil italskost města, jež má býti italské? Fašismus!“ (STEININGER, 2003: 13) Na podobné násilné projevy moci se nabalovaly první náznaky poitalšťování, přicházející z italského centra postupně ovládaného fašisty²². V roce 1923 byla vláda již plně v rukou fašistů, kteří oficiálně zavedli urgentní program poitalštění Jižního Tyrolska. Jediným oficiálním, a tedy úředním jazykem se stala italština – veřejná správa, školy, nemocnice a soudy²³. Zaměstnanci těchto institucí, kteří italštinu neovládali, byli nahrazeni a podobně všechny významné posty přešly pod italskou kontrolu. Poitalšťovány byly názvy i rodinná jména²⁴.

byl zastřelen. Dále bylo kolem 50 lidí zraněno. Italská armáda zasáhla se značným časovým odstupem, když se vyhrocená situace začala obracet v neprospěch italských fašistů. Vyšetřování incidentu obvinilo dva podezřelé násilníky. Mussoliniho výhrůžka, že pokud nebudou okamžitě propuštěni, pošle 2 tisíce fašistů na pomoc, vedla k jejich omilostnění. Místní obyvatelstvo bylo útokem absolutně šokováno. Stalo se to nedlouho po válce a společnost opět cítila úzkost. V rakouském referendu se 99 % občanů Severního Tyrolska vyslovilo pro anšlus Jižního Tyrolska, který však nebyl nikdy uskutečněn.

²² V této „první vlně“ rozhodovali místní italští úředníci. Například německojazyčné cedule a názvy se doplňovaly o italskou alternativu. Němečtí mluvčí byli nuceni na základně italsky působícího jména posílat své děti výhradně do italských škol. Neblaze se to dotklo i rétorománských Ladínů, kteří byli administrativním aparátem označeni za Italy.

²³ Kritická situace v meziválečném období nastala hlavně u základních škol. Od roku 1921 do roku 1927 bylo propuštěno či přeloženo 70 % všech místních učitelů, a to převážně do vzdálených italských regionů. Učitelé, kteří danou pozici nepřijali, byli „přinuceni“, nebo zůstali a byli nuceni si najít jiné zaměstnání. Někteří podporovali a organizovali vznik tzv. katakombových škol, kde se vyučovala němčina. Samozřejmě byli státním aparátem pronásledováni. (PETERLINI, 1997, str. 73–74)

²⁴ Inspirací pro nové italské názvy se stávaly staré latinské, anebo byly vymyšleny zcela nové bez větší návaznosti na názvy původní. Označení „Tirol“ v různých variantách a použitích bylo silně potlačeno. Poitalšťovány byly například i náhrobní kameny na hřbitovech. Informátor v návaznosti komentuje dnešní situaci: „Oficiální názvy a pojmenování míst jsou i v současnosti stále víceméně vymyšleny a poitalšťovány, a tudíž jsou umělými jmény. Historická toponyma byla převážně německá nebo ladínská. Některé překlady jsou také velmi nepřesné. Například německý „Steinhaus“ (Dům kamene) je přeložen jako „Cadipietra“ (Kámen padá), správně by bylo „Ca'di Pietra“.“ (Inf. 4)

Politické strany a tisk „v rukou“ německojazyčného obyvatelstva byl rozpuštěn a zakázán. V provincii bylo také zrušeno dědické právo, vztahující se na pozemky, a ty byly následně prodávány Italům. (ALCOCK, 2001: 2)

Odpor Jižního Tyrolska se zaměřoval na zachování jazyka, kultury a náboženství – tedy etnické identity skrze tyto hlavní atributy. Jistou podporu Jihotyrolané čekali ze strany nacistického Německa. Po vzájemné dohodě Hitlera a Mussoliniho v roce 1939 se 180 tisíc lidí rozhodlo pro dobrovolný odchod. Italská strana měla však svou vlastní agendu, a to „odstranit“ pouze pro ni nebezpečné části společnosti – inteligenci, velkostatkáře či sympatizanty Říše. Tato agenda měla za cíl usnadnit probíhající poitalšťování. Provincii nakonec opustilo (či bylo donuceno opustit) kolem 75 tisíc lidí, ze kterých se 25 tisíc po válce vrátilo. Relativně nízký počet trvalých emigrantů můžeme přičíst silnému poutu Jihotyrolanů se svou po mnoho generací děděnou půdou. (WOLFF, 2003: 121)

S přechodem Itálie na stranu Spojenců se Jižní Tyrolsko ocitlo opět ve svízelné situaci. Německé jednotky okamžitě provincii spolu s Tridentskem zabraly. Zpočátku byly místním obyvatelstvem hlasitě vítány. Dlouholetá frustrace vybublala na povrch a projevila často i násilnými činy. Postupem doby si však Jihotyrolané začali uvědomovat zřídlost nacistické ideologie, a hlavně její vztah ke katolictví. I tak vznikající odbojová hnutí provázelo několik excesů, kdy se německojazyčný odboj mstil italskému protinacistickému odboji za předešlé křivdy. Dalším zajímavým faktem byl souběžně spíše odmítavý postoj ke Spojencům. Jihotyrolané se totiž obávali následného opětovného odmítnutí práva na sebeurčení, a tedy sjednocení s Tyrolskem (WOLFF, 2003: 121).

Zde je vidět, že situace ve společnosti byla v té době značně roztržštěná a zmatená. Období fašismu, války a několika prvních let poválečného vyjednávání informátoři obecně označují jako „nejhorší“ v historii provincie. Nicméně pouze odkazují na výpovědi svých starších příbuzných, jelikož mnoho žijících pamětníků již není. Starší informátor, ročník 1952: „*Kdybych byl starší, tak bych asi řekl [nejhorší to bylo] za fašismu nebo za války. Já byl ještě mladý. ... Ale můj otec vždycky říkal, že to není tak hrozné [za války a v 50. – 70. letech], jako to bylo za Mussoliniho. Lidé byli na sebe naštvaní, ale kdo ví. Od Italů prý však dostali s klukama přes pusu několikrát. Za co? To si nepamatuji. Ale za blbosti asi.*“ (Inf. 16) Etnické složení a extrémní podmínky, kterým bylo Jižní Tyrolsko vystaveno během Mussoliniho, druhé světové války a prvních kroků při vyjednávání autonomie, rezonuje v obyvatelstvu do dneška.

7.1.2. Vyjednávání autonomie

Při poválečných vyjednáváních se opět diskutovalo nad státními hranicemi a osudem „Němců“ v různých oblastech. V případě Itálie se západní mocnosti obávaly podpory sociálně-nacionálního citění německojazyčných Jihotyrolanů, pokud by hospodářsky silnou provincii vrátili Rakousku. Vedlejším důvodem bylo například narušování „přírodní“ hranice italského státu či strach o italskou menšinu²⁵. Gellner píše (2002: 52): *„Ekonomicky a vzdělanostně privilegované, specializované městské populace mohou přežít ve starém řádu, v němž se, pokud vše probíhá dobře, mohou těšit politické ochrany. ... Žárlivost a frustraci většiny lze utišit jedině tak, že původně specializovaná menšina bude v některých oblastech zbavena monopolu – a s ním i své ochrany.“* Ačkoliv Itálie měla při těchto vyjednáváních lepší pozici, Rakousku se podařilo do Pařížské mírovou smlouvy v roce 1946 prosadit určité záruky – autonomii, jazyková práva a návrat emigrantů z roku 1939²⁶.

Jihotyrolané s výslednou Mírovou smlouvou s Itálií a prvním Autonomním statutem samozřejmě nebyli příliš spokojeni. Vnímali tento proces jako další křivdu svému sebeurčení od fašistické centralistické vlády. *„V Jižním Tyrolsku, nejsevernějším italském trojjazyčném regionu, způsobil naci-fašismus a dvě světové války, že se etnická příslušnost stala hluboce rozvracejícím tématem. Poválečná dohoda závisela na vlastní reinterpretaci doktríny „oddělení ale rovni“. Slogan kampaně osvojený místní německou většinou zněl: „Dobré ploty dělají dobré sousedy.“* (HASMATH, 2011: 9) Při poválečných vyjednáváních se etablovala SVP (Südtiroler Völkspartei/Jihotyrolská lidová strana). SVP, vycházející z jihotyrolského odboje, v prvních volbách v roce 1948 drtivě porazila svou konkurenci – Demokraty a Křesťany²⁷. Volební program byl vskutku jednoduchý, avšak pro německojazyčnou menšinu zásadní – zajištění kulturních, jazykových a ekonomických práv. Italská vláda vzestup SVP viděla jako nebezpečnou nacionalizaci Jižního Tyrolska (WOLFF, 2003: 125). Další komunikace mezi lokální a centrální vládou řešení problémů

²⁵ Rakousko vzneslo několik rozumných připomínek. Například, že moderní zbraně v podstatě negují přírodní hranice; autonomie plně nevyřeší ekonomické a politické otázky v rámci italského státu; u Itálie, stejně jako Rakouska, by se nemělo zapomenout, na jaké straně stály; členění dle etnických zásad. (WOLFF, 2003, str. 124)

²⁶ Poslední podmínka se zdá být naprosto triviální, ale v době přesunu milionů Němců směrem „do Německa“ a celkové snahy decentralizovat německojazyčné enklávy v jiných státech tomu tak nebylo. Opačný směr přesunu byl vůči Spojencům těžko odůvodnitelný a prosaditelný. (WOLFF, 2003, str. 126)

²⁷ Italská menšina se v podstatě nebyla schopna politicky sjednotit, i přes společná témata – strach z poněmčení, ztráta zaměstnání a majetku, pocit opuštění italskou vládou. Důvodem bylo, že většina jich do Jižního Tyrolska dorazila z různých regionů relativně nedávno díky Mussoliniho pracovní politice.

nenapomáhala. Interpretace Autonomního statutu se totiž mezi oběma tábory razantně lišila. Jihotyrolané jej viděli jako základ rozvíjející se územní autonomie, který je potřeba prohlubovat a specifikovat. Centrální vláda v souvislosti s tímto dokumentem shledávala otázku německojazyčné menšiny za vyřešenou a budoucí požadavky považovala za neoprávněné.

Autonomní statut z ledna roku 1948 byl všeobecně uznán, ale jelikož byl napsán neurčitě, každá ze stran si od něj slibovala něco jiného. Jihotyrolští Němci očekávali další rozvíjení autonomie²⁸. Italská vláda si dokument vykládala jako konečný a jakýkoliv zásah či budoucí požadavky jako neoprávněné. Politická reprezentace v čele s SVP se ocitla také ve svízelné situaci. Pro prosazení určitých zájmů provincie potřebovala kontrasignaci italského parlamentu. Musela tedy vážit mezi ochranou zájmů svých občanů a zachováním dobrého vztahu s parlamentem.

7.1.3. Separatistické snahy

Společností začaly otřásat separatistické nálady a nacionalistické cítění. Politická reprezentace však byla schopna situaci reálně posoudit, a proto sdílela tyto nálady jen v malé míře. Hlavním problémem byly menšinové skupiny extrémních aktivistů, kterým se postupem času dostávalo logicky většího ohlasu i jistého ospravedlnění. „*U zrodu nacionalismu stojí v podstatě dvě skutečnosti: za první rozpad starého a přísného hierarchického řádu, v jehož rámci většina lidí znala své místo a byla k němu doslova přikována; za druhou skutečnost, že nový řád kvůli specifické povaze práce v něm vykonávané musí operovat v podmínkách vysoké kultury.*“ (GELLNER, 2002: 93) Tuto vysokou kulturu – práva a povinnosti, Jižnímu Tyrolsku diktoval italský stát již po první světové válce a od té doby byl také jejich starý řád rozbit.

Vyústěním takto přidušené situace bylo odpálení náloží na sloupech vysokého napětí skupinou aktivistů v roce 1949. Po podobných drobnějších incidentech italská vláda v roce 1955 přistoupila k evaluačním jednáním s SVP v otázce autonomie. Jihotyrolské návrhy však zamítla a opět prohlásila jihotyrolskou otázku za vyřešenou. Dle italské vlády se jednalo o uzavřené a interní téma, které není třeba přezkoumávat na mezinárodní půdě. Vláda SVP označila za separatistické hnutí a zpochybnila jeho kredibilitu jako demokratické politické

²⁸ Mezi vágně definované instituce patřil proporcionalní systém ve veřejné správě, trh práce, rozpočet nebo například i kontrola provinčních hranic – lokální vláda nebyla schopna zajistit navrácení obyvatelstva z Rakouska a monitorovat italskou migrační křivku. (WOLFF, 2003: 130)

strany²⁹. (WOLFF, 2003: 131) Neúspěch vyjednávání jen vedl k prohloubení separatistických nálad ve většinové společnosti a bohužel i k násilným střetům – přestřelkám a bombovým útokům mezi roky 1956 a 1961, s civilními ztrátami na životech³⁰. Absence politické dohody a vzájemného respektu tedy začala přerůstat v nebezpečný meziskupinový konflikt na etnické bázi.

SAP se snažila o interní reformu a nastavení nových reálnějších cílů, spojených s jazykovými a kulturními právy. Bohužel násilné útoky blokovaly další možná jednání, jak na domácí, tak na mezinárodní půdě. Italské vládě v té době došla trpělivost a rozhodla se pro jasnou a razantní odezvu. Vyslané speciální policejní a armádní jednotky však situaci ještě více rozvířily (např. používáním mučení) a konflikt v podstatě přešel do partyzánského stylu boje ozbrojených skupin. Separatistické jednotky se také nevyhýbaly odporným činům, jako například cíleným útokům na údajné „zrádce“ provincie (WOLFF, 2003: 142–143). Situace se v té době začala stávat naprosto nepřehlednou: *„Babička mi vyprávěla, že vůbec nevěděli, co se děje. Nevěděli, jestli vedle něco nevybouchne, protože bydleli blízko pošty. Nevěděli, jestli jim nepřistane zápalná láhev v okně. Nevěděli, jestli jim vojáci nevyrazí dveře. [Jak na to lidé reagovali?] Lidé se o útocích nechtěli bavit na ulicích. Bylo to depresivní. A také se báli, že je někdo zaslechne. No asi se prostě o tom nechtěli bavit.“* (Inf. 5)

Takto radikalizovaný konflikt si již vynutil mezinárodní reakci a OSN začalo projednávat rakouský návrh na prozkoumání situace. Výsledkem bylo vydání několika rezolucí, jejichž úkolem bylo obnovení jednání o jihotyrolské otázce mezi SVP, Itálií a Rakouskem³¹. V tomto případě se naštěstí již podařilo dobrat výsledku. Zmíněné strany se

²⁹ Tento neúspěch vyústil v obměnu vedení v SVP a následnou radikalizaci. Kladla si za politické cíle nereálné požadavky, což jejímu image v rámci Itálie nepomáhalo. Dokonce začala potvrzovat některá bulvární a přehnaná obvinění, že se jedná pouze o populistické či separatistické hnutí. (WOLFF, 2003, str. 133)

³⁰ Různé skupiny se postupně sjednotily do hnutí BAS (Befreiungsausschuss Südtirol/Výbor pro osvobození Jižního Tyrolska). Jeho „veřejným cílem“ bylo připojení k Rakousku, odkud také získávalo finanční a materiální zdroje. Právě až BAS začalo s pravidelnými bombovými útoky. Během relativně krátké doby bylo takto odpáleno 37 náloží na sloupech vysokého napětí, což vyústilo v nejkrvavější rok – 1961. Docházelo k pravidelným přestřelkám s policií, a ačkoliv se obě strany snažily vyhnout civilním obětem, tak i jejich počet stoupal. (PETERLINI, 1997: 94–96) Mezi cíli BAS byly různé symboly poitalš'ování, ohrožující tradiční životní styl německojazyčného obyvatelstva – vojenské objekty, sloupy elektrického vedení, železniční tratě či monumenty. (WOLFF, 2003: 133).

³¹ Vztah Jižního Tyrolska a Rakouska (Severního Tyrolska) je velmi exkluzivní i dnes. Probíhá mezi nimi mimořádně vysoký tranzit lidí, zboží a služeb. Určitá část společnosti se stále považuje za Tyrolany, tedy rakouské Tyrolany, a cílí na zpětně začlenění Jižního Tyrolska do Rakouska. Hlavně v průběhu 20. století, kdy určité občanské skupiny aktivně podporovaly Jihotyrolany v jejich boji za nezávislost (politicky,

dohodly na tzv. Balíčku – několika smlouvách, které mezinárodně zaručovaly nový Autonomní statut Jižního Tyrolska, jenž vešel v platnost roku 1972. Ačkoliv tento stav nebyl stále absolutně perfektní, Jihotyrolané se po více jak 50 letech konečně dočkali alespoň trochu přijatelné situace.

7.1.4. Autonomie

Dnešní podoba ochrany a rozvoje jihotyrolské etnické identity je všeobecně vnímána jako naplněná a dokonce: „*Jižní Tyrolsko je bráno jako model pro další menšiny a řešení etnických konfliktů v Evropě.*“ (RIEHL a HAJEK, 2011: 210) Můžeme však pozorovat nově vznikající problémy spojené s exkluzivitou specifických jazykových práv pro jednotlivé etnické menšiny. Proporcionální systém nutného zastoupení jazykových skupin ve veřejných pozicích dle jazykového rozdělení území spíše buduje rozdělenou společnost a neřeší jazykovou diverzitu na společenské úrovni. „*Poměrné zastoupení a dvojjazyčnost představují nejen náhradu za fašistické křivdy vůči jihotyrolskému obyvatelstvu, ale i reálný základ pro lepší pochopení a lepší spolupráci mezi jazykovými skupinami a záruku v podstatě nesporného, ale přesto jen pouhého, rozdělení míst ve veřejné správě.*“ (PETERLINI, 1997: 182) Pokud občan Jižního Tyrolska deklaruje jazykovou příslušnost, v podstatě se segreguje od zbytku společnosti a přiřazuje se výhradně ke své jazykové skupině. To by bylo absolutně v pořádku, kdyby se jednalo o pouhé rozhodnutí jednotlivce. Tento veřejnoprávní systém ale reguluje, a v podstatě i diktuje, normy a možnosti v rámci veřejného a osobního života, jelikož jsou na něm vybudovány separované instituce (školy, politické strany, asociace, kostely, odbory, výbory atd.) (CARLÁ, 2015: 69). „*Jihotyrolská společnost funguje na bázi separovaných životů jazykových/etnických skupin. Na bázi separovaných etnických identit, které existují v ostrém vymezení My/Oni. Díky kombinaci proporcionálního systému a jazykových práv se tyto životy ani nemusí potkat. Nemusí se prolínat či podporovat nějakou vzájemnou výměnu. Etnické identity jsou tedy vzájemně exkluzivní.*“ (KŘÍŽEK, 2015: 63)³²

Pro německojazyčnou skupinu se zdá být etnická hranice mezi nimi a Italy nesmírně důležitou. Snaží se o permanentní udržení etnické hranice, jelikož její oslabení by mohlo

morálně, materiálně), se jednalo o formu transnacionalismu – „*vztahu mezi novou a starou zemí*“ (ERIKSON, 2012: 249).

³² Vztah německé a ladinské menšiny je částečnou výjimkou. Tyto skupiny našly shodu v kulturní a politické sféře – historicky spolu koexistují již staletí a obě jsou menšinami v italském státě. Carmen Rubatscher (2000: 3) píše: „*Protektce Ladinů v Jižním Tyrolsku je vlastně vedlejší účinek vysokého stupně ochrany poskytnuté německé menšině (většinou v provinčních hranicích).*“

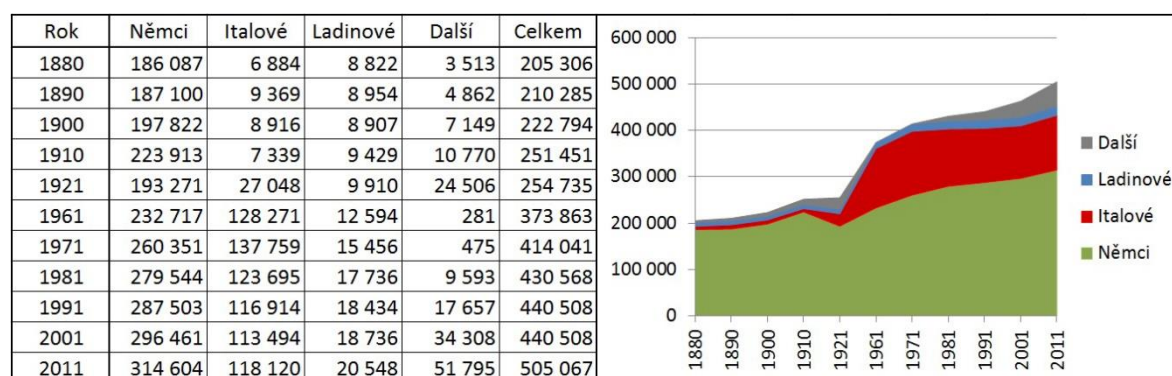
ohrozit jejich postavení: „Chci, aby Jižní Tyrolsko bylo absolutně nezávislé. SVP to doopravdy nechce. Myslí si, že současná autonomie je správné řešení. To ale nezvažují možnost, že Itálii stačí malá změna v její ústavě a „pápa autonomie“.“ (Inf. 4) Etnická hranice se stává geografickou a politickou. Výraz „jejich ústava“ jasně ukazuje jaký vztah může určitá (ne-li většinová) část německojazyčné populace chovat k italské vládě. Výsledkem této situace je profilování nové jihotyrolské identity. Místní obyvatelstvo se již nepovažuje za Rakušany, Tyrolany, ale spíše za Jihotyrolany, což vychází z historického vývoje a kontaktu s ostatními jazykovými skupinami na území.

7.2. Jazyk a identita

„Vycházíme-li ze situace soužití tří přehledně rozdělených jazykových skupin, jež se hlásí ke své jazykové příslušnosti v pravidelném sčítání lidu, nebylo by snad ani třeba etnickou identitu více konkretizovat, pokud vezmeme jazyk jako dostatečný odlišující znak. Vystupují zde tři etnické skupiny, které se navzájem jednoznačně vymezují: Němci, Italové a Ladinové. Tento pohled je tak říkajíc „administrativní“, jelikož všechny tři skupiny se tímto přihlášením k identitě domáhají skrze svou jazykovou příslušnost hlavně občanských práv. Situace však není tak jednoduchá, protože z jazykové identity v Jižním Tyrolsku vychází v podstatě vše.“ (KŘÍŽEK, 2013: 50)

Tabulka 3 - Jihotyrolané - Sčítání lidu

Obrázek 3 - Jihotyrolané - Demografický vývoj

(ISTAT, 2017)

Italskojazyčná skupina žije převážně ve velkých městech na hranicích s provincií Tridentsko – v Bolzanu 72 % populace (z 102 575), v Meranu 49 % (z 37 386). Počet v těchto dvou městech sám o sobě tvoří téměř 80 % celkové italské populace v Jižním Tyrolsku. Ve

většině obcí a měst však nepřesáhne podíl Italů 10 % (BENVENUTO 2013: 16–18) V tabulce můžeme jednoznačně vidět sice malou, ale historickou italskojazyčnou komunitu nacházející se na území Jižní Tyrolska. Z historických zmínek je jasné, že tato etnická skupina byla plně integrována se skupinou většinovou, německojazyčnou. Až s příchodem fašismu se podíl obyvatelstva začal zvyšovat díky cílené imigraci z různých regionů a obě skupiny se začaly vůči sobě hlasitě vymezovat. (PETERLINI 1997: 162) Avšak ani italská populace nebyla po druhé světové válce hegemonní. Tato skupina mluvila různými dialekty italštiny, záviselými na regionech původu, a o některých těchto dialektech se mluví jako o samostatných románských jazycích. Hledat proto jeden zastřešující jazyk, kterým by Italové v Jižním Tyrolsku mluvili, je prakticky nemožné. Vytváří se spíše dialekt či jazyk naprosto nový, který je z pohledu italštiny neurčitý a obohacený o germanismy. Pravděpodobně nejpodobnější by však byl standardní italštině, jelikož ta je vyučována na školách. (MAYER, 2001: 668–669)

Ladinská jazyková skupina je třetí největší etnickou skupinou zastoupenou v provincii a regionu. Zcela výhradně se vyskytuje v malých obcích zemědělského rázu uprostřed horských údolí. V Jižním Tyrolsku jsou to údolí Val Gardena a Val Badia (20 tisíc mluvčích), v Tridentu Val Fassa (9 tisíc) a dále oblasti na hranicích sousední provincie Belluno, ležící v regionu Benátsko (8 tisíc). Geografická izolovanost je výjimečná i tím, že existují pouze obce, kde ladinská skupina tvoří podíl obyvatelstva do 1 % anebo naopak přes 90 %. (PETERLINI 1997: 161–162) Zmíněná údolí obývají Ladinové již od starověku. Ladinština si zachovala svůj ráz z důvodu relativní izolovanosti a malého počtu mluvčích, díky kterému ji vládnoucí latinské/italské nebo germánské/německé struktury většinou ignorovaly, ačkoliv se vlivům jejich jazyků nevyhnula³³.

Jako jazyk komunity, nepoužívaný v kontaktu s jinými etnickými skupinami či později italskou správou, neměl psanou formu. V druhé polovině 20. století v rámci revitalizace toho bylo dosaženo a nyní se Ladinové snaží svůj jazyk standardizovat napříč údolními a jejich dialektovými variantami. Nicméně jazykem se stále mluví pouze v neformálním prostředí, a

³³ Rétské kmeny se ve starověku rozšířily po celých Alpách. Postupně vyvstaly tři hlavní románské jazyky patřící do rétorománské rodiny – švýcarská rétorománština, ladinština a furlánština. Tyto jazyky si nejsou navzájem příliš srozumitelné. Izolovanost údolí byla například v případě ladinštiny natolik podstatným faktorem, že se v dnešní době rozlišuje pět specifických dialektů specifických pro pět údolí. (RUBATSCHER 2005: 1)

to ještě s klesající tendencí³⁴. (RUBATSCHER 2005: 1–2) „Ústup ladinštiny z veřejného prostoru může být důsledkem primární změny obživy ladinského obyvatelstva. ... Ladinská území se začala proměňovat v lyžařská a turistická střediska. Započal odklon od zemědělství k lukrativnějšímu hoteliérství či k tradičnímu řezbářství – obecně k podnikání v cestovním ruchu.“ (KŘÍŽEK, 2013: 36–37) Nicméně tento trend se v posledních letech zpomaluje a ladinská skupina zažívá kulturní a jazykovou revitalizaci nejen díky nástrojům pramenícím z autonomie provincie, ale také díky své vlastní vůli. (RUBATSCHER 2005: 3–4)

7.2.1. Dialekt

Italština a standardní němčina – Standarddeutsch jsou oficiálními jazyky provincie. Standardní němčina je navíc uznána jako historický menšinový jazyk. Mluveným/mateřským jazykem je však jihotyrolský dialekt³⁵. Jihotyrolština je odlišná od standardní němčiny pouze v drobných fonetických a gramatických rozdílech, které byly způsobeny geografickou izolovaností a částečně také potlačením výuky za Mussoliniho. Němčinou se tenkrát nesmělo mluvit ani na veřejnosti, natož v kontaktu s institucemi. Tato perzekuce trvala nejméně 17 let a jedna generace tedy v podstatě nepřišla do kontaktu se standardní němčinou vyučovanou na školách. Výpadek se samozřejmě odrazil i v učitelské profesi, která vlastně ztratila také jednu generaci³⁶.

Pohled na svůj jazyk předkládá jeden z informátorů: „Náš „jazyk“ je pouze německým dialektem. Lidé žijící v různých částech Rakouska mají také své speciální dialekty, které jsou navzájem bez problému srozumitelné. Nicméně to jsou pouze variace původní němčiny, které není třeba považovat za samostatné jazyky. Náš může být nazván jihotyrolským dialektem.“ (Inf. 3) Označení „jihotyrolský dialekt“ se začíná používat i v odborné literatuře. Informátoři ho často označují pouze za „náš dialekt“: „Můj mateřský jazyk je náš dialekt, který používáme doma nebo s kamarády, vlastně nejčastěji.“ (Inf. 3) Velmi zajímavou možností může být také existence variant mezi údolími jako tomu je u ladinštiny viz.: „Mým mateřským jazykem je ten zvláštní dialekt němčiny, kterým mluvíme v našem údolí.“ (Inf. 15)

³⁴ Rozdíly v používání ladinštiny a její společenskou funkci popisuje ladinská mluvčí narozená v údolí Val Badia. Pro ni bylo velmi zvláštní, že ladinští mluvčí nepoužívají svůj jazyk na veřejnosti a namísto toho ho nahrazují němčinou jako komunikačním jazykem v rámci své etnické skupiny. (RUBATSCHER 2005: 1–2)

³⁵ Jihotyrolština vychází z jihobavorského dialektu, který sám je dialektem horní němčiny – Hochdeutsch. (PUTZ 2012: 232–233)

³⁶ Během období poitalštinování probíhala výuka částečně v tzv. katakombových školách. Jejich organizátor tehdy prohlásil: „Každý dům, každá chalupa se musí stát školou, každá místnost musí být učebnou, kde probíhá výuka v jejich mateřském jazyce.“ (PIRLCHER a HUBER a TASCHLER 2002: 8)

Ve většině však informátoři odpovídají na otázku „*Jaký je váš mateřský jazyk?*“ nespecifickým „*němčina*“. Pouze po doplňující otázce, jestli si uvědomují existenci zvláštního dialektu odpovídají „*ano*“ či „*samozřejmě*“. Zde pravděpodobně hraje roli ono administrativní přiznání mluveného jazyka.

7.2.2. Používání a znalost

Jihotyrolané jsou schopni využívat svůj jazyk a s ním spojená práva a povinnosti podobně jako občan České republiky – tedy pro styk s veřejnou správou, soudy a dalšími orgány veřejné správy (včetně pošt či bank). Aby byl tento systém funkční, musí zaměstnanci zmíněných institucí projít jazykovou zkouškou, která zajistí jejich dvojjazyčnost (případně trojjazyčnost v ladinských oblastech). Po absolvování překladu, rozhovoru a psané části obdrží certifikát určité úrovně, reprezentující jejich jazykové kompetence, který slouží jako základ pro získání zaměstnání. (PETERLINI 1997: 181–182) Tento certifikát je tedy nutností, ale jedna z informátorek hodnotí jeho skutečný význam a stav v praxi: „*Když chcete být například uklízečkou ve veřejné instituci, musíte prokázat, že mluvíte plynule v obou jazycích. Jako byste musela s podlahou mluvit, než ji umyjete. Pak ale přijdete k doktorovi a chcete mluvit svým mateřským jazykem a on vám vůbec nerozumí.*“ (Inf. 15)

Jihotyrolský dialekt je populačně dominantním jazykem a jeho mluvčí ho používají převážně v osobním životě. Má však i sociální rozměr, jelikož všechny tři jazykové skupiny příliš nevyužívají svůj mateřský jazyk mimo svou jazykovou skupinu. Tím je myšleno, že němečtí mluvčí se nejčastěji socializují s dalšími německými mluvčími, a tedy v denní rutině převládá drtivě jihotyrolský dialekt. Tento trend platí logicky i obráceně – italskojazyčná skupina se stýká také převážně pouze v rámci své vlastní skupiny. Používání druhého jazyka je tedy v osobním kontaktu jakési tabu. Před italskými mluvčími však stojí ještě jeden problém. Na školách se učí standardní němčinu, ale v neformálním prostředí, při styku s německojazyčnou skupinou, jsou nuceni ovládat i jihotyrolský dialekt³⁷. Šokující tedy není, že jihotyrolský dialekt je hojně používán i v pracovním prostředí, následovaný

³⁷ Ladinové jako menšina jsou nuceni ovládat dokonce 2 až 3 další jazyky pro neproblematickou komunikaci ve společnosti. Průzkumy ukazují, že jsou však proti očekávání schopni se dorozumět německy a italsky relativně dobře a na stejné úrovni. Corvara je jedna z většinově ladinských obcí: *S Němci vycházíme dobře. Někteří umějí ladinsky a s námi se snaží mluvit ladinsky. S Italy je to horší [po jazykové stránce]. Ladinsky neumějí, německy také ne příliš dobře, takže třeba manželka, která moc italsky neumí, se s nimi musí domlouvat gesty. [Jakým jazykem mluvíte nejčastěji s ostatními skupinami?] Němčinou. S Němci mluvíme hlavně německy.*“ (Inf. 10)

italštinou a až pak standardní němčinou³⁸. Překvapivě německojazyčná skupina italštinu ovládá a aktivně ji používá. Naopak italskojazyčná ovládá němčinu, a to i standardní, daleko méně³⁹. (TSCHURTSCHENHALER 2013: 116) Špatnou znalost německého jazyka italské skupiny zmiňovalo hned několik informátorů. Například: „Proporcionální systém funguje... no, dobře zatím. Mnoho německy mluvících lidí říká, že němečtí zaměstnanci ve veřejném sektoru hovoří italsky celkem dobře, ale Italové mluví německy daleko hůře. To je i moje zkušenost.“ (Inf. 13)

Z těchto srovnání se rýsují dva trendy. Prvním trendem je, že dvojjazyčný model funguje do určité míry dobře ve formálním prostředí. V neformálním prostředí/osobním životě nefunguje téměř vůbec. Druhým trendem je jazykové přizpůsobování se italské skupiny většinové, německé. Italskojazyčná populace musí „přepínat“ daleko častěji a mezi více jazyky, a to obzvláště ve formálním prostředí (ŠATAVA 2009: 83). Tento trend je také ovlivněn neochotou italské skupiny se německý jazyk vůbec učit. Dle jejich pohledu na tuto otázku jsou italskými občany v italském státě a nutnost učit se další jazyk je pro ně až urážlivá. Často také podléhají oblíbenému stereotypu, že němčina je výjimečně těžký jazyk. (RIEHL a HAJEK 2011: 219)

Společný výskyt jihotyrolského dialektu a standardní němčiny (a navazující neznalost italskou menšinou) vyvolává ve společnosti jisté tření. Nedostatečná znalost ostatních jazyků vede k problematickému vzájemnému porozumění etnických skupin, které se projevuje „oplácením“ ve formě zvýšení stížností na veřejnou správu. Italská skupina si většinou stěžuje na lokální veřejnou správu, zatímco německá na centrální (RAINER, 2002: 94). O tomto svědčí i výpověď jednoho z informátorů: „*Věc, kterou bych kritizoval, je situace, kdy jsou na některých veřejných úřadech „černé ovce“, co se dvojjazyčnosti týká. Takže se může stát, že když budete obsluhováni na převážně italském úřadě v německém jazyce, němčina bude tak špatná, že raději přepnete do italštiny.*“ (Inf. 4) Provinční vláda by tento problém měla registrovat a začít se s ním zabývat, jelikož může vyústit v další vyhrocení a konflikt.

³⁸ Dotazníkový průzkum s možností zaškrtnutí více odpovědí v roce 2006 kladl respondentům dvě otázky: Jaké jazyky se na pracovišti nejvíce používají? 75 % - jihotyrolský dialekt, 75 % - italština, 55 % - standardní němčina. Jakými jazyky se na pracovišti mluví? 80 % - jihotyrolský dialekt, 65 % - italština, 40 % - standardní němčina. (TSCHURTSCHENHALER 2013: 116)

³⁹ Dotazník s možností zaškrtnout více odpovědí: 69 % německých mluvčích používá na pracovišti italštinu. 38 % italských mluvčích používá standardní němčinu. (TSCHURTSCHENHALER 2013: 116)

Ve spojitosti s jihotyrolským dialektem a němčinou můžeme mluvit o jisté formě německojazyčné diglosie, kde dialekt hraje roli „nižšího“ jazyka. Je enormně používán v neformálním prostředí, zatímco standardní němčina ve formálním – oficiální jazyk provincie, vyučuje se na školách, jsou z něj skládány jazykové zkoušky. Podobnou úvahu můžeme uskutečnit i ve vztahu obou variant němčiny a italštiny. Italština je menšinovým jazykem, který nemá takové využití ve formálním prostředí. Jeho mluvčí se musí přizpůsobovat německé většině, jak potvrzuje jedna z informátorek z Innchenu, kde německojazyčná skupina tvoří 90 %: „*Italsky mluvím doma a s většinou kamarádů. Pak ještě v bance, protože tam musím [mluvit italsky]. Občas ještě v obchodech, kde mě znají. V jiných případech s Němci mluvím německy, i když je oslovím italsky. Když mluvím dál [italsky], tak občas začnou také, ale většinou odpovídají v němčině. [Proč si myslíte, že to tak je?] Tak já se jim nedivím. Žijí tu jen Němci, málo Italů.*“ (Inf. 8) Německé jazyky by zde pak hrály „vyšší“ roli, jelikož standardní němčina je používána ve formálním prostředí a dialekt zase čteněji. Stávají se „vyšší“ v kontextu formálního prostředí, ale i širšího užití ve společnosti. Tato vznikající „masová“ diglosie může být do budoucna jablkem sváru.

7.2.3. Vzdělávání

Školský systém je v Jižním Tyrolsku dle očekávání úzce provázán s jazykovými právy, která jsou detailněji zakotvena v Autonomním statutu provincie⁴⁰. Podle něj má provincie plné právo spravovat: mateřské školy, do určité míry školy základní a střední, výstavbu škol a jejich stav. Jedná se o tzv. paralelní rozdělení na německý, italský a ladínský školský systém. Každý z nich má svoji administrativu správy a poskytuje širokou variabilitu možností, pokud nejsou v rozporu s Autonomním statutem či jinými zákony⁴¹. (WISTHALER 2013: 363) Důležitým krokem ke zlepšení vzdělávacího systému bylo otevření Svobodné univerzity v Bolzanu v roce 1997. Univerzita se snaží prolomit jazykovou segregaci, která je výsledkem přecházejícího vzdělávání (a okrajově proporcionálního systému apod.), a to pomocí například trojjazyčné výuky, různých programů a oborů. (ARZOZ, 2012: 303–306)

⁴⁰ Článek 19 Autonomního statutu: „*V provincii Bolzano se bude v mateřských, základních a středních školách vyučovat v italském či německém mateřském jazyce žáků učitelé, pro které je tento jazyk také mateřským jazykem. Na základních školách počínaje druhou nebo třetí třídou, což bude stanoveno dle provinčního práva na základě závazného návrhu zainteresované jazykové skupiny, a na středních školách je výuka druhého jazyka povinná a je prováděna učitelé, pro které je tento jazyk mateřským jazykem.*“

⁴¹ Jednotlivé administrativní paralelní systémy si mohou určovat například rozvrh či volitelné jazyky.

Školy jsou primárně zřizovány dle proporcionálního výsledku sčítání lidu, tedy podle počtu mluvčích konkrétního mateřského jazyka. Volba jazyka výuky určuje, do jaké školy bude žák nastupovat. Může se lehce stát, že žák mluvící italštinou jako mateřským jazykem bude dojíždět do mateřské školy mimo svou obec. Výuka v mateřském jazyce je prováděna primárně až do ukončení střední školy. Ve druhé třídě základní školy je přidán druhý provinční jazyk a ve čtvrté třídě další (většinou angličtina). (PIRLCHER a HUBER a TASCHLER 2002: 11–16). Kvalitní vzdělání je nejlepší investicí do budoucnosti a etnické skupině umožňuje udržet si svou vitalitu. „*Bez usilování o jazykově dobře vybavenou a národně uvědomělou mládež nemůže žádná etnicko-jazyková skupina vést svoji existenci za horizont vzdálenější než několik málo desetiletí.*“ (ŠATAVA 2009: 100) Jihotyrolský školský systém je bezesporu nastaven k ochraně jazykových práv německojazyčné, italské a ladinské skupiny. Bohužel takovýto paralelní přístup nebuduje propojenou společnost. Naopak je prvním systémovým krokem k pravému opaku. Současný systém by se měl změnit a prakticky jedinou variantou by byly smíšené školy⁴². Jak píše Karl Rainer (2002: 97): „... *smíšené školy by mohly usnadnit výuku dvou hlavních jazyků a v tomto směru také podněcovat meziethnické porozumění. Bylo by výhodou vyhnout se rigiditě separovaných školských systémů.*“ Šatava (2009: 93) považuje vzdělávání v mateřském jazyce za důležitý prvek rozvoje jazykových znalostí pro etnické menšiny. V současnosti jihotyrolský „... *školský systém odráží traumata historie a z nich vycházející strach z asimilace.*“ (KŘÍŽEK, 2013: 54)

7.3. Kultura a identita

Kultura německojazyčné menšiny v Jižním Tyrolsku se příliš neodlišuje od jiných alpských etnických skupin. Ladinská je jí dokonce velmi podobná. Vhodnější je tedy popsat několik zásadních rysů místní kultury, mezi které patří (rodinné) obdělávání a držení půdy, architektura a celkové uspořádání vesnic, náboženství, folklór a tradiční řemesla (ALCOCK 1996: 67).

⁴² Negativní názor na současný stav je dlouhodobý. Jedním z vyhrazených odpůrců byl politik, novinář a spisovatel Alexander Langer. Pro svůj názor byl dokonce nařknut ze zrazení své etnické komunity, což ho dohnalo k sebevraždě v roce 1995. Ve své autobiografii popsal zvláštní pocit, který prožíval při pohledu na děti vstupující do školy jiným vchodem, než kterým vstupoval on. Část školy byla totiž v té době vyhrazena pro jinou jazykovou skupinu se svým rozvrhem a učiteli. „*Nebyl to můj vchod. Neznal jsem je. Celé místo bylo najednou jiné.*“ Jeho sloganem bylo: „*Čím více jsme v kontaktu, tím lépe spolu budeme vycházet.*“ (FAIT 2011: 232)

7.3.1. Náboženství

Jižní Tyrolsko je historicky převážně katolické díky své blízkosti k Římu. Katolicismus se stal jedním z klasických atributů Jihotyrolanů, a to napříč etnickými skupinami. Nejen staletá tradice hraje pravděpodobně roli v udržení si náboženského vyznání do dnešní doby, ale také období fašismu a války. Když provincií zmítalo násilí a války, německý jazyk byl zakázán, podobně jako tradiční kulturní znaky. Katolická církev byla jedinou stálou institucí, která zajišťovala určitou míru bezpečí a socializace. Katolická církev aktivně bránila německý jazyk nejen v běžném používání, ale především na (církevních) školách a v kostelech. Díky svému mezinárodnímu vlivu, také na snahy poitalštit německou populaci upozorňovala. Ale ani její moc nebyla nekonečná a časem musela Mussolinimu ustoupit. Vídeňský arcibiskup naznačil skomírající vliv Říma v roce 1928 takto: „*Sdělte svým katolickým farníkům, že Papež udělal, co mohl, ale že nemá volnost.*“ (RICCARDS 2012: 384) Mezi ústupky fašistickému diktátu patřilo například posvěcení povinné italštiny v církevních školách výměnou za udržení němčiny při liturgiích. Ačkoliv musela církev ustoupit, neoficiálně německojazyčnou skupinu stále podporovala, a to nejen podporou sociálního citění a ducha komunity, ale například i podporou výuky němčiny v kostelech. Církev se tedy výrazně podílela na udržení etnické identity v těchto těžkých obdobích. (ELLIS 2013: 245–247)

Mezi informátory byla většina pokřtěna a „cítí se“ být katolíky. Ale i zde platí celoevropský trend, že již menší část dochází do kostela a už jen zlomek pravidelně. To se samozřejmě týká mladší generace. „*Byl jsem vychován jako katolík a pořád do kostela občas chodím. Na pohřeb nebo o Vánocích. Ale radši říkám, že věřím v nějaké duchovno. Nevěřím v církev jako instituci nebo v Ježíše Krista a tak.*“ (Inf. 11) Zajímavostí může být menšinový příklon k východním náboženstvím, který je spíše spojený s ateismem: „*Ne, náboženství pro mě nic neznamena. Kdybych si měl vybrat náboženství, byl by to zenový buddhismus. V Itálii jsem registrovaný jako křesťan, ale chodím jen na pohřby známých, to však asi úplně nesouvisí s náboženstvím.*“ (Inf. 3) Občané starší 50 let se účastní církevních událostí a mší vesměs pravidelně.

Ačkoliv je Jižní Tyrolsko dominantně katolické, německojazyčná skupina se od italského obyvatelstva liší v několika aspektech spojených s kolektivní pamětí. Vyznávání kultu Nejsvětějšího Srdce Ježíšova se vztahuje k jihotyrolskému odporu během napoleonských válek. Představitelé šlechty a církve chtěli přijetím „smlouvy s Ježíšem“

ochránit svoji domovinu a zajistit si tak vítězství nad postupujícími francouzskými revolučními vojsky vedenými Napoleonem Bonapartem. Slíbili proto v červnu roku 1796 nekonečnou věrnost Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu. Jelikož součástí toho slibu bylo jeho každoroční obnovování, stala se z něj tradice. (PETERLINI 2013: 120) Místní představitelé tuto historickou událost opět využili v roce 1809 při lokálnímu povstání proti francouzským a bavorským okupačním vojskům.

Oslavy kultu Nejsvětějšího Srdce Ježíšova začal postupem času doprovázet svátek „Horských ohňů“, který měl přidat onomu slibu na síle a obě události se slaví dnes dohromady. Oslavy Nejsvětějšího Srdce Ježíšova jsou provázeny průvody, začínajícími v místním kostele. Průvod vedou církevní hodnostáři doprovázeni davy lidí, kteří jsou většinou oblečení v tradičních jihotyrolských krojích. Oproti tomu Horské ohně se staly spíše sekulárním svátkem. Původně částečně vycházejí z oslav Svatojánské noci (svátku Jana Křtitele), tedy slavení letního slunovratu ještě v předkřesťanské době. Pro Jižní Tyrolsko je specifické zapalování ohňů (často ve tvaru kříže), které zastupují slunce na hřebenech hor. Ohně jsou připravovány rozličnými obcemi, školami, dobrovolnickými spolky nebo jen okruhem přátel na nejbližším kopci.

Předešlé svátky jsou vyloženě spojené s historií jihotyrolského obyvatelstva. Klasičtější katolický svátek popisuje jeden z informátorů. Kirchttag (Den Božích služeb) je „... dnem, kdy se slaví svatý patron kostela vaší obce. Každá obec uspořádá velkou oslavu.“ (Inf. 6) Každá obec Kirchttag slaví tedy v jiný den a je pro ni i svým způsobem typický. Pojí se k němu mnoho zvyklostí, ale tradičně je spojen s lokálním jídlem, pitím a hudbou. „Tradicí je sehnat velký, 20 až 30 metrů vysoký strom z lesa, odstranit větve a snést ho do obce. Na špičku se umístí slámová figurka zvaná „Kirta-Michl“. Strom je vztyčen v obci a obyvatelé kolem něj celou noc slaví. Když lidé z jiné obce dokážou na špičku vylézt a ukradnout „Kirta-Michl“, tak mohou jít do místní hospody a pít celou noc zadarmo.“ (Inf. 6) V případě Kirchttagu je viditelná zřejmá podobnost s českými Májemi. K podobně oblíbeným jihotyrolským svátkům patří také slavnost Těla a Krve Páně, která připadá na velikonoční období a je spojena též s průvody. Dále se samozřejmě slaví tradiční Velikonoce a Vánoce. Izolovanost vesnic v údolích, například oproti českému prostředí, vyústila ve specifické variace určitého svátku v různých obcích.

7.3.2. Folklór

Folklor je jakýmsi kulturním projevem specifickým pro rurální vesnické oblasti a zažívá v poslední době revitalizaci, jelikož se stává jedním z cílů či dokonce součástí cestovního ruchu. Dalo by se dokonce říci, že folklór se v dnešní době „vyplatí“, ale nebylo tomu tak například v druhé polovině 20. století. Ačkoliv ještě v první polovině měla alpská oblast pověst „*Eldoráda folklórního výzkumu*“ (VIAZZO 1989: 49) a navštěvovali ji významní britští antropologové⁴³, později začal zájem spíše odumírat. (SCHÖTTLER 1999: 192). Alpský folklór je značně homogenní a vyznačuje se především svými kostýmy a hudbou. Rozdíl se vyskytují v podstatě jen ve střihu či barvách kostýmů a textech písní. Všechny tyto prvky se spojují dohromady při kulturních událostech a oslavách, kde vystupují tradiční folklórní kapely a soubory.

Kultura a její podmnožina folklór je v Jižním Tyrolsku, podobně jako v celém Tyrolsku a dalších alpských oblastech, velmi úzce spjata s etnickou identitou. Hlavním prvkem je pouto s půdou a s ním spojený životní styl rurální společnosti (těžký život, náboženství, ruční řemesla, chov skotu, pěstování vína). Asi nejvýznamnějším svátkem v tomto ohledu může být loučení s letními pastvami. Farmáři slavnostně odvádějí dobytek z pastvin do chlévů. Při této události se ustrojí do svých tradičních jihotyrolských krojů a jsou následováni místním či přespolním obyvatelstvem. Tento svátek se slaví v různých údolích v různý čas – zpravidla během srpna a září. Jeho přesný termín je spojen buď s nějakou historickou událostí, nebo s datem narození/úmrť určitého významného světce (např.: Svatý Bartoloměj). V období kolem svátku se často pořádá i několikadenní festival podobný našim zabijačkovým hodům. Na veřejných prostranstvích se konají průvody živé hudby s tanečními zábavami. Podobně jako u nás, i zde je tradicí nosit kroj, který by měl být správně ručně šitý. U mužů se skládá z bot, podkolenek, tříčtvrtečních kalhot, košile, vesty, kšír a čepice. Ženské kroje jsou velice podobné českým. Další typickou událostí jsou farmářské trhy. Ačkoliv se jedná o historicky uchovávanou tradici, v dnešní době se také stávají současně módním trendem. Provincie tyto trhy aktivně podporuje a snaží se skrze ně jednak udržovat a rozvíjet tradiční tyrolskou kulturu, jednak i povzbuzovat místní ekonomiku.

⁴³ „Ale tématem diskusí na těchto dovolených byl výzkum prováděný daleko v cizině. A ačkoliv si všichni užívali scénérii, jejich profesionální pohled směřoval za moře, mezi černé a hnědé obyvatele dominií a kolonií Britského impéria.“ (COLE 1977: 350)

Další důležitou součástí jihotyrolského folklóru je hudba a tanec. Styl a repertoár je opět velmi podobný v celé alpské oblasti. Písňe se často vážou k národnímu cítění a vyjadřují vztah k Jižnímu Tyrolsku nebo třeba k určitému údolí. Stejně jako je zemědělské břemeno sdíleno a předáváno v rodině, tak i tradiční písňe se vztahují k rodinnému prostředí. Folklorní kapely či soubory jsou mnohdy tvořeny celými rodinami (BOHLMAN 1996: 117). Nacionální podtón folklorních písni není ojedinělým úkazem vázaným pouze na Jižní Tyrolsko, ale můžeme ho samozřejmě nalézt po celé Evropě. (BOHLMAN 2004: 122–124)

7.3.3. Ruční řemesla

Ruční řemesla jsou také úzce propojena s historickým folklórem a rurálním typem krajiny. Mezi typická řemesla, která v poslední době lákají i turisty, patří řezbářství, zpracování vlny a kůže nebo krajkářství. Nejvýraznějším řemeslem je řezbářství, což lze snadno poznat podle řezbářských děl rozesetých po vsích a v krajině. Konkrétní řezby mají podobu křížů, svatých nebo přímo celé malé kapličky vyřezané z jednoho kmene. Toto řemeslo bylo údajně výlučně dovedností Ladinů. Ti ho ať dobrovolně či nedobrovolně rozšířili v 17. století napříč Jižním Tyrolskem. V minulosti sloužilo řezbářství hlavně k užitku. Vyřezávány byly tedy lžice, talíře a různé nástroje. Netrvalo však dlouho a začalo hrát daleko výraznější roli, a to i jako zdroj obživy a uměleckého projevu. Začaly se vyřezávat sochy, hračky a kolébky. Podobné umělecké předměty se vyřezávají i dnes, i když reálná potřeba takových předmětů klesla. Lokálního řezbáře můžeme najít v každé větší obci, nicméně je plně závislý na cestovním ruchu.

Méně známým a z pohledu turistiky využitelným řemeslem je vyšívání z pavího peří. Jeho původ se datuje do 19. století a pravděpodobně souvisí s Habsburským dvorem. Jednalo se tehdy o pouhé placené řemeslo. Postupně se rozšířilo i mezi obyčejné obyvatelstvo a v současnosti je nedílnou součástí folklóru při zdobení tradičních krojů a postrojů hospodářských zvířat u příležitosti různých kulturních událostí. Dalším užitím jsou vyšívky monogramů a erbů na různých předmětech. Nyní se jedná o specifickou řemeslnou disciplínu, ve které se zájemci mohou v pětiletém oboru vyučit. (SUEDITIROL, 2015)

7.4. Současnost a budoucnost

Je zřejmé, že Jižní Tyrolsko prošlo složitým historickým vývojem, který pokoušel hranice etnické identity místního obyvatelstva – jeho jazykové, kulturní a náboženské

cítění⁴⁴. Demografické rozvrstvení bylo navždy změněno italskou imigrací na jihotyrolská území. Místní etnické skupině bylo upřeno právo na sebeurčení i po druhé světové válce, což v ní vyvolalo rozvíjející se nacionální sebeuvědomění, které však u části přerostlo k násilným separatistickým snahám⁴⁵. „[Autonomie] je velkým mezníkem na naší cestě, ale ještě tam nejsme. Fundamentální právo na sebeurčení se na nás po druhé světové nevztahovalo. ... Měli bychom se rozhodnout sami.“ (Inf. 4) Je tedy možné, že část společnosti by stále uvítala „rozhodnout se“ alespoň ve formě referenda, což by mohlo jednoznačně a trvale tuto celospolečenskou otázku vyřešit. Nicméně tento historický konflikt vyvolal ve společnosti „*fundamentální sociální pouto*“ (GELLNER, 2002: 17), které tvoří neoddělitelnou část kolektivní paměti současné etnické identity.

Další neoddělitelnou součástí etnické identity je jazyk, který v Jižním Tyrolsku společnost sbližuje i rozděluje. „*Tam, kde se utváří meziethnický vztah, je nezbytné ustanovit oblast komplementarity. Ta může být ustanovena prostřednictvím sdíleného jazyka, v jehož rámci dochází ke vzájemnému kontaktu.*“ (ERIKSEN 2012: 58–59) Bohužel trojjazyčnost provincie zcela jasně nepřispívá k nalezení „společné řeči“, i když se o to poněkud nucenou formou snaží (proporcionální systém a nutná mnohojazyčnost veřejných institucí). Německojazyčná skupina se i s existujícími zárukami stále obává pohlcení italským státem a paradoxně zdejší italská menšina se obává toho samého ze strany německojazyčné skupiny. Ačkoliv tento systém zcela jistě meziskupinovému konfliktu zamezil, začal formovat separovanou společnost, kde jazyk určuje, s jakými lidmi se mluvčí určitého jazyka stýká. Extrémní situace vznikají v případech smíšených párů nebo imigrantů. „*Já jsem Němka, můj manžel Ital a náš syn chodí do německé školy, protože byla blíže. Doma se snažíme mluvit více italsky a také jsme ho zapsali na zájmový kroužek vedený v italštině.*“ (Inf. 2) Na jakou školu v separátním systému má německoitalský pár přihlásit své dítě? Určuje tak jeho jazykovou identitu, okruh lidí, se kterými se bude stýkat, a tím tedy i budoucnost? Kam v tomto systému patří jazykově neutrální přistěhovalec? Tyto otázky současné nastavení

⁴⁴ Takto v parlamentu protestoval jeden ze zástupců jihotyrolského obyvatelstva v období poitalšřování: „*Ačkoliv je země rozervána na kusy, ačkoliv je Jižní Tyrolsko vstřebáno Italským královstvím a začleněno do Provincie Tridentso, naše domovina je stále zemí, i přes všechny nové názvy, kterou vřdycky byla, a lidé stále budou tím, čím byli jejich otcové: Tyrolané. Zůstaneme tím, čím jsme. Tyrolsko se nevytratí, dokud jeho hory stojí.*“ (STEININGER 2003: 23)

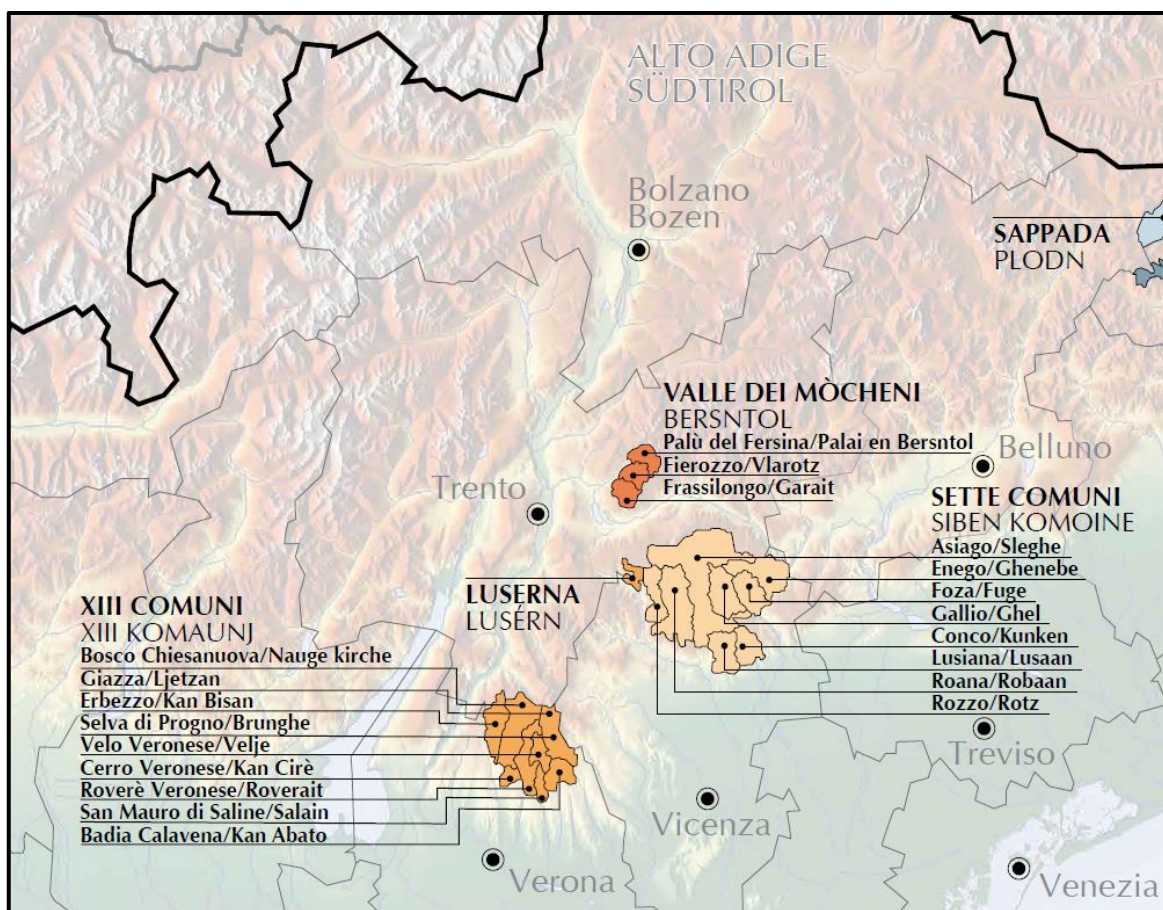
⁴⁵ „*Statut je jednomyslně považován za dokument, který dnešní autonomii umožnil. Nicméně – a v tomto bodě se názory významně liší – mělo by se podepsání této úmluvy oslavovat? Někteří tvrdí, že autonomie založená na této úmluvě byla a stále je pouze „druhým nejlepším“ řešením, protože jejím přijetím, se Jihotyrolané vzdali svého práva na (externí) sebeurčení.*“ (LANTSCHNER 2008: 3)

absolutně neřeší a je pouze jakýmsi „jazyko-právním ideálem“, který splňuje všechny předpoklady pro ochranu a rozvoj jazykové menšiny „na papíře“. *„Paralelní školství, mnohojazyčná práva a zásada proporcionality jsou systémové mechanismy, které vytvářejí v určitém měřítku „oddělené společnosti“. Často je tak před občany provincie kladen vskutku zásadní problém.“* (KŘÍŽEK, 2015: 56)

8. Cimbrové

Cimbrové jsou dalším z německojazyčných menšin na italském území. Mateřským jazykem je tzv. cimbro, jenž je podskupinou němčiny, a proto je v italském právu tato jazyková menšina chráněna Zákonem 482/99. V současnosti jsou Cimbrové situováni na třech územích ve dvou italských regionech – Benátsko (provincie Verona a Vicenza) a Tridentsko-Jižní Tyrolsko (provincie Tridentsko). Geografická poloha je naprosto zásadní, jelikož Tridentsko má menšinovou ochranu nastavenou daleko lépe než například sousední provincie na jihu, a to po právní, tak i programové stránce.

Obrázek 4 - Cimbrové - Mapa

(CENTRO DOCUMENTAZIONE LUSERNA, 2012)

Speciální statut uznaného jazyka byl cimbru přiznán až v roce 2001 v rámci Článku 102 tridentského Autonomního statut. Již předtím byla tato menšina vnímána jako německojazyčná, a proto jí byly poskytovány stejné zdroje jako jihotyrolské skupině v rámci regionu a jeho statutu. V 70. letech 20. století vydal benátský parlament právní úpravy, které

byly ve své podstatě velmi neurčité a v praxi nevyužitelné. Až v roce 1994 byl schválen Regionální zákon 73/1994 – „Podpora etnických a lingvistických menšin Benátska“, jenž v širším měřítku chrání a podporuje Cimbrý, Ladiny a Furlánce na území regionu. Tato úprava ale dosud neovlivnila aktivní podporu jazyků skrze školský systém či další instituce. (COLUZZI, 2004: 14–15)

8.1. Historie a identita

Historicky Cimbrové obývali daleko rozsáhlejší území. Současná populace se tedy nachází ve třech enklávách ve již zmíněných regionech. Všechny komunity obývají většinou horská údolí, a díky tomu si do určité míry zachovaly svoji identitu, i když za poslední „žijící“ obci se dá dnes pokládat jen Lusérn. Jméno Cimbrové je pravděpodobně odvozeno od „zimmern/zimbern“, což je přeložitelné jako „štípat“ či „sekat“. Z tohoto se dá usuzovat, že první Cimbrové byli dřevorubci či řezbáři, tedy řemeslníci zkušení v práci se dřevem. Příchod Cimbrů do severní Itálie a na jih tehdejšího Tyrolska se datuje k roku 1287, kdy jim biskup Frederick z Vangy udělil právo příslušné země obhospodařovat. V menším počtu se zde pravděpodobně nacházelo několik menších skupin „průkopníků“ ještě před nimi. Původem bavorské etnikum zde našlo obživu a v určité formě přetrvalo do dnes. (COLUZZI, 2005: 247–248) Mezi postupně vzniklé historické oblasti tedy patří:

8.1.1. Sedm komunit

Sedm komunit (Siben Komoine) je společenství roztroušené v horách a podhůří provincie Vicenza jihovýchodně od města Trentino na území o 300 km². Tvoří ho menší obce i podstatně větší města – Asiago, Enego, Foza, Gallio, Lusiana, Roana a Rotzo. Největším městem je Asiago s 6 500 obyvateli. Oblast ve výšce 1000 m. n. m. je tedy hustě obydlena (30/ km²), a oproti níže uvedeným nebyly Cimbrové izolováni ani geograficky, ani sociálně.

8.1.2. Třináct komunit

Obce Azzarino, Badia Calavena, Bosco, Camposilvano, Cerro, Chiesanuova, Erbezzo, Saline, San Bartolomeo delle Montagne, Tavernole, Selva di Progno, Valdiporto tvoří Třináct komunit v provincii Verona. Toto společenství je samozřejmě promíseno obcemi, které jsou výhradně a historicky italskojazyčné. Ve většině obcí Třinácti komunit bohužel

již nenajdeme jakékoliv mluvčí cimbra. Celá oblast o rozměru zhruba 400 km² se nachází několik desítek kilometrů na východ od Gardského jezera a skládá se z několik táhlých údolí a horských hřebenů, které od sebe zmíněné obce oddělují.

8.1.3. Obec Lusérn

Lusérn je velmi izolovanou obcí ležící na úpatí horského hřebenu ve výšce 1333 m n. m. Jedná se o jedinou obec v provincii Tridentsko s mluveným jazykem cimbro, který ovládá 90 % populace.

8.2. Jazyk a identita

Cimbro je bavorský dialekt, jenž vychází z horní němčiny. Ačkoliv si zachovává ráz původní němčiny, byl také ovlivněn italštinou a italskými dialekty provincií Veneta a Trentina. Díky individuálnímu a izolovanému vývoji, jenž trval po staletí, se tento dialekt dnes může považovat za samostatný jazyk. Německý mluvčí a mluvčí jazyka cimbro si zdaleka pohodlně nerozumí. Proto se Cimbro postupně začalo vytrácet – jeho využitelnost se v praxi stávala ve 2. polovině 20. století prakticky nulová.

8.2.1. Mnohojazyčnost

Většina populace používala jako druhý jazyk jeden ze zmíněných italských dialektů (zároveň s italštinou)⁴⁶. V každé provincii postupně vzrůstal význam zdejšího nejvíce používaného dialektu, který se stával primárním jazykem. Cimbrové jsou vystavení italské diglosii – italština je používána ve formálním prostředí (styk s úřady), zatímco italský dialekt se užívá v prostředí neformálním (přátelé a rodina). Se šířící se globalizací již používání cimbra neposkytovalo výrazné výhody. Nutností se stala znalost dalších jazyků, jako je standartní němčina nebo angličtina, jak popisuje student původem z obce Giazza: „*V rodině nikdo cimbrem určitě nemluví. Něco rozumí, ale baví se italsky. [Standardní italštinou? Státní?] Ne, to ne. Místním dialektem. [Němčinu umí?] Dorozumí se určitě. Do obce jezdí hodně německých turistů, takže mluvit němčinou je důležité pro byznys.*“ (Inf. 33) Zde

⁴⁶ Dle průzkumu provedeného v roce 2002, který proběhl v oblasti Třinácti komunit na vzorku 100 obyvatel, uvedlo 23 respondentů, že používají venetský dialekt. 13 používalo italštinu, když to bylo nutné, 10 používalo italštinu občas, 1 poměrně často, 14 trochu, 4 ovládali pouze několik slov v italštině. Z toho vyplývá, že 65 respondentů mluví venetským dialektem plynně. (ZANINI, 2003: 121–122)

můžeme vidět, jak funguje jazyková preference v praxi. Nutnost znalosti různých jazyků vyplývá více z jejich potřeby v reálném životě. Cimbrové například nemají čas či potřebu se jejich mateřský jazyk učit. Zmíněný čas raději investují do znalosti jiného „mezinárodního“ jazyka (němčina či angličtina), který je pro ně daleko využitelnější: „*Vlastním toto pekařství a pak ještě pronajímám pokoj pro B&B. Asiago láká celkem hodně turistů, tak se tímto také přivydělávám. ... [Cimbri tedy neovládáte?] Ne, kdysi jsem si myslela, že bych si zřídila takový historický apartmán. V okolí je toho hodně, co se váže k historii Cimbrů. Teda, napadlo mě to po tom, co jeden učitel v důchodu pořádal dobrovolnou výuku cimbra. [A proč jste se ho nenaučila?] Neměla jsem pak čas a myslím, že nadšení opadlo.“ (Inf. 36)* Samotné cimbro je opravdu ovládáno jen pamětníky, lingvisty či „nadšenci“: „*Kamarádův děda ještě mluví cimbrem, ale vlastně s nikým ho nepoužívá. Vždycky si jen pochvaluje, že za ním přijel někdo z univerzity nebo tak. Někdy mluví cimbrem, ale spíš italsky a o historii.“ (Inf. 35)*

8.2.2. Vymírající jazyk?

Tento trend – tedy zanikání cimbra a jeho nahrazování univerzálnějšími jazyky přetrvává i ve 21. století., a kromě obce Lusérn je pravděpodobné, že Cimbro vymře – respektive ho již nikdo nebude ovládat v mluvené formě. Zcela určitě za tento stav můžou faktory, které ovlivňovaly i jihotyrolskou menšinu, jen o jiné síle. Cimbrové nebyli tolik koncentrování a vlna fašistického poitalšťování se jich dotkla daleko více. S tím spojená nedostatečná podpora státu (ať již před anebo po Mussolinim), která se pohybovala mezi latencí až nenávistí, klesající trend předávání z generace na generaci jen zrychlila. Dnes mluví jazykem Cimbro kolem 300 lidí, což je razantní úbytek oproti roku 1921, kdy se podle průzkumu 3 762 lidí označilo za jeho mluvčí. (COLUZZI, 2005: 249)

Ze Třinácti komunit tímto jazykem mluví kolem pouhých 20 z 90 obyvatel v osadě Giazza v rámci obce Selva di Progno. Většinu těchto mluvčích je nad 50 let a obec existuje v podstatě jako turistický skanzen. Jazyk je zde používán při zdravení, loučení a užívání ustálených frází. V Sedmi komunitách existuje již jen několik desítek členů z celkové populace 3500 obyvatel, kteří jsou schopni plynule jazykem mluvit – a to v osadě Mezzaselva, jenž patří pod obec Roana, a v Roaně samotné⁴⁷. Zde je možné, že poslední

⁴⁷ Toto číslo vychází z průzkumu provedeného v roce 2001. K roku 2016 se podle osobního odhadu respondenta nebude jednat o více jak 20 mluvčích (Inf. 34)

mluvčí jazyk ovládají z důvodu členství či podílení se na aktivitách místního institutu. (COLUZZI, 2005: 250) „*Historický vztah byl velmi komplikovaný. Období Mussoliniho bylo nejhorší. ... Dnes je také hodně problémů pro malé jazyky – zachování jazyka, kultury, globalizace. Je těžké se najít.*“ (Inf. 37) Ani v jedné z oblastí neprobíhá efektivní forma plánované a koordinované revitalizace. Rozdílné spolky jsou schopné čerpat finance z rozpočtu regionu podle Zákona 73/1994, ale ty směřují většinou na náhodné projekty, zaměřující se většinou na kulturní události. Z těch projektů, které cílí na jazykové povědomí, se jedná o různé dvojjazyčné či trojjazyčné sbírky básní a povídek. Většinou jsou však tištěny pouze v italštině nebo patřičném dialektu italštiny, jelikož autory jsou místní občané (Inf. 34). Dle provedených odhadů nejlepší situaci z jazykového pohledu v roce 2001 zažívá obec Lusérn v provincii Tridentsko. Zde ovládá mateřský jazyk 220 obyvatel z 259. Dle sčítání obyvatel v roce 2011 se k jazyku cimbro přihlásilo 267 z 297 obyvatel (není možno potvrdit, zda skutečně ovládají jazyk) (ISPAT, 2012: 24). Příčin tohoto stavu může být hned několik, nicméně za hlavní se jeví dlouhodobá provinční podpora. Obec Lusérn také patřila historicky do Rakouska-Uherska, tedy do k německojazyčným skupinám přívětivějšího prostředí a celkově se vyznačujícího všeobecnou jazykovou tolerancí. (COLUZZI, 2005: 250)

8.2.3. Vzdělání a revitalizace

Samotné cimbro se může dělit na separátní dialekty. Podle všeho nejméně ovlivněnou formou okolními italskými dialekty, a tedy historicky nejzachovalejší, je „tzibris/simbro“ mluvené v Sedmi komunitách. Ve Třinácti komunitách je místní forma označována jako „tauc“ a v Lusérnu se používá „ren as-bi biar/luserneres“. (COLUZZI, 2005: 256) Tyto jednotlivé formy či dialekty jsou navzájem srozumitelné: „*Občas pořádáme různé schůzky či sympozia. Zástupci všech asociací se sjedou na jedno místo a probírají situaci. ... Pokud mluvíme mezi sebou cimbrem, všichni mají svojí verzi, tak si rozumíme a můžeme mezi sebou mluvit.*“ (Inf. 34) Hlavně v poslední době je snaha o vytvoření kodifikované verze Cimbra, která by překlenula všechny tři dialekty. Dosud vycházely gramatické sbírky a slovníky pouze v rámci zmíněných dialektů⁴⁸. Jednalo se o jisté zakonzervování historie jazyku než o

⁴⁸ První sepsanou mluvnici je „Grammatica della lingua tedesca dei VII Comuni vicentini“, jež byla napsána v obci Rotzo (Sedm komunit) již v 18. století. První slovník ze stejného století sepsal Marco Pezzo z Griezu ve Třinácti komunitách. Postupně, ale ojedinele vycházely novější verze až do současnosti. (COLUZZI: 2005: 256–257)

modernizaci, která by měla počítat i s výukovými materiály či propagací. Už vůbec se nepočítalo se vzájemnou kooperací na podobných plánech. Ačkoliv takové počínání by bylo logické, jednotlivé dialekty, krom rozdílů v mluveném slovu, používají i různé symboly pro písmena (např. „ü“ a „y“). Podobné změny vyžadují podrobná a dlouhá jednání, kde vždy jedna skupina nakonec bude muset udělat ústupek: „Vše toto směřuje k věčnému dilematu v jazykovém plánování mezi odlišením, tradicí a jednoduchostí.“ (COLUZZI, 2005: 257) Toto potvrzuje i jeden z informátorů (Inf. 34): „*[Co probíráte na sympoziích?] Různá témata ve vztahu k naší kultuře. Sejdeme se většinou v pátek a sobotu a bavíme se mezi sebou. V pátek vypijeme hodně piva a v sobotu už není moc času začít důležitá témata. Každý chce povídat, co dokázali v Lusérnu nebo jinde, a jak se mají dobře. Toto není dobré.*“

Vzdělávací systém cimbro vlastně opomíjí a většina výuky se děje spíše na dobrovolné bázi v návaznosti na asociace, instituty a muzea. Na mateřských školách je od poloviny 90. let vyučováno pouze v Lusérnu a to 2 hodiny denně. Výuka je vedena primárně v italštině, a to na všech stupních. Na základních školách je vyučováno cimbro v Lusérnu několik hodin týdně společně s němčinou (od roku 1998 z rozvrhu vypadlo a vrátilo se v roce 2012 (Inf. 37))⁴⁹. Hodina týdně je vyučována v obci Selva di Progno, jelikož pod ní spadá zmíněná revitalizující se osada Giazza. Na středních školách již Cimbro nikde vyučováno není. Občas se jedná o částečně jazykový a částečně kulturně-dějepisný předmět (Lavaron, Asiago). (COLUZZI, 2005: 259) Výuka v mateřském jazyce je také spojena se samotným počtem zájemců. Respektive zavedení takového předmětu vyžaduje minimální počet žáků, což je ve většině obcí problémem: „*Chtěl bych vidět jazyk na školách. To podporuji. Ale je to nemožné. V současnosti nemožné.*“ (Inf. 34)

V tomto případě již nemluvíme o udržení jazyka (kromě obce Lusérn), ale vlastně o revitalizaci. Dokud ještě žije určitý počet rodilých nebo alespoň pasivních mluvčích, kteří jazyku rozumí a jsou schopni ho efektivně zprostředkovat, je jednodušší jazyk znovu oživit. Jednotná kodifikace mluveného a psaného slova by tedy měla být prioritou, a to jen z prostého důvodu snažšího plánování a snížení jeho absolutních nákladů (např. jedna jazyková verze slovníku, gramatiky či učebnic). Pro dospělé se ojediněle pořádají nárazové kurzy, a to většinou v rámci aktivit zmíněných lokálních institucí (viz Inf. 35). Patří zde také zmínit, že neexistuje žádné oficiální vzdělání pro možné učitele cimbra. Takovýto učitel

⁴⁹ Výuka němčiny je garantována dle Článku 102 regionálního Statutu Tridentska-Jižního Tyrolska. (MORANDI, 2008: 68)

projde evaluací příslušné školy na základě jeho jazykových zkušeností, a tedy nepotřebuje oficiální certifikát. O podobné „oficiální“ zkoušce s certifikátem se nyní mluví v rámci třech územních oblastí Sedmi komunit, Třinácti komunit a obce Lusérn (Inf. 37).

8.3. Kultura a identita

Co se týče kultury a jejích atributů, tak německojazyční Cimbrové spadají stejně jako Jihotyrolané do alpsko-tyrolského okruhu. Blízkost Jižního Tyrolska pravděpodobně měla a má značný vliv, a proto i převážně katoličtí Cimbrové slaví svátky Největšího Srdce Ježíšova, Horských ohňů apod. I tradiční folklór – oblečení, hudba a tanec jsou pro obyčejného člověka prakticky nerozeznatelné. Ačkoliv Cimbrové nepraktikují zmíněné jihotyrolské vyšívání z pavího peří, řezbářství je pro ně vlastní a na území Sedmi komunit, Třinácti komunit a Lusérnu nalezneme mnoho vyřezávaných kapliček a soch. Relativně důležitějším tématem je snaha o podporu a ochranu jazyka a kultury, čehož se snaží Cimbrové dosáhnout prostřednictvím rozdílných institucí – asociace, instituty a muzea.

Oblíbeného činností bylo po roce 2005 zřizování webových stránek jednotlivých spolků či obcí, zaměřených čistě jen na propagaci etnické menšiny – nabízeli však jen základní informace o historii Cimbrů v dané lokalitě. Tyto projekty byly financovány z veřejných prostředků, ale v podstatě okamžitě přestaly být aktualizovány a existují v této podobě již 20 let. Dále jsou pak regionální prostředky využívány na publikaci různých informačních či uměleckých publikací (Inf. 34). Dalším obvyklým zdrojem financování bývají veřejné sbírky či dary od soukromých dárců. Takto vybrané prostředky se většinou váží k jisté věci – kaplička, plaketa narození významné osobnosti apod. (Inf. 35)

8.3.1. Roana

Nejstarší a možná i nejaktivnější institucí (přinejmenším do počtu publikací a dalších materiálů) je Institut pro kulturu Cimbrů (Istituto di Cultura Cimbra) v Roaně, který byl založen v roce 1973. Jeho hlavním cílem je uchování jazyka a kultury, k čemuž také slouží institutem spravované Muzeum tradicí Cimbrů (Museo della Tradizione Cimbra), nacházející se ve stejné budově, jako je jeho sídlo. V současnosti se institut zaměřuje především na problematiku vymírání jazyka Cimbro a na snahu o jeho záchranu. V minulosti se tohoto snažil dosáhnout hlavně vydáváním nespočtu materiálů v italštině či

dvojazyčné kombinace italštiny a Cimbra. Dnes existuje mnoho desítek podobných titulů, pokrývající historii obcí a blízkého okolí, náboženství (překlady evangelií), mluvnice a slovníky, zápisy ze symposií a jiných schůzí, pohádky a legendy, beletrie a poezie, či dokonce nahrávky hudby. (CIMBRI DEI SETTI COMUNI, 2017) Během rozhovoru s informátorem začala místní kostelní věž odzvánět poledne specifickou znělkou a informátor si začal pobrukovat slova: „[To je nějaká zvláštní píseň?] Ano, ano [zpívá slova v cimbru]. To je naše roanská hymna. Hraje každé poledne. Tady máte slova na kartičce. [K čemu máte takovou kartičku?] Rozdávali jsme je jednou při mši. Ted' jich máme spoustu a nevíme co s nimi.“ (Inf. 34) Jedná se tedy o velmi široký záběr materiálů, který je k dispozici v sídle institutu. Není už ale jasné, zda má takovýto objem vědeckých, populárních a uměleckých „propagačních“ materiálů vůbec nějaký význam, jelikož se nedostanou mezi lidi (Inf. 34). Institut dále pořádá mnoho kulturních a osvětových událostí, včetně zmíněných symposií. Finanční zdroje přichází z regionálních a provinčních grantů, rozpočtu obce Roana a soukromých dárců (Inf. 34).

Snaha místní komunity tedy spíše lpí na zachování historie a jazyka. Vztah s italskojazyčnou skupinou vidí spíše jako symbiózu: „Rozdíl a vztah s Italy tady v horách – taky důležité. Problém je vždycky integrace, nastavení vztahu. ... Historický vztah byl velmi komplikovaný. Období Mussoliniho bylo nejhorší. ... Dnes je důležitá spolupráce s Italy. Na to je třeba se zaměřit. [Spolupráce s italskou vládou je jaká?] Dobrá. Složitá spolupráce, ale dobrá.“ (Inf. 34) Je možné, že komunita v Roaně je již smířená se svojí situací. Není nespokojená s poskytnutými právy, ale spíše se složitou byrokracií. Malá velikost etnické menšiny jí nepředurčuje k politickému zastoupení v demokratickém systému. Proto i „jihotyrolský model“ autonomie pro Cimbrý v Roaně není vyhovující. „Je to exkluzivní systém pro místní zájmy. Spíše rozděluje společnost. To pro nás není dobré.“ (Inf. 34)

8.3.2. Giazza

Prakticky jedinou obcí ve Třinácti komunitách s dosud žijící populací rodilých mluvčích a jakýmsi kulturním životem spojeným s etnickou identitou je obec Giazza situovaná na konci údolí Illasi. Historicky se jednalo o důlní osadu, která v 19. století prošla několika hladomory a morovými ranami. V obci dnes žije kolem 100 obyvatel s trvalým bydlištěm, jejichž hlavní obživou je zemědělství, řemesla a nově cestovní ruch. Díky němu,

a snaze místních obyvatel zde probíhá novodobá renesanci – rekonstrukce domů, umístování dvojjazyčných cedulí, naučné stezky apod.

Místní asociace Curatorium Cimbricum Veronese, založená v roce 1974, plní podobnou funkci jako Institut u Cimbrů v Roaně. Jejím úkolem je také spravování Etnografického muzeum Cimbrů v Lessénii (Centro di Cultura Cimbra di Ljetzan-Giazza) včetně knihovny. Dále taktéž pořádá různé kulturní akce (včetně oslavy Horských ohňů), konference a vydává své vlastní publikace. Mezi ty nejvýznamnější patří občasníky v mateřském jazyce. Jeden z magazínů je například Cimbri-Tzimbar, který vychází v podobné formě již od roku 1968, a popisuje místní události a různé tematické populárně naučné články. (TZIMBAR: 2008)

Asociace má proaktivní přístup k zachování svého jazyka a spolupracuje s místními občany stále mluvícími cimbrem. Zároveň katalogizuje jazyk ve spolupráci s několika univerzitami a Jednotným výborem historických německojazyčných ostrovů v Itálii⁵⁰. Posledním úspěchem bylo vydání slovníku a zřízení úřadu/přepážky pro jazykové záležitosti Cimbrů, který je financován na základě Zákona 482/99. Zde je možné si vyžádat překlad libovolných dokumentů z/do cimbra, nebo si požádat o překladatele, například pro soudní záležitost. V neposlední řadě pořádá asociace relativně pravidelné jazykové lekce: „*Já jsem na lekci nikdy nebyl, protože jsem většinu času na univerzitě [v Bolzanu], ale moje matka, občas i otec, na lekce chodí. Říkají mi, kdo na lekci byl, a o čem se bavili. [Takže tam chodí spíš potkávat další lidi?] Ano, chodí tam hodně jejich známých z obce, takže si povídají o tom, co je nového.*“ (Inf. 33)

8.3.3. Lusérn

Obec Lusérn je maličkou enklávou německojazyčného obyvatelstva v provincii Tridentsko. Leží jihovýchodně od města Trentino v nadmořské výšce 1333 m n. m. Zdejší populace byla po konci první světové války vystavena naprosto stejnému historickému procesu jako celý region Tridentsko-Jižní Tyrolsko. Poitalšťování zde bylo o to intenzivnější, jelikož se jednalo o velmi malou komunitu, což zapříčinilo výrazný odliv obyvatelstva do Tyrolska, Bavorska a Saska. Během druhé světové války téměř polovina

⁵⁰ Tento výbor se snaží být oficiálním zástupcem všech německojazyčných skupin v Itálii. Vznikl v roce 2002 a již ho uznalo několik veřejnoprávních institucí. „Hodně právních věcí řešíme dohromady na schůzkách výboru pro německé skupiny v Itálii. Poslední byl nějaký posudek k zákonu o ochraně jazykových menšin v [provincii] Belluno.“ (Inf. 34)

(Inf. 37) obyvatel zvolila nabízenou možnost emigrovat do Třetí říše⁵¹. Toto rozhodnutí nebylo zapříčiněno pouze šikanou italského státního aparátu, ale také zkušeností s první světovou válkou. Tehdy byla obec Lusérn v podstatě na válečné frontě a neustále bombardována. S uzavřením mírových smluv se většina obyvatelstva vrátila do svých domovů, které však byly zpuštěné válkou a německou okupací. Součástí dohodnuté emigrace mezi Hitlerem a Mussolinim bylo i nahrazení opuštěného majetku, čehož se Cimbrové z Lusérnu nikdy nedočkali. (KULTURINSTITUT LUSÉRN: 2009)

Tabulka 4 - Cimbrové - Demografický vývoj

	1921	1931	1936	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Lusérn	906	846	725	640	642	561	456	386	297	280

(ISPAT, 2017)

I zde se nachází obdobná instituce jako ve dvou předešlých případech – Kulturní institut v Lusérnu (Kulturinstitut Lusérn) založený roku 1987 starající se o všeobecný rozvoj zdejší etnické menšiny. Spravuje informační centrum (Dokumentationszentrum Lusérn) a nově rekonstruované muzeum (“Haus von Prökk”), mezi jehož expozice patří jak historie obce, tak místní fauna, flora a tradiční řemesla. Hlavním zaměřením institutu je zajišťování výuky cimbra na místní mateřské a základní škole. Snaží se hledat a vzdělávat učitele tak, aby byli schopni učit jednak jazyk, tak i dějiny této etnické menšiny. Dále také pořádá jazykové kurzy pro dospělé a různé kulturní události – divadelní hry, jazykové vycházky, festivaly apod. „*Snažíme se v obci pořádat něco každý víkend. Pro školu taky. To je občas ve stejný čas. Pro děti to je jednoduché, to se vždycky čte nějaká přeložená část knížky nebo pohádka. Pro dospělé o víkendu často místní starší občané připraví diskuzi nad nějakou událostí z historie, nebo zajímavým místem. Sem chodí i děti, jelikož se učí jazyk na škole, to víte, a rozumí diskuzi.*“ (Inf. 37) „*V létě je tady, támhle u těch stromů hlavně, hodně festivalů. S jídlem a hudbou. [O čem jsou?] Výročí. Roční výročí obce, konce války a tak. Nebo nějaké hudební akce. [Zpívá se v Cimbru?] Samozřejmě, tady jsou dvě kapely. Ale přijíždí i další z okolí – Třináct komunit, Asiago...*“ (Inf. 38)

Institut také vydává klasické etnografické a turistické materiály. Na odborných publikacích spolupracuje s další institucí sídlící v Lusérnu – Dokumentační centrum v Lusérnu (Centro Documentazione Luserna), jenž se převážně soustředí na historickou

⁵¹ Zajímavostí je, že malá skupina emigrantů byla přesměrována do okolí Českých Budějovic. Stejně tak během první světové války (roku 1915) rakousko-uherská správa evakuovala určitou část populace do Čech a na Moravu v roce 1915-vym, aby nebyli vystaveni bojům na frontě. (Inf. 37)

dokumentaci. Stojí za povšimnutí, že většinou nesou tyto instituce a asociace italskojazyčný název. Je tomu tak z kombinace dvou důvodů: jelikož v době vzniku nebyl příslušný menšinový jazyk oficiálně uznáván, a zároveň italský název byl/je více důvěryhodný a logicky jednodušší k porozumění. „*My bychom v Česku nezakládali spolek v němčině. Nikdo by tomu nerozuměl. A kdysi nebylo výhodné pojmenovat něco německy. Úřady to pak neschválili, nebo nechtěli komunikovat.*“ (Inf. 37)

8.4. Současnost a budoucnost

Cimbrové jsou v současnosti ve značně rozporuplné situaci. Jako pozitivní fakt jeví se snaha určité části skupiny o záchranu, zachování a obnovení etnické, potažmo jazykové identity. Jazykové proto, že se jedná o nejdůležitější prvek jejich etnicity. Souvisí s ním etnické kořeny v Bavorsku, kulturní život, a asi nejdůležitěji, jeho vymezování proti italské většině. Cimbrové mají k dispozici kvalitní nástroje, jak tuto etnickou identitu uchovávat a rozšiřovat. Regionální právní rámec Tridetska-Jižního Tyrolska a Benátska, na ně pamatuje a umožňuje čerpat finanční prostředky na rozdílné projekty. Neuznání existence menšiny státem, ve kterém se nachází, bývá nejčastější bariérou pro zastavení asimilace do většinové společnosti. Těmto tlakům, ať úmyslným či neúmyslným, byla skupina bezesporu vystavena. Meziválečné poitalšřování zasadilo této skupině pravděpodobně „smrtnou“ ránu, kterou rozhodně nezahojil nezájem italské vlády řešit po druhé světové válce ještě problémy menšin. Až v dnešní době konečně dostávají Cimbrové práva pro ochranu a rozvoj svého jazyka, a skrze něj i svou etnickou identitu.

Moderní doba přinesla další nepřepokládaný nástroj, se kterým můžou Cimbrové pracovat ve svůj prospěch – cestovní ruch. Každá ze zmíněných obcí v podkapitole „Kultura a identita“ má své informační centrum, turistické propagační materiály a různá lákadla na svém území. Občas se může zdát, že tyto obce investují více prostředků do lákání cizinců než do záchrany svého jazyka. Situaci v Lusérnu komentuje jeden z informátorů takto: „*Toto muzeum jsme zrenovovali v posledních pěti letech, abychom přilákali více návštěvníků. [Kdo ho financoval? Provincie, region...] Už přesně nevím částky. [Stačí poměr. Platila ho obec?] Asi jen z jedné třetiny. Další třetinu region, a další třetinu soukromí dárci. Dále jsme pak zřídili několik turistických tras v okolí s informačními deskami.*“ (Inf. 37) Pokud toto přirovnáme v situaci v Roaně, kde je hlavním zájmem vše zdokumentovat, vydat a uchovat, je možné najít jistou souvislost v jasně nedefinovaném cíli, kam jednotlivé instituty míří.

Zde vyvstává otázka, zda Cimbrové vůbec vědí, jak přesně zacházet se svojí ohroženou etnickou identitou. Jak bylo popsáno výše, jsou roztrženi mezi tři menší skupiny, které spolupracují jen velmi málo. Dalo by se říct, že spíše pracují na výměně informací mezi komunitami. Společné plánování tedy v podstatě neexistuje. Důvodů je několik – rozdílnost dialektů a hlavně reálných situací, ve kterých se komunity nachází. Sedm komunit bychom v nadsázce mohli přirovnat k „etnografickému muzeu“. Existence pouhých několik desítek mluvčích, tedy v podstatě absolutní asimilace italskou většinou, a absence revitalizačního plánu, předurčuje tuto skupinu k jazykovému vymření. Giazza se jakýmsi „žijícím skanzenem“ na konci údolí, snaží se o zachování své identity, a to hlavně kvůli zvyšujícímu se významu turistického ruchu. Dalo by se však říct, že si počíná poněkud nesdílňě či uzavřeně. Soustředí se hlavně na zachování své vlastní komunity. Obec Lusérn se nachází v nejlepší situaci z výše zmíněných. Jazyk je žijícím prvkem etnické identity a každodenní součástí běžného života. Investování do cestovního ruchu je v jejich případě absolutně opodstatněné, jelikož pomáhá najít pracovní příležitosti pro mluvčí cimbra. Těžko říct, zda každá z komunit má jasně vytyčený cíl, kterého chce dosáhnout. Roana by se neměla snažit o pouhé „uložení“ své identity, ale i o její aktivní podporu a revitalizaci. Giazza by se měla otevřít dalším komunitám a společně pracovat na zviditelnění se. Lusérn by mohl začít předávat informace dále, a tím najít pracovní příležitosti pro své občany v jiných komunitách (úředníci, překladatelé, učitelé atd.).

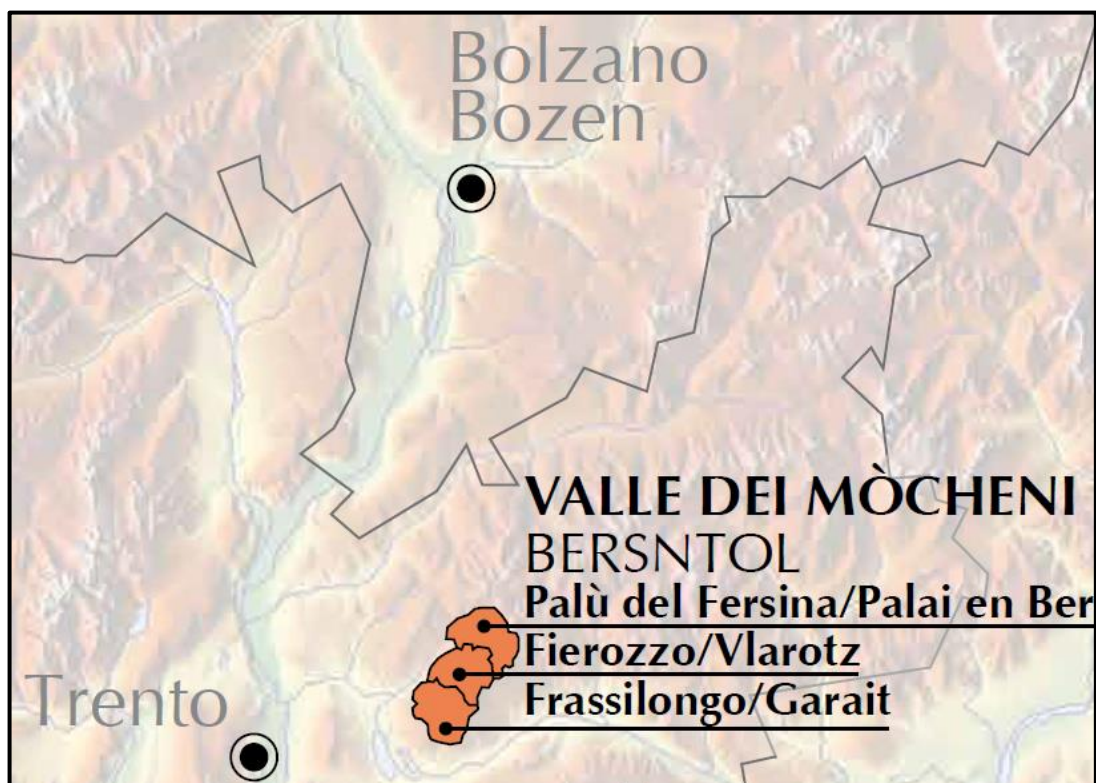
Logickým závěrem je tedy nutnost začít úzce spolupracovat mezi jednotlivými komunitami. Nalezení společných zájmů by měla být relativně jednoduchá – ochrana a rozvoj cimbra. Jde tedy o to najít vhodné nástroje. Právní ochrana a finanční prostředky již všechny tři komunity využívají v menším či větším rozsahu. Spojením svých sil by měly být schopné dosáhnout ještě lepšího výsledku. Pokud by si měly stanovit konkrétnější a krátkodobější cíl, mělo by to být uvedení mateřského jazyka zpět mezi Cimbrý (včetně vyvinutí společného písma). Dokud žijí rodilí mluvčí a fungující programy pro výuku cimbra, tato snaha by měla být snazší. S tím samozřejmě souvisí probuzení zájmu o jazyk, a v druhé řadě společnou historii – oživit kolektivní paměť. Pro menšinu čítající několik stovek jednců je jazyk snadno rozpoznatelný základní kámen revitalizace etnické identity. Jazyk jednoznačně určuje etnickou hranici mezi Cimbrý a Italy. Upozornit na tento rozdíl, a vzbudit tak jisté nacionální cítění se svou historií a etnickou identitou, bude pravděpodobně nutné pro revitalizaci a udržení etnické identity Cimbrů v Itálii. S rozšířením jazyka se může

zvětšit i aktivní komunita a může se pak zaměřit na další témata, jako je vzdělávání či větší politická moc.

9. Mòchenové

Mòchenská menšina se nachází pouhých 20 km na východ od hlavního města provincie Tridentska – Trenta. Obce obydlené touto menšinou se nacházejí v údolí zvaném Údolí Mòchenů (Valle dei Mòcheni/Bersntol), jehož ústí začíná v 621 m n. m. a končí obcí Palù del Fersina ve výšce 1 360 m n. m. (horské hřbety dokonce 2 394 m n. m.). Celá oblast se tedy nachází na velmi malém území o 50 km². Mezi nejvýznamnější obce v údolí patří Fierozzo, Frassilongo a Palù del Fersina. Jazykem této německojazyčné menšiny je mòcheno, kterému je přiřčen speciální postavení v Autonomním statutu regionu Tridentsko-Jižní Tyrolsko⁵². Následná legislativa vycházející z tohoto statutu menšině přiděluje práva samosprávy, v některých záležitostech autonomie (např. školní systém na mateřských a základních školách) a možného zástupce v rozdílných radách a komisích.

Obrázek 5 - Mòchenové - Mapa

(CENTRO DOCUMENTAZIONE LUSERNA, 2012)

⁵² Článek 102 Autonomního statutu regionu Tridentsko-Jižní Tyrolsko například ukládá: „Menšiny Ladinů, Mòchenů a Cimbrů v obcích Fierozzo, Frassilongo, Palù del Fersina a Lusérn mají práva podporovat jejich kulturní iniciativy a aktivity, stejně tak tisk a rekreační aktivity a mají právo spravovat místní názvy míst a tradice své skupiny. Ve školách těchto obcí v provincii Tridentsko, kde se mluví ladinštinou, mòchenem a cibrem je garantována výuka ladinského nebo německého jazyka a kultury.“ (MORANDI, 2008: 69)

Výkonná a správní moc musí být samozřejmě integrovatelná do existujícího provinčního systému. Moc je tedy přičena dle rozhodnutí tzv. Koncilu Mòchenù, skládajícího se z občanů jednotlivých obcí ve spolupráci se zástupnou organizací Mòchenù – Kulturního Institutu Mòchenù (Istituto Culturale Mòcheno). Zde se jedná o samosprávu na úrovni obcí. K zabezpečení reprezentace na provinční úrovni, byl zřízen Nezávislý úřad pro menšiny, kde Mòcheny reprezentují tři volení zástupci. Tento úřad může napadat a připomínkovat schvalovanou legislativu v provincii Trentino a navrhopvat svou vlastní. Zároveň spravuje záležitost občanů daných obcí ve styku s provinční a regionální vládou, jelikož oficiálním jazykem jsou pouze italština a němčina. (Inf. 39) Tento úřad má své zástupce i z řad lusérnských Cimbrů a Ladinů.

9.1. Historie a identita

Mòchenové se do Tridentska přesunuli podobně jako ostatní německojazyčné menšiny, a sice v důsledku zvyšující se populace/zalidnění v Bavorsku a nutnosti najít rozlehlejší půdu pro svou vlastní obživu. Podobný přesun není zajisté všední záležitostí v životě středoevropské rodiny. Musela prodat vše, co se nevešlo na povoz a zbytek si vzít s sebou, a to jen s příslibem nového pozemku, za který stejně museli odvádět daně. Dokud se v Údolí Mòchenù nevytvořila stabilní komunita, mnoho rodin se po pár letech obrátilo a vrátilo se do Bavorska. Tento těžký život, založený na chovu skotu a práci se dřevem, nebyl příliš atraktivní a ani nemohl uživit příliš velkou komunitu. Proto se populace v údolí příliš nezvětšovala, a naopak se pravděpodobně již od 18. století zmenšovala. S příchodem industrializace se život mimo rurální společnost zdál relativně atraktivnější. Situace se zhoršila pouze během první světové války, kdy vrcholy okolních hor fungovaly jako vojenská linie s opevněním a bunkry. Obec samotná byla z poloviny zničena⁵³. To byl i důvod, proč i Mòchenové (společně s Jihotyrolany a Cimbrý) využili možnost emigrovat před začátkem druhé světové války. Bylo jim příslibeno zlepšení jejich životní situace, rozvoj jazyka a kultury. Skutečností bylo přesunutí do uprchlických kempů v Rakousku, odkud se ještě během druhé světové války začaly německojazyčné skupiny vracet domů.

⁵³ S vypuknutím války byly nuceny narukovat a jít bojovat za Rakousko-Uhersko tisíce mužů z Jižního Tyrolska a Tridentska, včetně Mòchenù. Většina jich byla odvedena na pravděpodobně nejhorší ruskou frontu. Jak bylo zmíněno výše, válka se dostala i do Údolí Mòchenù a obyvatelé, podobně tomu bylo s Cimbrý – museli být evakuováni do Rakouska-Uherska, a to i do Čech a na Moravu.

Nicméně celkový odliv obyvatelstva pokračoval i v 2. půlce 20. století a nepatrně se zastavil až v posledních 10 letech.

9.2. Jazyk a identita

Mòcheno je podobně jako cimbro také jihobavorským dialektem, od kterého se odštěpil díky izolovanosti horských údolí. Nicméně, například oproti Cimbrům, byli Mòchenové pravděpodobně aktivnější obchodníci a využívali potenciálu, který v sobě německojazyčná varianta ukrývala. Udržovali obchodní (či rodinné) kontakty s Bavorskem a Tyrolskem (případně tedy bližším Jižním Tyrolskem). Zároveň jejich geografická a správní poloha předurčovala styk s italskojazyčnou populací. Mòcheno je proto velmi zajímavou kombinací původního jihobavorského dialektu, kterým bylo částečně a dlouhodobě ovlivňováno několik století. Dále proměňujícím se jihotyrolským dialektem, a pak tridentským a minimálně též venetským dialektem italštiny⁵⁴. Současné mòcheno není srozumitelné mluvčímu standardní němčiny, ale s jihotyrolským dialektem je schopno si porozumět. (COGNOLA, 2013: 1–3)

9.2.1. Živý jazyk

Vývoj celkové populace v Údolí Mòchenů má klesající vývoj. Můžeme usuzovat, že se tento trend dotýká i rodilých mluvčích a lidí, jenž tento jazyk ovládají. V současnosti se jazyk vyskytuje pouze ve třech obcích – Fierozzo, Frassilongo a Palù del Fersina (respektive osada Roveda). Birgit Alberová (2011: 34) uvádí, že k roku 2001 se k jazyku mòcheno přihlásilo na 2 278 obyvatel údolí, což by bylo 95 % celkové populace. To samozřejmě nemůže odrážet reálný počet mluvčích, ani jazykovou identitu. Jedná se jen o sebeurčení/sebe-přirazení k určité etnické skupině. Samotní obyvatelé popisují, že jazyk není takto rozšířený: „*Hlavně starší mluví mòchenem. [Používají ho jako primární jazyk?] Ano. Mezi sebou mluví mòchenem. ... Mladší generace nikoliv, i když se ho učí na školách. Spíše používají několik frází. [A vy?] Samozřejmě ano, potřebuji ho k práci [institut]. Moje generace ho však také příliš nevyužívá, i když mu určitě rozumí.*“ (Inf. 39) Reálné číslo bude tedy spíše čtvrtinové – kolem 600 mluvčích (ALBER, 2011: 34). Tento odhad bude

⁵⁴ Morfologie a syntax mòcheno se jeví jako velmi zajímavými. Jeho gramatice se věnuje hned několik autorů: Federica Cognola – Syntactic Variation and Verb Second: A German dialect in Northern Italy nebo Michael T. Putnam – Studies on German-Language Islands.

pravděpodobně korespondovat i se současností, respektive s rokem 2011, kdy spřízněnost s jazykem mòcheno vyjádřil podobný počet občanů – 2 276 (ISPAT, 2012: 27).

Tabulka 5 - Mòchenové - Demografický vývoj

	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Palù del Fersina	340	337	323	287	221	191	174
Fierozzo	601	552	447	438	437	441	487
Frassilongo	634	623	472	462	380	356	593

(ISPAT, 2017)

Jazyková vybavenost je koncentrována do několika obcí, které jsou zmíněny výše. V rámci jejich území je jazyk skutečně aktivně používán, avšak za hranicemi se domluví hůře. Tento fakt koresponduje s rozdělením údolí na dvě poloviny (horní a dolní), které jsou jazykově odlišné. Je to způsobeno tím, že se jedna z částí nachází se na konci údolí přecházejícího do území obývaného výhradě italským obyvatelstvem. „*Pokud jdu po vsi, tak rozeznám lidi, se kterými se můžu bavit [mòchenem]. Jelikož pracuji zde [institut], tak znám komunity dalších obcí a mluvím s nimi také mòchenem. Mluvit mòchenem mi nedělá problém. Přijde mi to normální ... Pokud ale jedu dál [níže do údolí], tak začínám rozhovor italsky.*“ (Inf. 39) Zajímavé je projevení lítosti informátorky nad nepoužíváním mòchena na veřejných akcích. Logicky si můžeme domyslet, že to je způsobeno hlavně přizpůsobováním Mòchenů přespolním návštěvníkům nebo spíše úcta – tedy jakési vyjití vstříc cizincovi: „*Mrzí mě, že lidi nemluví [mòchenem] na festivalech. Když se pořádá festival, tak mòcheno kromě starších lidí vůbec neslyším. To nemám ráda. Kde jinde jím mluvit než na tradičních festivalech.*“ (Inf. 39) Nicméně i přes negativní podtón informátora je zřejmé, že jazyk je stále aktivně používán, a to napříč společnostmi – rodina, škola a uvnitř etnické skupiny samotné⁵⁵.

9.2.2. Výuka na školách

Mòcheno je vyučováno různé počty hodiny na mateřských a základních školách – přesné nastavení záleží na konkrétní instituci. Běžně se jedná o „*minimálně 1 hodinu týdně*“, případně více v rámci zájmových kroužků – „*Je to něco pro začátek.*“ (Inf. 39). Cílem je přivést děti i rodiče k jejich mateřskému jazyku skrze výuku v němčině, v níž je výuka

⁵⁵ Tento fakt může dosvědčit i autor výzkumu. Při snaze o navázání kontaktu s místními obyvateli a naplánování rozhovorů se nebyl často schopen německy domluvit, ačkoliv němčinu „slyšel“, a nikoliv italštinu či její dialekty.

vedena až polovinu týdne (Inf. 39). Mòcheno je kromě klasického jazykového předmětu používáno i pro kontakt se žáky během přestávek, her a dalších aktivit. I přesto si ho většina žáků neosvojí natolik, aby ho používala k běžné komunikaci mezi sebou. (BALBONI, 2012: 62) Pokud ho používají v rodinném prostředí, záleží na zkušenosti matky a otce. Ti často ale sami nemají s dialektem tolik zkušeností (Inf. 39). Zároveň se ale vyskytují i tendence, o kterých se zmiňuje informátor 39: „*Myslím si, že dneska [rodiče] chtějí, aby se jejich děti učili [mòcheno]. V minulosti se opravdu snažili opustit jazyk. Z vnějšku byl jazyk znakem „nevyspělosti“, proto se hodně lidí, hodně rodin snažilo zbavit se jazyku a nepředávat ho dětem.*“ (Inf. 39) Rozhodující roli v přístupu dítěte k mateřskému jazyku mají tedy určité rodiče, jelikož „... *prvním místem, kde se děti učí je rodina, samozřejmě. Protože je to rodinný jazyk, můžeme říct. Myslím si, že není možné se naučit jazyk bez rodiny. Proto si myslím, že je důležité ukázat smysl jazyka hlavně rodičům.*“ (Inf. 39)

Praktické a aktivní využití jazyka tedy pokulhává. Dosvědčuje to i výpověď mladé informátorky na univerzitě, která se již na základní škole mòcheno učila: „*Já se svými spolužáky nebo kamarády odsud, se o jazyk zajímáme. Myslím, že je důležitou částí naší kultury. Byla by škoda, kdyby zanikl. [Chodíš na nějaké kurzy?] Tak já už mluvím. Trénuju si tady v institutu nebo při událostech, které institut pořádá. Mám to v rámci stáže na univerzitě. [A ti tvoji kamarádi? Chodí někam, umí?] No, ne moc. Záleží, jak kteří. S někým se bavím mòchenem a s někým tak na půl. [Tolik?] No, možná ne. Mám kamarádku, se kterou si mòchenem povídáme. Pak tady [v institutu]. S ostatními vlastně ne. Jen v nějakých situacích. [Takže se bavíte italsky?] Ano.*“ (Inf. 40) Vyvstává tedy otázka, zda vůbec mladší generace mòcheno používají nebo zda se jedná pouze o pasivní znalost. Další více důležitější otázkou je, jestli v budoucnu jazyk budou používat a zda ho budou schopni využívat – tzn. zda ho nezapomenou.

9.2.3. Praktická dvojjazyčnost

Pro mnohojazyčnost Mòchenů neexistují žádné podklady, a proto se lze pouze domnívat na základě terénního výzkumu. Respondenti potvrzují, že obvyklým trendem je dvojjazyčnost, a to v různých kombinacích – mòcheno/tridentský dialekt italštiny, italština/tridentský dialekt italštiny či mòcheno/italština. V takovýchto kombinacích jsou mluvčí italštiny schopni používat v určité míře italský dialekt a obráceně, ale primární jazyky jsou dva. Třetím jazykem, kterým jsou případně obyvatelé Údolí Mòchenů schopni

mluvit či mu rozumět, je samozřejmě němčina. Příčinou osvojení němčiny jako třetího jazyka (čtvrtého jazyka, pokud počítáme i dialekt italského) je alespoň částečná výuka ve škole a/nebo praktická nutnost znalosti při zaměstnání (cestovní ruch apod.). (Inf. 39, Inf. 40)

Dvojjazyčnost (představme si možnost mòcheno/italský dialekt) Mòchenům k běžnému životu bohatě stačí. Vše nutné se nachází v jejich domovském údolí a pro případné obchodní styky nebo kontakt s úřady jsou schopni využít alespoň jeden z jazyků/dialektů, jelikož většina okolí je opět nejméně dvojjazyčná. „*Italština je samozřejmě více důležitá než místní jazyk. Ztratit místní jazyk je pak tendencí, protože je jednodušší dorozumět se italsky.*“ (Inf. 39)

Při představování výhod jazyka mòcheno rodičům by se měla zdůraznit také možnost pracovního uplatnění. Zde zatím místní samospráva ani institut nejsou příliš úspěšní: „*[Snažíte se vytvořit pracovní místa?] Ano, ale ty pracovní místa tu již jsou. Ne moc, ale jsou – úřady, restaurace. Dobré by bylo, aby jich bylo více, ale to zatím není. Zkoušky by měly vytvořit tato místa. Nebo dát novou formu těm existujícím.*“ (Inf. 39) S růstem cestovního ruchu by se počet pracovních míst mohl zvětšit a zvýšit využitelnost místního jazyka. Často se tak mluví o tom, že vícejazyčnost prohlubuje abstraktní myšlení, mluvčí jsou více vážení ve společnosti, mají větší možnosti a lépe se jim další jazyky učí (ŠATAVA, 2009: 67-70). „*Lidé, kteří mluví místním jazykem, jsou dvojjazyční a nemají problém se učit další jazyky.*“ (Inf. 39) Proto by se tato zřejmá výhoda měla využít.

9.3. Kultura a identita

Údolí Mòchenů zažívá v poslední 10 či 20 letech značné obrození. Lze tak posoudit z demografického vývoje a slov informátorů: „*Snažíme se pracovat s komunitou víc a víc. A komunita spolupracuje s námi. Když jsem nastoupila, tak hodně věcí bylo v přípravě. V přípravě pět let třeba. [Kdy jste nastoupila?] Před... v roce 2004. Od té doby se stala spousta věcí. Přistavěli jsme místnost muzea, kterou můžou navštěvovat návštěvníci. Začali jsme spoustu projektů se školami, které stále trvají. A jsme úspěšní v získávání peněz od vlády [regionální]. [Na co?] Na učebnice, knihy o údolí a historii, naučné stezky, věci pro turisty – tyto [letáky]. Důležité jsou podle mě dvojjazyčné cedule, které vysvětlují na budově, co se tam stalo, proč je významná.*“ (Inf. 39)

9.3.1. Kulturní institut

Zmíněný institut sídlící v obci Palù del Fersina sehrává tedy ve vývoji mòchenské menšiny podstatnou roli. Zřízen byl v roce 1987 z finančních prostředků provincie (Inf. 39) a jeho cílem je záchrana a rozvoj kulturního dědictví Údolí Mòchenů. Kromě charakteristických činností zastává také funkci poradního orgánu veřejné správy při navrhování a schvalování místních názvů míst a institucí: „*Jižní Tyrolsko má problém, že italština a němčina jsou na stejné úrovni. Zde se provincie [Tridentsko] rozhodla, že dá moc místním jazykům. To je pouze pro jména míst a tak.*“ (Inf. 39) Nejdůležitější činností je zajišťování financování pro jazykové kurzy, jejich spravování a konečná certifikace absolventů. Jedná se o oficiální (regionem uznaný) certifikát, který je nutný k výuce v jazyce Mòcheno. „*Učit nechci, ale certifikát jsem si udělala, protože jsem ho zde měla zadarmo [v rámci stáže]. Skládal se z písemné a ústní části. Ústní část pro mě byla jednoduchá, ale psát moc neumím. [S tímto certifikátem můžeš učit?] Ano, kdybych měla vystudovanou pedagogickou školu. [Takže učitelé tady na školách ho mají...] Ano. Všichni učitelé nejsou místní. Někteří se naučí jazyk, udělají certifikát, a pak zde začnou učit i jazyk [mòcheno].*“ (Inf. 40)

Tento certifikát se vztahuje také na veřejnou správu, kde zájemce o práci s tímto certifikátem má přednost při výběrovém řízení: „*Minulý rok se zavedl systém. Když máte splněnou zkoušku, můžete být primárně vybrán na pozici. Můžete jít na řadu jako první pouze ve veřejné správě. ... Viděla jsem lidi, kteří toto skutečně mohli využít a bylo to pro ně dobré. Někteří jsou k tomuto systému kritičtí. To chápu. Ale vidíme určitou změnu, kdy lidé mají zájem a skládají tuto zkoušku, aby mohli dostat tento certifikát. [Kolik lidí projde tímto kurzem? Ročně třeba?] Ta zkouška má tři stupně. ... Kolem 30 až 40 lidí. [Lidé to dělají jen kvůli zaměstnání?] Lidé to dělají kvůli zájmu si myslím. Chtějí se naučit jazyk. Někteří kvůli práci. Je to smíšené.*“ (Inf. 39)

9.3.2. Folklor a náboženství

Čerpané finanční prostředky se odráží v několika rekonstruovaných tradičních objektech v okolí – hájenka, pila, vodní mlýn a další skanzeny. Skrze tyto a další zajímavé body může turisty provést série naučných stezek, které mají za cíl obeznámit zájemce s pestrým životem historických obyvatel Údolí Mòchenů. Zájemci pochází především z německojazyčných zemí, mezi kterými je dominantní Rakousko. Oblast se postupem času

stává atraktivní. Tento fakt se odráží v dobře udržovaných domech kolem cest a v restauračních zařízeních, které se prezentují jako „tradiční“.

Co se tradičních festivalů a folklóru týče, Údolí Mòchenů je díky své geografické blízkosti Jižnímu Tyrolsku a zdejšímu shodnému životnímu stylu (přinejmenším historicky) ve svých kulturních projevech značně podobné. Rozdíl ale můžeme najít například v klasickém oděvu, kterým je кроj spíše oblekového stylu než jihotyrolské selské. Ty odráží obchodní styky s Rakouskem-Uherskem⁵⁶. Událost, kde se takovéto kroje nosí, korespondují se zvyky v Jižním Tyrolsku. Specifickým svátkem, spojeným s koncem roku, je „*oslava památky zemřelých*“, jenž není překvapivě spojen s Dušičkami. Na 31. prosince se sejde procesí, které obchází každý dům v obci, a přitom prozpěvují církevní katolické zpěvy. V čele tohoto průvodu se nese hvězda symbolizující „*změnu starého roku v nový*“ (Inf. 39). Tento svátek se nepodařilo potvrdit ani vyvrátit u dalších německojazyčných menšin v Itálii. Stejně tak slavení svátku podobného Masopustu, který vychází na stejné období jako jeho česká obdoba: „*Karneval se slaví, protože odchází zima. Lidé nosí masky, které symbolizují katolické postavy nebo zvířata. Chodí se kolem obce se šnapsem. Myslím, že se nemá jíst maso, ale vždycky je ho spousta.*“ (Inf. 40) Mezi tradičně se vyskytující řemesla patří řezbářství – v první řadě výroba nábytku a kapliček.

Téměř jediným náboženským vyznáním je katolicismus. Ten úzce souvisí s místní kulturou a identitou, jelikož křesťanství je zde naprosto běžnou součástí života: „*Hodně lidí chodí do kostela. Možná více než dříve, jelikož v kostelech se odehrávají i jiné – kulturní události. [Otázka byla mířena spíše z pohledu vyznání.] Ano, ano. Nemyslím si, že by lidé chodili ke zpovědi, ale v neděli do kostela chodí hodně lidí. Je to tradice. Vaše otázka [Jaké náboženství praktikujete?] je zvláštní. Zde je každý katolík. Je to jasné. Proto je zvláštní se na toto ptát.*“ (Inf. 39)

9.4. Současnost a budoucnost

Mòchenská menšina je v téměř identické situaci, stejně jako Cimbrové v Lusérnu. Tvoří jí sebeuvědomělá komunita občanů, která je v posledních letech stabilní. Její členové mají zájem o zachování své etnické identity a snaží se jí rozšiřovat. Využívají k tomu své

⁵⁶ Mòchenské kroje mohly být dovezeny z Rakouska a nejspíše byly ovlivněny rakouským střihem z 19. století – rozhodně ne českým: „*Vy jste z Čech, správně? [Někdy jste tam byla?] Ne, ale místní obchodníci cestovali do Čech v 18. a 19. století nakupovat zboží, které prodávali pak tady a jinde v Alpách.*“ (Inf. 39)

vlastní odhodlání a nástroje poskytnuté v rámci územní autonomie. Nejsou tedy jen sebeuvědomělou skupinou, ale do určité míry i seberozhodující – v mnoha otázkách veřejného života, jako je správa či školství, převzaly odpovědnost za svou budoucnost. Tyto dva faktory (sebeuvědomění a územní autonomie) hrají naprosto podstatnou roli, pokud jsou využívány vzájemně.

K využití těchto dvou faktorů je potřeba třetí – odhodlání či sebevědomí. Mòchenům odhodlání rozšiřovat příležitosti pro svou komunitu určitě neschází. Snaží se prohloubit výukou na školách a celkově zatraktivnit místní jazyk pro obyvatelstvo, aby v něm vidělo jak část své identity, tak i praktickou využitelnost (např. v cestovním ruchu). Sebevědomí může být vidět i v náhledu, který sdílejí: „*Budoucnost je daleko. Před sto lety zde byl spisovatel, který psal o tom, že tento jazyk je vymírající. A nedával mu budoucnost. Ale po sto letech tu ten jazyk stále je. Proto si myslím, že je těžké vědět, co se stane v budoucnosti. Vždycky říkám, že umřeme předtím, než umře jazyk. Ted' je zde spousta dětí, které mluví tímto jazykem. Jsou daleko mladší než já. Tento jazyk bude existovat, kvůli nim, mnoho, mnoho let po tom, co umřu.*“ (Inf. 39)

Otázkou zůstává, zda je popsané jazykové plánování nastaveno správně a je tedy efektivní. Zdá se, že alespoň u vyrůstající nejmladší generace tomu tak je, či může být. Respektive díky zavedení více výukových hodin do škol se jejich vztah k jazyku a kultuře stane ještě intimnějším. Dospělá generace se v omezené míře také o svůj jazyk zajímá. Počet obdržných certifikátů je relativně vysoký v poměru s celkovou populací údolí (případně třech hlavních obcí). Nicméně starší generace (15–25 let) pravděpodobně intimní vztah se svojí etnickou identitou nemá. Výsledkem během několika let může být jakési vynulování vybudovaného pokroku, jelikož nebude nikdo, kdo by komunitu táhl dopředu.

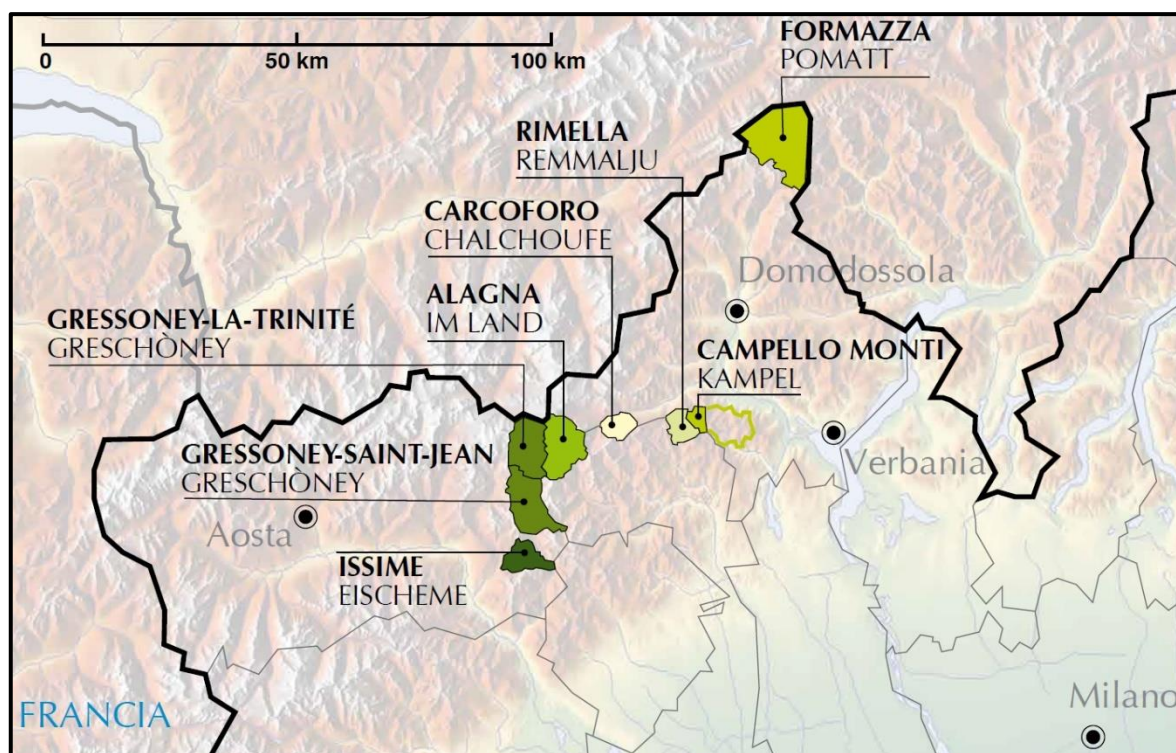
Dalším nebezpečím je zakonzervování pouze samotných obcí Fierozzo, Frassilongo a Palù del Fersina. Pokud se aktivní skupina nezačne zajímat o celou menšinu v údolí, je vystavena větším tlakům okolí. „*Je to velká výzva, zachránit jazyk. Myslím si, že je to přijatelná výzva. Má velkou hodnotu pro komunitu.*“ (Inf. 39) Měla by mít tedy význam pro celou komunitu, a nejen pro striktně aktivní část. Mnohojazyčnost skrývá potenciál, který je však těžké zprostředkovat. Jeho dopad se odráží nejdříve v individualitě, a až poté ve společnosti. Nicméně Mòchenové se nachází ve velmi slibné situaci, která může přinést spíše pozitivní budoucnost. Sílicí trend, předávat více práv menšinovým celkům, může takto

zručné skupině jen prospět a ve výsledku může sloužit jako příkladová studie pro další německojazyčné enklávy v Itálii.

10. Walsеровé

Walsеровé jsou německojazyčnou menšinou žijící ve Švýcarsku, Itálii, Lichtenštejnsku a Rakousku. Populace na italské straně hranic se nachází ve dvou regionech. Na severozápadě Itálie – provincie Verbano-Cusio-Ossola (obce Formazza, Macugnaga) a provincie Vercelli (obce Alagna Valsesia, Rima San Giuseppe, Rimella) v regionu Piemont. Dále pak v obcích Gressoney-La-Trinité, Gressoney-Saint-Jean a Issime v horní části údolí Lys v regionu Údolí Aosta (Valle d'Aosta), které se chlubí snad nejzachovalejší walserskou populací. Z tohoto důvodu byl výzkum veden právě v těchto obcích, které byly porovnávány s obcí Alagna, jež se nachází za regionálními hranicemi.

Obrázek 6 - Walsеровé - Mapa

(CENTRO DOCUMENTAZIONE LUSERNA, 2012)

Region Údolí Aosty provázal stejný historicko-politický vývoj jako Jižní Tyrolsko – poitalšřování a útlak v meziválečném období, Autonomní statut v roce 1948, jeho následné nevyhovující revize a decentralizovanou delegaci státní moci. V dnešní době mají jazykové menšiny na jeho území téměř totožná práva a možnosti jako Jihotyrolané, Ladinové a Cimbrové v Jižním Tyrolsku. Rozdíl můžeme najít například ve vzdělávacím systému, který si mohou regiony a provincie do určité míry nastavit samostatně dle Zákona 482/1999. Aosta

zavedla dvojjazyčný systém na rozdíl od jihotyrolského systému separovaného. Stejný podíl hodin je proto věnován jak italštině, tak francouzštině, a to na mateřských a základních školách.

Italština a francouzština jsou oficiálními jazyky provincie a následující jazyky jsou uznány jako menšinové – franko-provensálština (její místní valdôtský dialekt) a walserština (respektive její dva dialekty titsch a töitschu). Ochrana těchto menšinových jazyků má opět stejnou úpravu jako v jihotyrolském regionu. Je zanesena v Autonomním statutu a z něho vycházejících zákonech. Celý region čítá k roku 2011 necelých 130 tisíc obyvatel, a z toho dle průzkumů 95 % ovládá italštinu, 75 % francouzštinu a 55 % franko-provensálštinu (ISTAT, 2017).

10.1. Historie a identita

Předpokládá se, že Walserové jsou odnoží alemánských kmenů, která se v 9. století rozhodla z ekonomických důvodů migrovat z dnešního jihozápadního Německa do prázdných alpských údolí. Z jihu Švýcarska se postupně během 12. a 13. století rozšířili na větší území, ačkoliv přírodní podmínky byly těžké a Walserové na ně nebyli zvyklí. Dlouhá staletí zůstali velmi uzavřenými skupinami, které obchodovaly s okolím jen z nutnosti. Izolovanost není určitě tedy čistě jen geografickými podmínkami, přestože okolní hřebeny, převyšující 2 000 metrů, v kombinaci s přívalem sněhu během zimy, malé komunity Walserů jednoznačně odřízly od zbytku světa. Proto se jejich jazyk dále štěpil a v dnešní době každé údolí používá svůj vlastní dialekt (někdy dokonce obce v rámci stejného údolí). Pokud se zaměříme pouze na údolí Lys, tak to se otevřelo v 19. a 20. století, kdy se stalo žádanou rekreační destinací pro italskou šlechtu, jenž změnila i ekonomické zaměření této oblasti. Pasterectví bylo ve větší míře opouštěno ve prospěch restaurátérství a hoteliérství. Z pastev a polí se staly pozemky pro výstavbu vilek, zemědělské budovy se přeměnily na byty. Komunita Walserů částečně ztratila kus své etnické identity ještě před oběma světovými válkami.

Poválečná situace a regionální autonomie naštěstí poskytla pro místní obyvatele nástroje pro záchranu alespoň části své původní identity. Walserové v jiných částech Itálie již takové štěstí neměli. Komunity v regionu Piedmont jsou již v podstatě asimilované do italského obyvatelstva (přinejmenším jazykově) bez většího počtu mluvčích, a jejich kulturní identita se stává pouze nástrojem cestovního ruchu. (BOATTINI, 2011: 161–162)

10.2. Jazyk a identita

Současné dialekty walsersčiny vycházející ze švýcarské alemanštiny, v podstatě nejsou dialekty, ale samostatnými jazyky. Töitschu používané v Issime je jen těžko srozumitelné s titschem, kterým mluví 20 km vzdálené obce Gressoney. Ke společné domluvě používají třetí jazyk – italštinu nebo francouzštinu. Takováto situace je v našem českém prostředí téměř nepochopitelná, ale má své důvody v panském rozdělení území ve stoletích minulých. Walserské vesnice patřily pod správu určitého pána či farnosti, a úřední jazyk byl pouze jeden – a to právě italština či francouzština. Odstup jednotlivých walserských komunit pravděpodobně zapříčiňoval jejich nepohodlí používat svůj mateřský jazyk mimo svou obec. Jazyk zůstával i nadále exkluzivní součástí etnické identity, přestože do údolí začala přijíždět cizojazyčná šlechta. Poitalšťování během fašistické éry tento jev jen upevnilo, pokud jazyk zcela nevymýtilo. „*V minulosti lidé používali svůj jazyk pouze v rodině a s přáteli. Bylo divné se bavit s člověkem, kterého neznáte, místním jazykem. [Proč?] To přesně nevím. Je možné se dočíst, že obyvatelé údolí byli neochotní sdílet svůj jazyk. Přesný důvod asi nevíme.*“ (Inf. 41) Můžeme také předpokládat, že usedlý a izolovaný život v horských údolích ani neumožňoval kontakt s lidmi mimo vlastní komunitu. Díky tomu může být nahlíženo i na sousední německojazyčnou obec jako na cizí.

10.2.1. Revitalizace

Dnešní používání walsersčiny zpravidla nepřesáhne úzký a specifický rámec sociálních interakcí. Ani jedna jazyková varianta nemá písemnou podobu, a jedná se tedy o čistě orální výměnu. „*Místní lidé používají jazyk ke zdravení, nebo když vyjadřují normální pocit či náladu. Také využívají názvy míst nebo třeba slova pro běžné potraviny, nástroje. Klejí a nadávají v místním jazyku. Italština je používána pro stavbu věty a běžnou mluvu. [Takže nikdo nepoužívá výhradně walsersčtinu?] Někteří staří lidé ano. A malé komunity v horách. ... Tady ve vesnici téměř nikdo.*“ (Inf. 41) Situace je dle informátorů o něco lepší v obci Issime, kde má komunita k jazyku blíže a snaží se jazyk znovuzavést do běžného používání. Kromě toho, že byl představen na místní základní škole jako volitelný předmět, komunita také pořádá obcí financované kurzy. „*Myslím, že lidé jsou nadšení, že mohou používat jazyk mezi sebou. Ale nevím, jestli to tak nedělají jenom přede mnou [směje se, kurzy organizuje]. [Kolik lidí chodí?] To záleží na období. Pořádám je už rok a půl. Starší učitel to dělal přede mnou a chodilo pravidelně deset, dvacet lidí. Na začátku to pro mě bylo*

těžké, protože nikdo nechodil. Přes zimu se to zlepšilo. Ale přes léto to bylo zase špatné.“ (Inf. 42) Ačkoliv se tedy walsersština vlastně aktivně nepoužívá, komunita jí úplně neopomíjí. Jinak zní výpověď druhého respondenta: *„[informátor walsersštinu plně neovládá] Myslím si, že jazykem se mluví více a více. Slyším ho na veřejnosti víc, než když jsem se vrátila zpátky do údolí v 90. letech. [Kolik lidí s ním tedy mluví?] To nikdo neví. Nemyslím, že by probíhaly výzkumy zaměřené na jazyk. Ale řekla bych, že polovina lidí ho zná. [A používá?] Určitě ne. Ale rozumí mu.*“ (Inf. 41) Těžko tedy odhadnout plný počet mluvčích. Některé průzkumy provedené v 90. letech ukazují na 70 % populace, jenž jazyku rozumí a 60 %, které jazykem mluví (NEGRO, 2004: 43 a 54–55). Toto se může rozcházet s výpovědí Inf. 41, nicméně pravděpodobný klesající počet mluvčích by odpovídal výše zmíněnému poklesu na polovinu členů skupiny, kteří jazyk ovládají.

10.2.2. Výuka na školách

Vyučování na mateřských školách probíhá současně v italštině a francouzštině. Na základní škole se v omezeném počtu (až tři hodin) přidává němčina. Ta by měla přivést Walsery zpět k jejich jazyku, ačkoliv jsou si navzájem nesrozumitelné. Jejich gramatický a syntaxový systém je však velmi podobný, a němčina by měla nabídnout „praktičtější“ využití. Tento názor zastává hlavně správa škol. Jelikož regionální Statut zaručuje pouze výuku standardní němčiny, místní asociace zatím nedokážou vytvořit dostatečný tlak na zavedení místních jazyků mezi oficiální předměty. Další problémem je jednoduše příliš velký počet jazyků. K italštině a francouzštině se u Walsersů vyučuje ještě němčina. *„[Přidání místního jazyka] Nemyslím si, že by to bylo možné, protože je to příliš složité. Francouzština a italština o stejné síle. Pak němčina. S příštím rokem se začíná vyučovat angličtina. Proto není možné se učit ještě další jazyk.*“ (Inf. 42)

Rodiče mohou své dítě přihlásit na dobrovolné lekce walsersštiny, nebo určité zájmové kroužky, ve kterých odpovědná osoba mluví, pokud možno pouze místní řečí (Inf. 42). Takovéto kroužky jsou prý atraktivnější než výuka jazyka u rodičů, jelikož ti stále nevidí ve walsersštině jakýkoliv vklad do budoucnosti svého dítěte (Inf. 42). Používání jazyka u dítěte závisí čistě na vybudovaném vztahu s určitou osobou – rodičem či prarodičem (případně učitelem apod.). Což není vůbec jednoduché, protože: *„... dnes je pouze několik dětí „čistě walserských“. Kvůli cestovnímu ruchu a dalším věcem sem jezdí mnoho lidí. Manželství jsou velmi namíchaná.*“ (Inf. 41)

10.2.3. Kulturní plánování

Walserové v údolí Nys jsou i tak zajímavým příkladem. Ačkoliv jejich zájem ovládat místní řeč není hluboký, jejich snaha zachovat si další kulturní znaky je velmi vysoká. Jsou velmi úspěšní v získávání financí na základě Zákona 482/99, přičemž investice míří do zajímavých a specifických projektů. Jazykové kurzy a výuka již byly zmíněny, i když nejsou určitě plně využívány. Větší úspěch mělo zřízení místních úřadů, které jsou oprávněné řešit věci ve vztahu s veřejnou správou, a jsou v zájmu menšinového obyvatelstva – včetně překladu či interpretování. Tyto obecní úřady jsou přímo napojeny na regionální výbor pro menšiny. Významným projektem obce Issime byla série vydaných materiálů (knihy, brožury, občasníky, komiksy) shrnující historii a kulturu Walserů v údolí. Jeho součástí byl komiks, na kterém se přímo podílely děti místních základních škol. Jejich tvorby byly publikovány v rámci projektu. Dalším plánem je získání investic na výměnu cedulí, které jsou v italštině (případně francouzštině), a jejich doplnění či nahrazení walserským překladem (Inf. 41). Finanční prostředky byly a jsou samozřejmě používány na spolufinancování veřejných objektů, tradičních svátků a oslav.

Organizační nevýhodou těchto aktivit se jeví nedostatek kooperace mezi obcemi. Snaží se o rozvoj kulturní identity a území pouze své obce, a proto jednotlivé programy a cíle dotací často nepřekročí obecní hranice. Gressoney a Issime pořádají své vlastní tradiční festivaly (často je duplikují), spravují své vlastní kulturní asociace a zvláště žádají i o granty. Například i internetová prezence je roztržena na nepřehledné a malé obecní weby. Gressoney a Issime vystupují jako samostatné celky i ve struktuře veřejné správy, a v podstatě neexistuje žádná organizace zastřešující celé údolí Lys.

10.2.4. Alagna

Obec Alagna v regionu Piemont je pravým opakem údolí Lys. Poslední mluvčí žijí vysoko nad obcí na úpatí hor (leží 2 hodiny pěšky, často bez cest), kde žijí životním stylem relativně se nerozcházejícím se způsobem, jakým žili Walserové v minulosti. Malé komunity o maximálně pěti domech obhospodařují malá políčka a převážně se živí pastevectvím. Výhodou oproti historii je možnost nakoupit nutné potraviny a prodávat své produkty výhradně italskému obyvatelstvu v obci. V Alagně Walserové již téměř nežijí. Obec se stala letním skanzenem walserské kultury – většina domů je vystavena dle jejich architektury, a v obci najdeme i opravený muzejní skanzen z 16. století. Přes zimu funguje

Alagna jako lyžařské středisko se sjezdovkami – jen pár stovek metrů vedle obydlí Walserů, kteří v létě na těchto sjezdovkách pasou svá stáda.

Dle italského informátora Walserové scházejí do údolí jen vzácně a drží si odstup: „*Do města nechodí. Já je skoro nepotkám. Pasou dobytek na kopcích a jen výjimečně něco potřebují.*“ (Inf. 43) V obci si prý neprosadili představitele v zastupitelstvu, ale pozice zastřešující jejich potřeby zde je. Zprostředkovává hlavně kontakt ohledně výstavby, správy pozemků a kulturních akcí. „*Nemyslím si, že by chtěli nějakou autonomii. Jsou spokojeni. [Jazyk se vyučuje?] Ne. Je zde dobrovolná němčina jako třetí jazyk, ale příliš rodičů ji nevolí.*“ (Inf. 43) Obec pořádá a „slaví“ podobné festivaly jako v údolí Lys, nicméně walserská účast na nich není velká. Jedná se především čistě o komerční aktivity obce, ačkoliv během výzkumu Walserové zrovna prováděli skot skrze obec v rámci „*loučení se s letními pastvinami*“.⁵⁷

10.3. Kultura a identita

Zájem o obnovu a rozvoj své kultury samozřejmě také cílí na podporu cestovního ruchu. Údolí Lys je historicky vítanou destinací pro Italy, Švýcary a Rakušáky – a to zejména v letním období. S walserskou identitou se zde úspěšně pracuje jako s turistickým lákadlem, což slaví úspěch. Nejenže můžeme po údolí nalézt informační tabule a naučné stezky, v obci Gressoney-La-Trinité bylo zřízeno muzeum, které funguje spíše jako skanzen, reprezentující dobové obydlí rurální rodiny z 18. století. Dobrou strategií se také jeví využívání samotné značky „Walser“, která se přidává k různým kulturním atrakcím a místním produktům (např. „*Walser Delikatessen*“ v Issime).

Walserská kultura vychází, jako u všech německojazyčných skupin v Itálii, především z rurálního způsobu života. Obdělávání polí je v horských podmínkách nesmírně těžké a stačilo výlučně pro svou vlastní obživu. Výnosnější se jevílo pastevectví – převážně chov skotu, ovcí a koz. S následnými produkty byli Walserové schopní ojedinele obchodovat. Kulturu proto formovalo obhospodařování polí (výsev, sklizně) a starost o hospodářská zvířata (kosení a sušení slámy, chov, příprava mléčných produktů). Odlehlost a izolovanost údolí zvdala zdokonalení mnoha řemesel – tesařství, kovářství, obuvnictví, krejčířství,

⁵⁷ V Alagně se bohužel nepodařilo navázat kontakt mezi komunitami v kopcích, ani v místním muzeu. Překážkou byla jazyková vybavenost místních Walserů – ovládají pouze italštinu a walserštinu. jistá neochota komunikace na straně muzea.

tesařství, dřevorubectví, kamenictví a zednictví. Řemesla, která přežila do dnes, jsou spojena se dřevem.

10.3.1. Architektura

Pro Walsery je dokonce typický architektonický styl, který je ne nepodobný svojí unikátností například našemu „vesnickému baroku“. Konstrukce takového obydlí zahrnuje složitý proces – od skácení správných stromů, až po vysekání břidlicových šindelů. Takovýto „walserský dům“ v některých případech zahrnoval stáje a kuchyň v přízemí, dále několik pater dle počtu členů rodiny a generací. Domy stály blízko sebe kvůli ochraně proti povětrnostním podmínkám, celkovému pocitu bezpečí, a také šetření místem. Mezi stavební materiály patřily: žula, břidlice, dřevo (modřín, jedle, borovice), písek, štěrk, pojiva, zemina, hašeného vápno, lišejníky a mechy.

Tento styl bydlení již dnes není pochopitelně masivně využíván, ale dle architektonického stylu se staví hotely a restauranty – typické hlavně pro Alagnu. Pro Issime, tedy obydlí přímo ve vsi, jsou typické spíše kompletně kamenné domy. Kámen, s postupem technologií a doby, vytlačil dřevo všude. Přispěla k tomu i změna trendu v architektuře díky vzrůstajícímu cestovnímu ruchu v 18. století. Dřevěné stavby začaly být nahrazovány symetrickými obdélníkovými vilami. Tradiční příbytky ze dřeva jsou stále využívány odlehlými pasteveckými komunitami rozesetými po horách.

10.3.2. Svátky a festivaly

Kromě obvyklých svátku je nejoblíbenější a nejslavenější událostí v údolí Lys karneval, který je spojený s odchodem zimy. Walserové ho slaví již od „*Tlustého čtvrtka*“, kdy rodiny uvaří vepřové a klobásy. Vesnicí chodí kapela, která za pohoštění zahraje majiteli domu jeho oblíbenou skladbu: „*Přijde kapela a zahraje. Manžel jim pak dá kus klobásy a šnaps. Pak jdou k sousedům.*“ (Inf. 42) „*Černý pátek*“ se slaví pomazáváním černého uhlí na tváře. Tento obyčej ale již vymizel, podobně jako obyčej spojený se sobotou, a to i přesto, že se je údajně v rámci veřejných oslav snaží zase zavést. Pokud se někdo příliš opil nebo o „*Mokrém sobotě*“ zaspal, byl pokropen nebo hozen do sněhu. Celý svátek vyvrcholil v neděli již klasickým procesím v maskách, tancem při kapele a hostinou. (Inf. 42)

I Walserové slaví v červnu na 24. svátek Jana křtitele (mj. patrona obce Gressoney-Saint-Jean). V údolí Lys se však neproměnil v sekulární „Horské ohně“, jelikož zde chybí historické propojení s odporem místních proti „uzurpátorům“, jako tomu je u Jihotyrolanů,

Cimbrů a Mòchenů. Během eucharistické slavnosti se slouží mše za celou obec. Někdy se ještě požehná jehňatům, která jsou nabízena členy farnosti, aby byla prodána. Získaný zisk je věnován na pokrytí nákladů slavnosti. Dále Walseři slaví již spíše rodinné zvyky, kdy v prosinci zdobí hroby svých příbuzných, nebo shromáždění rodiny, při kterém uklízí dům a vykonávají jiné potřebné činnosti. Poslední zvyk vychází z neodkladných činností v minulost, kdy bylo třeba v rychlosti zpracovat mléku na sýr, usušit slámu apod. (Inf. 42)

10.4. Současnost a budoucnost

Walserové jsou menšinou, která je etnicky uvědomělá a dokáže využívat poskytovaných nástrojů ke zlepšování svých životních podmínek. Regionální správa umožňuje čerpat finanční prostředky, ale ve výkonu a správě jazykové politiky pokulhává. Snaží se o protlačení francouzštiny do veřejného života, ačkoliv srovnatelnou roli hraje i franko-provensálština. Tento trend se dotýká i německojazyčné menšiny, která je „nucena“ se učit francouzštinu, ačkoliv by jí jako „lingua franca“ bohatě stačila italština. Region by měl jednoznačně zaujmout jiný postoj k Walserům, a měl by se aktivně snažit o uchování jejich jazykové identity. Výuka němčiny, jako přemostujícího jazyka, je běžnou a odůvodnitelnou praxí. Pro místní obyvatele to může být relativně zajímavější jazyk a dokáže je zpětně přivést k jejich místnímu. Tato strategie by však neměla stavět němčinu do role třetího jazyka, nýbrž druhého. Další neznámou je, do jaké úrovně dokáže či nedokáže němčina ovlivnit samotnou walserštinu. Bylo by promítání němčiny do walserštiny přirozeným vývojem jazykové identity nebo naopak její utlumování?

Je možné, že tato nejistota a neurčitost na regionální úrovni se odráží i v etnické identitě Walserů. Dle Silvie Del Negro se někteří označují za součást „germánského“ kolektivu (NEGRO, 2004). Hrozí tedy jakési rozmělnění etnické identity? Pravděpodobně ne. Tato domněnka, i kdyby byla pravdivá, souvisí pouze s jazykovou identitou. Nicméně fakt, že Walserové začínají být jaksi odtrženi od svého jazyka, může být důležitým poznatkem a v budoucnosti může hrát ještě větší roli. Walserská komunita totiž není schopná se semknout napříč celým údolím a hájit své zájmy dohromady. Z pohledu školství je situace těžší ještě kvůli rozdílnosti dialektů místního jazyka. Potenciální učitel nemůže vyučovat žáky v Gressoney a Issime. Musel by plně ovládat oba. Jedině společný postup může odstranit takto obtížnou překážku. Již nyní chybí větší znalost walserštiny mezi nejmladšími generacemi a tento trend se bude pravděpodobně zvětšovat. Zatím neexistuje reálně

uskutečnitelný plán na kodifikaci walserské v celém údolí (Inf. 42), natož zavedení jednotného jazyka do výuky.

Pokud dokáží jednotlivé obce efektivně využívat nástrojů poskytnutých regionální vládou k zajištění finančních prostředků na kulturní náklady, místní úřady veřejné správy a celkovou veřejnou vybavenost svého území, měly by být schopny opakovat tento postup i v souvislosti se svým jazykem. Zde je podle všeho nutný společný postup pro zvýšení tlaku na region. Situace je obzvlášť těžko pochopitelná vzhledem k současnému stavu walserské komunity jako celku.

Zdejší obyvatelé se jasně cítí a prezentují jako Walserové, i když neovládají svůj mateřský jazyk (STEINICKE, 2004: 6). I přes částečně chybějící či mizející jazykovou identitu, je identita etnická velmi silná. Walserům zcela jistě nechybí chuť si ji zachovat a rozvíjet. Daří se jim uchovat si žijící kulturu, která je postavena na své uvědomělé minulosti, a promítnout ji do efektivního ekonomického nástroje. Návštěvníci při vjezdu do údolí Lys rozhodně nepochybují, že jsou v údolí Walserů stejně jako jeho obyvatelé. Nutné je však pracovat i na vzájemném propojení komunit a snaze zachovat si jedinečný aspekt své identity – jazyk.

11. Srovnání menšin

V předešlých kapitolách byly pospány početně největší a nejvýznamnější německojazyčné menšiny v Itálii. Jsou jimi Jihotyrolané, Cimbrové Mòchenové a Walserové, na severu mezi alpskými hřebeny. Každá má svá specifika, která ji definují a odlišují od ostatních. Pro etnickou identitu těchto skupin se jeví jako klíčové následující role:

- role autonomie – typ samosprávného celku, ve kterém se skupina nachází, a práva s tím související
- role sebeuvědomění – počet členů, ať už dle jazykové gramotnosti či afiliace, a vztah ke své historii, jazyku a kultuře
- role vitality – odhodlání a sebevědomí dané menšiny v současnosti

11.1. Role autonomie

Historické pozadí a skutečnost jakým ho daná skupina vnímá a uchovává – kolektivní paměť, je pro etnickou identitu jedním z nejdůležitějších prvků. Panuje shoda, že „... rozsáhlé historické procesy a mocenské vztahy inherentně obsažené v sociální struktuře ...“ (ERIKSEN, 2012: 97–98). Každá z německojazyčných skupin v Itálii může odvozovat vznik své „etnické větve“ z migrační vlny vyvolané začínající přelidněností některých evropských oblastí ve 12. a 13. století. Snaha o zlepšení životních podmínek je zahrnala do nehostinných vysokohorských údolí Alp. Vznikající komunity byly již v té době v zásadě soběstačné a disponovaly tedy jistou úrovní autonomie. A ačkoliv ze středověkého a novověkého období vychází většina kulturních zvyklostí, založených na rurálním způsobu života a katolickém vyznání víry, až 20. století etnickou identitu otestovalo a přetvořilo. Něco do té doby neuvědomělé se začalo stávat více a více relevantní k zachování a udržení náhledu na svět.

Německojazyčné skupiny zasáhlo odtržení od stávajícího jazykového a kulturního okruhu. V případě Cimbrů, Mòchenů a Walserů se jednalo spíše o nejistotu budoucích věcí a pocit ztráty bezpečí, zatímco Jihotyrolané přišli i o svou vlast. Bohužel následný nástup fašismu ve 20. století obavy nyní menšinového obyvatelstva potvrdil. Cílená asimilační politika měla za cíl zbavit německojazyčné obyvatelstvo jejich jazyka, kultury a skupinového soucítění – etnické identity. Období poitalšťování se neodmyslitelně zapsalo do kolektivní paměti a vzniklé trauma se předává napříč generacemi až do současnosti. Byl

to také začátek odporu a vymezování se proti většinové společnosti. Italskojazyčné obyvatelstvo najednou začalo být viděno v naprosto jiném úhlu pohledu. Lidé, do té doby žijící v jiném údolí nebo přes hranici státu, začali být ohrožujícím prvkem pro životní styl německojazyčných komunit. Etnické hranice se počaly vyostřovat a pocit jednoznačného My/Oni převládl. Tento pocit se s koncem druhé světové války dostal i „na papír“ a rozhodl o prvních autonomních územních uspořádáních v Itálii. V následujících desetiletích měly některé menšiny lepší vyjednávací pozici díky svému soustředěnému absolutnímu počtu a mezinárodní podpoře příbuzných států, jiným zbylo jen čekat, kam je budoucnost zavede.

11.1.1. Regionální úroveň

Tématika etnických a jazykových skupin si „... našla své vyjádření v mnoha mezinárodních smlouvách a konvencích. Různorodost a pestrost etnik, jazyků a kultur je nově stále výrazněji chápána a pojímána coby kulturní dědictví lidstva...“ (ŠATAVA, 2009: 12) Větším etnickým skupinám ve 20. století tento vývoj nabídl velmi solidní nástroj, jak o svou současnost a budoucnost pečovat. V případě Jižního Tyrolska nebyly tyto nástroje ze začátku zcela správně nastaveny, což ve společnosti vyvolalo nacionální cítění, objevující se již za vlády Mussoliniho. Frustrace a strach ze stále přetrvávající italské dominance Jihotyrolany stmelil dohromady. Nutností bylo jednoznačné vymezení se vůči italské společnosti. Udržení jazyka, praktikování katolicismu, propagování kultury a empatie s ostatními členy své skupiny se stalo automatickou věcí. Jižní Tyrolsko chtělo a muselo mít odpovědnost za svůj osud – autonomii.

Místní německojazyčná většina stále nazírá na „boj o autonomii“ jako na neustále opakující se odepření sebeurčení. „*Chci, aby bylo Jižní Tyrolsko absolutně nezávislé. SVP to doopravdy nechce. Myslí si, že současná autonomie je správné řešení. To ale nezvažují možnost, že Itálii stačí malá změna v její ústavě a „párá autonomie“.*“ (Inf. 4) V určité části společnosti stále přetrvává pachůť věcí minulých a nesouhlasí s nimi. Dle terénního výzkumu je však většina se současným stavem spokojena, např.: „*Spousta „hloupých“ lidí si myslí, že autonomie je v nebezpečí, ale je chráněna mezinárodním právem. Oni se spíš snaží dramatizovat situaci a získat popularitu.*“ (Inf. 38) Podobným směrem ukazuje také pojmenování svého jazyka, který někteří respondenti označují jako „*jihotyrolský dialekt*“, „*naš dialekt*“ či „*dialekt údolí*“. Je tedy možno usuzovat, že se rodí nová „jihotyrolská“ identita, již plně nezávislá na Tyrolsku, Rakousku nebo nějaké pangermanistické ideji.

System ochrany menšin nastavený v Jižním Tyrolsku je mezinárodně uznáván jako úspěšný, a i výzkum napovídá, že místní obyvatelstvo se cítí se svojí situací spokojeno. Právo na sebeurčení bylo do jisté míry naplněno a umožňuje zachování a rozvoj etnické identity.

Nicméně ani tento systém není perfektní. V kapitole „Jihotyrolané“ již byl pospán vedlejší efekt – jakási segregace společnosti dle jazykové příslušnosti. Zajímavé je, že takto nahlíží na tento systém i informátoři z jiných německojazyčných menšin v Itálii. Jejich zkušenost jim radí vytvořit multikulturní společnost a dbát na prolínání etnicity – využít její „fluidnosti“ (ERIKSEN, 2012: 65). Dále se jako zajímavé jeví to, že německojazyčná skupina si tento fakt v podstatě neuvědomuje. Samozřejmě z jejich většinové pozice je těžší zhodnotit svou každodennost a zároveň brát s odstupem extrémnější politická hesla typu: „*Čím více se oddělíme, tím lépe si budeme rozumět.*“ (RIEHL a HAJEK, 2011: 216) Pokud si etnické skupiny v Jižním Tyrolsku něco uvědomují, je to rigidnost a byrokratičnost mnohojazyčného systému. „*Proporcionální systém funguje... no, dobře zatím. Ale mnoho německy mluvících lidí říká, že němečtí zaměstnanci ve veřejném sektoru hovoří italsky celkem dobře, ale Italové mluví německy daleko hůře. To je i moje zkušenost.*“ (Inf. 13) Člověk si zajisté hodně všímá reality, která je k němu nejbližší, a proto je pro něj projevujícím se nedostatkem systému právě komplikace při komunikaci s veřejnou správou. Celospolečenská diskuse na toto téma není zatím natolik rozvinutá a vyostřená, aby se jí věnovala větší pozornost.

Současná italská legislativa a z ní vycházející veřejná správa je velmi solidně nastavena. Díky ní mají menšiny jako Jihotyrolané či Furlánci kvalitní výchozí pozice pro nakládání se svými životy. Legislativa jim umožňuje rozhodovat ve všech věcech na úrovni regionů či provincií. Oproti např. České republice mají tyto autonomní jednotky veřejné správy značně větší pravomoci – např. výběr daní na svém území (90 % zůstává v regionu/provincii). Nezdá se odůvodněné delegovat více pravomocí souvisejících s bezpečnostními složkami, školstvím na úrovni univerzit, správou hranic apod. V těchto otázkách ovlivňujících celou italskou společnost se jedná o výkonnou moc patřící centrální vládě.

Jihotyrolané mají v porovnání s menšími německojazyčnými skupinami obrovskou výhodu ve fungující územní autonomii, v níž prakticky plně rozhodují o svých záležitostech. Z titulu většinového postavení by však měli převzít odpovědnost za všechny obyvatele provincie. Autonomie je samozřejmě nástrojem pro zajištění jejich práv a svobod, nesmí

však pracovat výlučně pro ně. V dnešní době se nemusí obávat nebezpečí asimilace a prioritou by měla být efektivní komunikace napříč mnohojazyčnou společností, kde nebude jeden jazyk nevýhodou oproti jinému. Jak německojazyčná, tak italskojazyčná skupina se musí skrze takovýto dialog vyrovnat s minulostí provincie a snažit se otevřít sobě navzájem. Výsledným řešením by mělo být rozhodně opuštění separace institucí a, například po vzoru Údolí Aosta, zavedení institucí smíšených.

11.1.2. Obecní úroveň

I když Cimbry, Mòcheny a Walsery provázeli do konce druhé světové války stejný osud jako Jihotyrolany, poitalš'ování se jich dotklo v daleko větší míře a následný neurčitý vývoj jazykových práv této situaci nenapomohl. V případě Jižního Tyrolska bychom mohli říci, že je hrozba asimilace naopak vyburcovala k silnějšímu etnickému projevu a politické aktivitě. Menšiny o stovkách členů si bohužel nemohly dovolit takovýto luxus. Na státní úrovni neměly absolutně žádné slovo, natož na mezinárodní. Byly jen němými účastníky jazyko-právního dění. Italský stát „byl zdržen“ řešením situace kolem početně silnějších menšin, které měly separatistické sklony a mohly ohrozit vnitřní i vnější bezpečnost státu. Zkušenost s tímto namáhavým vyjednáváním ho přivedla k zavedení územně orientované autonomie a z ní vycházejících jazykových práv. Dlouho také otálel s jakýmkoliv uznáním osobních jazykových práv a ratifikováním mezinárodních smluv k danému tématu.

Nejllepší výchozí situaci měli ke konci 20. století Cimbrové v Lusérnu a Mòchenové, neboť obě skupiny se nacházejí v provincii Tridentsko. Autonomní statut v revizi z roku 1972 již umožňoval správu mateřských a základních škol, čehož využili hlavně Cimbrové. Ustálení situace kolem stavu autonomie také vyústilo ve schopnost regionu Tridentsko-Jižní Tyrolsko začít se zajímat i o další menšiny na svém území – Ladiny, Cimbry a Mòcheny. Regionální a provinční vlády počaly schvalovat zákony, na základě kterých mohly dané menšiny čerpat finanční zdroje, k nimž do té doby neměly přístup. Pozitivní postoj regionální vlády se projevil aktivním obnovením zájmu o etnické otázky a vyústil především v zakládání různých menšinových asociací, institutů a muzeí. V této první vlně vznikaly proto především jakési občanské instituce, formující se odspodu společnosti, které využívaly přidělených práv a finančních prostředků. Ve druhé vlně již tyto menšiny byly schopny ve spolupráci s regionální vládou prosadit své zastoupení v poradním orgánu provincie Tridentsko a legislativu umožňující výuku mateřských jazyků na školách či rozhodování

v některých věcech spojených s praktikováním vlastní kultury (např. veřejné cedule v místním jazyce).

Podobná situace se vyvíjela v regionu Údolí Aosty. Místní Walserové nebyli postiženi fašistickou politikou v takové míře, jelikož Jižní Tyrolsko bylo pro Mussoliniho lákavějším terčem. Většinu pozornosti na sebe také stahovala frankofonní většina, která byla postihována stejně jako německojazyčná skupina na hranicích s Rakouskem. Jazyková otázka se v Aostě zaměřila téměř výhradně na konflikt mezi francouzštinou a franko-provensálštinou, neboť regionální vláda se rozhodla zavést dvojjazyčný systém s italštinou jako druhým oficiálním jazykem a tomu odpovídala i schvalovaná legislativa. Italština a francouzština dostaly plnou podporu, kdežto franko-provensálština a walserština zůstaly nevyřešeny. Walserské obce proto nemohly plně využívat jazykových práv a soustředily se především na čerpaní finančních prostředků pro zakonzervování jak jazyka, tak kultury. Nebyly schopny vyvinout společný tlak a dodatečná práva, umožňující například výuku místního jazyka, jim byla přiznána vlastně až regionálním zákonem z roku 2001.

Diametrálně odlišný případ tvoří Cimbrové v italsky hegemonním regionu Veneto – Sedm komunit a Třináct komunit. V regionu se nenacházela větší etnická skupina, která by si vymohla autonomní statut. Proto region vlastně zprostředkoval pouze nezáměr centrální vlády řešit otázku jazykových menšin. Regionální vláda proto nevydala zákon ošetřující specifická jazyková práva až do roku 2001 při celostátní reorganizaci veřejné správy. Do té doby obce čerpaly finanční prostředky, které nemohly být zaměřeny na ochranu a potřeby menšin. Často se proto takové projekty schovávaly za celkový rozvoj infrastruktury a občanské vybavenosti. Tato situace se týkala pouze několika obcí, kde Cimbrové zaujímal alespoň desítky mluvčích. Většina Cimbrů byla totiž ve Venetu asimilována již během meziválečného období. Aktuálně chybí dostatečně velká skupina, která by byla schopna jazyková práva vůbec využít.

11.2. Role sebeuvědomění

Aby etnická skupina mohla začít prosazovat či praktikovat svá práva, musí si samozřejmě uvědomovat sama sebe. V případě zde popisovaných menšin jde spíše o udržení či znovunalezení tohoto pocitu, který je úzce propojen s existujícím společenstvím či komunitou. Je nutno si však položit otázku, kdy se vlastně ještě jedná o etnickou skupinu, myšleno existující a živou, a na základě jakých prvků etnické identity toto sebeuvědomění

vzniká. Italský stát považuje za etnickou menšinu takovou skupinu, která ovládá svůj vlastní jazyk a vyjádří k tomuto jazyku svou příslušnost. Kam se řadí někdo, kdo jazyk neovládá a stejně se cítí součástí dané skupiny. Jak tomu je v zrcadlově obráceném případě? Jazyk nejsnáze určitelným prvkem etnické identity. Zdálo by se, že na základě mluveného či mateřského jazyka můžeme jasně určit i etnicitu. Členství v etnické skupině se může snadno zkomplikovat, pokud její členové ovládají dva a více jazyků nebo svůj jazyk plně neovládá. Takový potenciální člen je si nejistý sám sebou a svojí etnickou identitou, což se přelívá do identity skupinové.

V případě německojazyčných Jihotyrolanů si takovou otázku ani nemusíme pokládat. Jedná se o jasně uvědomělou a početně značnou skupinu, pro kterou je jazyk základem jejich identity. Je zcela běžnou součástí každodenního života a každý člen cítící se součástí tohoto společenství místní jazyk ovládá. Situace přechází až v extrémní situaci v porovnání s ostatními německojazyčnými menšinami v Itálii, kdy Jihotyrolský občan ve svém životě vlastně nemusí použít jiný jazyk než němčinu (případně podobný dialekt). Jedná se o právo vycházející z Autonomního statutu a Ústavy, při jejichž formování byl jazyk zásadním bodem. Narušení těchto existujících právních norem by bylo v rozporu s italskou ústavou i mezinárodním právem, což by mělo místnímu obyvatelstvu přinést jazykovou stabilitu a sebevědomí. Jenže to se nezdá být absolutní pravdou. Jednak část obyvatelstva stále cítí strach z možné ztráty svého jazyka a jazyková politika také vytváří rozdělenou společnost. Takováto jazyková exkluzivita, která je přítomná v Jižním Tyrolsku, vytváří společnosti ve společnostech a navzájem je nepropojuje. Zároveň to může do budoucna ovlivnit jejich celkovou jazykovou vybavenost, kdy se německojazyčná skupina spokojí se znalostí svého mateřského jazyka (a němčiny).

Daleko komplexnější se jeví situace v případech dalších menšin. Pro Cimbry se stal jazyk ve většině případů pouze součástí dějepisu. V lepším případě se ho snaží uchovat v rámci konzervačních snah, v horším případě s cimbrem již nemají žádný vztah, natož aby s ním cítili spříznění. V Sedmi komunitách a Třinácti komunitách, až na malé výjimky – obce Giazza a Mezzaselva, je jazyk v podstatě mrtvý. Neexistuje dostatečný počet žijících mluvčích, kteří by efektivně předali jazyk dalším generacím. Obyvatelstvo je již téměř plně asimilované do italské společnosti a jen těžko se usuzuje kolik se jich aspoň „papírově“ cítí být Cimbry. Toto je částečně také způsobeno italským systémem rozpoznávajícího menšiny na základě jazyka. Cimbrové by se v něm působil jako německá/germánská skupina, která

však ještě vzdálenější než jejich místní. Jedná se tedy bohužel o případ, kdy kvůli nedostatku členů již není možné sebeuvědomění v potenciálních členech skupiny vzbudit. Komunity v Giazze a Mezzaselvě se jednoznačně ke svému jazyku hlásí a určitá část ho i ovládá. Jejich sebeuvědomění tedy z jazyka vychází. Ještě v lepší situaci, nepodobné té jihotyrolské, se nachází Cimbrové v Lusérnu, I pro ně je jazyk všední záležitostí a automatickou součástí života. Dokázali si ho udržet skrze bouřlivé 20. století, zavést na školy a jsou si ve vztahu s ním značně sebevědomí. Necítí se ohroženi, což může vycházet i z reálné dvojjazyčnosti (cimbro a italština) či mnohojazyčnosti.

Mòchenové již dlouhodobě vyučují svůj jazyk v omezené míře na místních školách podobně jako v Lusérnu a většina obyvatel Údolí Mòchenů se v průzkumech sčítání lidu k místní jazykové skupině řadí. Jedná se proto také o etnickou menšinu s vysokou úrovní sebeuvědomění, i když mòcheno zastává spíše funkci sekundárního jazyka. Na základě výzkumu lze předpokládat, že v minulosti bylo mòcheno částečně vytlačeno agresivnějším italským dialektem provincie, což zapříčinilo úbytek mluvčích ovládající jazyk plně. Jeho využívání má v současnosti specifické funkce a role spojené s charakteristickými rysy kultury – rituální sociální kontakt, tradiční události a pojmenování. Není tedy definujícím prvkem etnicity pro všechny členy skupiny, ale zůstává výraznou součástí kultury i pro jedince, kteří ho neovládají.

Údolí Lys historicky obývané walserskou menšinou je již po dvě století vystaveno konstantnímu pronikání italštiny. S přicházejícím turistickým ruchem bylo osvojení italského jazyka logickým důsledkem. Proměna italštiny v dominantní jazyk zapříčinila imigrace italského obyvatelstva, kteří se stávali stálými rezidenty. Pro smíšené páry bylo těžké si vybrat „svůj jazyk“. Takováto volba je velmi intimní a v mnoha případech je rozhodnutí čistě praktické. *„Člověk je buď příslušníkem jedné etnické pospolitosti, anebo jiné – „třetí cesta“ (přes existenci etnický smíšených manželství a jejich potomků) je jen obtížně realizovatelná či prakticky zcela nemožná.“* (ŠATAVA, 2009: 17) Regionální jazykový systém a politika také do určité míry ovlivnila jazykovou vybavenost Walserů. Výuka italštiny a francouzštiny jako oficiálních jazyků je v případě Walserů doplňována ještě o němčinu a angličtinu (v minulosti i franko-provensálštinu). V takové situaci je reálná výuka dalšího jazyka, i když mateřského, nejenže nepopulární, ale pravděpodobně i nevyhovující. Rozdílnost walserských dialektů navíc zapříčinila jakési roztržnění jejich

jazykového uvědomění. Obyvatelé jednotlivých obcí spolu navzájem neupřednostňují komunikaci v těžko srozumitelných dialektech a jednoznačnost etnické identity tak ztrácí.

Sebeuvědomění jednotlivých německojazyčných menšin úzce souvisí s historickým vývojem a interakcí s italskou společností. Zatímco Jihotyrolany takovýto proces více sjednotil a probudil v nich až nacionální cítění, což by souhlasilo s Gellnerovým názorem – nacionalismus plodí národ (GELLNER 2002), ostatní menšiny tento proces jednoznačně oslabil. Početně slabší skupiny se těžko vyrovnávaly s moderními a globalizačními vlivy. Jejich jazyk odcházel a byl nahrazován italštinou. Sebeuvědomění se vytrácelo postupně, jak byly Cimbrové, Mòchenové a Walserové záměrně či nezáměrně asimilováni do většinové společnosti. Jak píše Fishman (1985: 517): „... *míra etnicity stoupá, klesá a mění se v reakci na silnější a okolní jevy vývoje. Stejně jako mnohé jiné aspekty kultury, nesleduje přímou linii.*“ V dnešní době je v některých případech již téměř nemožné takovéto sebeuvědomění opět oživit.

11.3. Role vitality

Pro německojazyčné menšiny v Itálii byl definující vývoj jazykových práv a reorganizace veřejné správy. Některým byly v rámci tohoto vývoje poskytnuty vhodné nástroje pro rozvoj etnické pospolitosti. Jiné čelily asimilačním procesům, na které značný vliv neměly. Z výzkumu vyplývá, že současnost nabízí zatím nejvhodnější podmínky pro etnické menšiny na italském území. „*Etnické pospolitosti a jejich jazyky nebyly v historii lidstva nikdy něčím konstantním – vždy se vyvíjely, transformovaly, rodily a mizely. Na druhé straně by však bylo neoprávněné hodnotit akulturační a asimilační procesy čistě racionálně, utilitaristicky či fatalisticky ... v těch případech, kdy trvá uvědomělé úsilí příslušníků menšinové populace o uchování vlastní svébytnosti.*“ (ŠATAVA, 2009: 36) Proto právě teď nejvíce záleží i na odhodlání či vitalitě jednotlivých německojazyčných skupin využít tohoto stavu – zvyšujícího se ekonomického a jazykového/společenského statusu, institucionální podpory a poskytnuté autonomie.

Případ Jižního Tyrolska opět částečně vybočuje z ostatních. Jelikož se zdejší společnost byla schopna zorganizovat již v 50. letech 20. století, postupně jí byla svěřena odpovědnost své sebenaplňení, a proto se jí podařilo nastartovat revitalizační proces daleko dříve a v naprosto jiném měřítku než ostatním menšinám. Jihotyrolané řeší otázky na relativně státní úrovni, což vychází z téměř neomezené správy svého regionu. Místní

obyvatelstvo nemusíš řešit problémy spojené s používáním jazyka a jeho uchováním. Nemusí ani shánět prostředky pro zakonzervování historických pramenů nebo pro praktikování kulturních specifik. Mohou si najít práci a studovat školu relativně kdekoliv bez jazykového a geografického omezení. Jihotyrolané řídí svoji provincii a zajímá je stav jejich hospodářství, politická soutěž, vývoje nezaměstnanosti, příliv emigrantů z jiných zemí a podobně. Zachování etnické identity je již jejich historií a nyní stojí jejich zájmy na zcela jiné úrovni oproti dalším německojazyčným skupinám. Stojí před nimi ale jiný problém, který vyzkouší jihotyrolskou historickou zkušenost a současné potřeby – vytvoření multikulturní společnosti s menšinovou italskojazyčnou skupinou. Cesta, na kterou se totiž zatím vydali může totiž přinést podobné strasti pro Italy, kterým byli Jihotyrolané vystaveni v minulosti – postupné segregaci a následné asimilaci.

Cimbry, Mòcheny a Walsery by mělo do budoucna čekat podobné jazykové plánování, pokud si i oni chtějí napříč svými komunitami udržet svou etnickou identitu bez toho, aniž by ztratili jeden z jejich nejdůležitějších prvků. Uvnitř všech těchto skupit existují menší či větší aktivní komunity, které se snaží o udržení a rozvoj jazyka a komplexně etnicity. Části těchto menšin dokonce dosud jazyky ovládají v plné formě. Strategií by tedy mělo být vytvoření kodifikovaného jazyka, který bude využitelný pro plošnou výuku a akreditaci správními orgány. Součástí musí být oficiální jazykové kurzy, podobně jako u Mòchenů, jejichž zkouška a certifikát budou využitelné v pracovních nabídkách – učitelé, úředníci atd. (např. na nepovinné bázi v cestovním ruchu). V posledním kroku by se mělo dbát na povinnou a důkladnější výuku místního jazyka na školách.

Cimbrové v Lusérnu a Mòchenové mají tento proces zcela jistě nastartován. Mohou ho však rozšířit i na další komunity. Walserové by se měli především zaměřit prvně na integraci svých cílů a vytvoření společné strategie. Větší komunita skrývá více příležitostí, pro všechny její členy. Místní jazyk by se zde měl alternativou, a ne něčím rušivým a zbytečným (ŠATAVA, 2009:83). Při dobře nastaveném systému sebou jazyk přináší ekonomické zlepšení oblasti i členů etnické menšiny – tedy onen praktický rozměr. Jazyk sebou ale také nese jakousi abstraktní úroveň – posílení komunity. Nesmíme zapomenout, že „... *hluboce pociťovaná národní/etnická identifikace se (vedle potencionálního nebezpečí šovinismu a konfliktu) může stát zdrojem jak osobní radosti, tak i společenského obohacení.*“ (ŠATAVA, 2009: 30)

12. Závěr

Italská republika stojící na homogenním a centralizovaném modelu veřejné správy postupně začala reflektovat rozmanitou multietnickou realitu své společnosti, ačkoliv jejím cílem v minulosti bylo zachování unitárního státu s jediným oficiálním jazykem – italštinou. K této změně politického směřování ji přímo i nepřímo dovedl historický vývoj lidských práv a svobod, včetně tlaku etnických menšin zacíleného na zlepšení jejich sociálně-politického postavení uvnitř státu. Přístup státu k jejich otázce menšiny formoval a přetvářel. S touto hypotézou je možné u severoitalské německojazyčné menšiny, dělicí se na Jihotyrolany, Cimbry, Mòcheny a Walsery, vymezit dále popsané specifické rysy.

„Jak se projevuje historický vývoj na identitě německojazyčných menšin?“ Období poitalšřování a následné liknavé snahy o nápravu identity zmíněných menšin značně ovlivnilo. Cimbrové, Mòchenové a Walserové, nepřesahující počtem 10 000 jedinců, byli vystaveni působení dominantního státního aparátu, který jim po dobu jedné generace zapověděl jazykový a kulturní projev. Již tak „chřadnoucí“ venkovské obyvatelstvo nebylo schopno ve 20. století, plném moderních globalizačních vlivů, najít jistoty, o které by se mohlo opřít. Právní ochrana se soustředila na početně významnější menšiny, jimž tento fakt samotný předurčoval vyjednávací pozici. Jihotyrolané se právě proto nacházeli ve zcela jiné, výhodnější, situaci. Dvacáté století je donutilo semknout se a jasně definovat etnickou hranici mezi nimi a většinovým italským obyvatelstvem. Vydobyté přiznání autonomního statutu jim v dnešní době zajišťuje odpovědnost za ochranu a rozvoj své etnické identity na úrovni veřejné správy, školství, hospodářství atd.

„Jak se projevuje soužití s dalšími etniky na identitě německojazyčných menšin?“ Pozice Jihotyrolanů je tedy diametrálně odlišná od zbývajících německojazyčných menšin. Historická zkušenost jasného vymezení se My/Oni vůči italské většině, či spíše italské vládě, vedla k vytvoření systému jazykově separátních institucí. Jelikož jsou Jihotyrolané početně významně koncentrováni ve své provincii, oni řídí demokratický proces a nastavují mechanismy ovlivňující celou mnohojazyčnou společnost, která nefunguje zcela na multietnickém základě. Současný systém spíše jednotlivé jazykové skupiny segreguje a vytváří oddělené společnosti. Jižní Tyrolsko tedy stojí před volbou, zda toto uspořádání nepřeměnit na jiné, vyhovující fluiditě etnické identity. Cimbrové, Mòchenové a Walserové byli vystaveni záměrné i nezáměrné asimilaci italskojazyčnou skupinou. Malé komunity

roztroušené v několika obcích byly v horských údolích dlouho izolovány. Zmíněný fašistický diktát a moderní doba postupně obrušovaly především jejich jazykovou identitu. Místní jazyky nebyly nadále prakticky využitelné a pomalu upadaly v zapomnění. Italština a její dialekty se staly mluvenou formou i v rámci etnické skupiny.

„Jak se projevuje hospodářská situace na identitě německojazyčných menšin?“
Region Tridentsko-Jižní Tyrolsko je jedním z nejbohatších regionů v Evropě, což částečně vychází i z poskytnuté autonomie dovolující zacházet s rozpočtem a daněmi. Jihotyrolané mohou s těmito prostředky disponovat dle svých potřeb. Jsou tedy schopni je investovat do důležitých programů spojených s etnickou identitou – kultura, školství, sociální politika apod. Právní legislativa a více než dobrá ekonomická situace dovoluje sklízet benefity i dalším menšinám na území regionu, jmenovitě Ladinům, Cimbrům a Mòchenům. Podobná situace se týká Walserů v Údolí Aosta. Významnou roli ve vztahu k budoucímu ekonomickému růstu a soběstačnosti začíná hrát tzv. etnoturismus, který dovoluje spojit rozvoj identity s cestovním ruchem.

„Jak ovlivňuje italské správní zřízení identitu německojazyčných menšin v Itálii?“
Německojazyčné menšiny jsou jasně jazykově vymezenou skupinou. Ochrana jazyka však zatím není pro všechny důležitým tématem, ačkoliv v poslední době se tato situace mění. Často jsou za důležitější považována témata ekonomické situace, životního prostředí a zachování kulturních zvyklostí spojených s rurálním způsobem života a katolicismem. Jazyk proto není jediným atributem etnické identity, kterým by se německojazyčné skupiny v Itálii vymezovaly. Za takovéto odloučení je částečně odpovědná italská vláda, která dlouho váhala přiznat daným skupinám menšinová práva a podporu. V případě Jihotyrolanů a jejich intimního vztahu s autonomií, se ona sama stala v podstatě součástí národního sebeuvědomění, jejich etnické identity. Zaručila jim možnost řídit si vlastní osud. Kdyby italská vláda podobně přistupovala i k dalším menšinám a uvědomila si, že i ony jsou součástí italské historie a společnosti, mohlo by to Cimbrům, Mòchenům a Walserům přinést diametrálně odlišné podmínky a příležitosti.

Současná situace je pro menšiny nejpříznivější v moderní historii a ony toho musí plně využít, pokud si chtějí uchovat a rozvíjet svá specifika včetně jazyka. Italská vláda jim poskytla vhodné nástroje. Cimbrové, Mòchenové a Walserové přinejmenším nepostrádají odhodlané a sebeuvědomělé jádro, které se snaží podobných nástrojů využít. Často jsou však uplatněny k pouhému zachování či zakonzervování etnické identity, a nikoliv k jejímu

rozvoji. Správné nastavení etnického či jazykového plánování je v případě takto početně malých skupin nesmírně složitou záležitostí. Roli zde nehraje jen pouhý nedostatek zdrojů, ať už finančních, materiálních či lidských, ale další společenské a individuální faktory – např. smíšené páry. Právě tato témata by si zasloužila navazující výzkum.

13. Seznam literatury

- ALBER, Birgit. Past Participles in Mòcheno: *Allomorphy, alignment and the distribution of obstruents*. PUTNAM, Michael T. Studies on German-language islands. Philadelphia: John Benjamins, c2011, s. 33-66. ISBN 978-90-272-0590-2.
- ALCOCK, Antony. *A History of the Protection of Regional Cultural Minorities in Europe: From the Edict of Nantes to the Present Day*. New York: St. Martin's Press, 2000. ISBN 978-1-349-39680-1.
- ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy, A Short Introduction*. [online] County Londonderry, Bozen/Bolzano: University of Ulster Northern Ireland, 2001. Dostupný z WWW: <http://www.provinz.bz.it/en/downloads/south-tyrol-autonomy.pdf>
- ARZOZ, Xabier. *Bilingual Higher Education in the Legal Context: Group Rights, state Policies and Globalization*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, ix, 362 p. Studies in International Minority and Group Rights, v. 2. ISBN 978-900-4228-061.
- ASHMORE, Richard D., Lee J. JUSSIM a David WILDER. *Social identity, intergroup conflict, and conflict reduction*. New York: Oxford University Press, 2001. Rutgers series on self and social identity, v. 3. ISBN 0-19-513742-6.
- BENVENUTO, Oscar a Gregorio GOBBI. *South Tyrol in Figures: 2013* [online]. Bolzano: Provincial Statistics Institute – ASTAT, 2013 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: www.provinz.bz.it/en/downloads/Siz_2013-eng.pdf
- BOATTINI, Alessio. *Are ethnic minorities synonymous for genetic isolates?: Comparing Walser and Romance populations in the Upper Lys Valley (Western Alps)*. Journal of Anthropological Sciences [online]. Bologna: Istituto Italiano di Antropologia, 2011, (89), 161-173 [cit. 2017-03-27]. DOI: 10.4436/jass.89014. ISSN 1827-4765.
- BOHLMAN, Philip Vilas. *Central European Folk Music: An Annotated Bibliography of Sources in German*. New York: Garland Pub., 1996, xxii, 316 p. Garland library of music ethnology, 3. ISBN 08-153-0304-1.
- BOHLMAN, Philip Vilas. *The Music of European Nationalism: Cultural Identity and Modern History*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2004, 423 p. ISBN 15-760-7270-3.
- CAPOTORTI, Francesco. *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious, and Linguistic Minorities*. New York: United Nations, 1979, vii, 114 p.
- CENTRO DOCUMENTAZIONE LUSERNA. *Le isole linguistiche storiche germaniche aderenti al Comitato Unitario delle Isole Linguistiche Storiche Germaniche in Italia: vertreten vom Einheitskomitee der historischen deutschen Sprachinseln in Italien*. Luserna: Centro Documentazione Luserna - Dokumentationszentrum Lusérn, 2012. ISBN 978-888-8197-210.
- COGNOLA, Federica. *Syntactic Variation and Verb Second: A German dialect in Northern Italy*. Amsterdam: John Benjamins, 2013. ISBN 978-90-272-5584-2.
- COLUZZI, Paolo. *Language Planning for the Smallest Language Minority in Italy: The Cimbrians of Veneto and Trentino-Alto Adige. Language Problems and Language Planning* [online]. 2005, 29(3), 247-269 [cit. 2017-03-23]. DOI:

- 10.1075/lplp.29.3.04col. ISSN 0272-2690. Dostupné z: <http://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/lplp.29.3.04col>
- COLUZZI, Paolo. *Minority Language Planning and Micronationalism in Italy: An Analysis of the Situation of Friulian, Cimbrian and Western Lombard with Reference to Spanish Minority Languages*. Bern: Peter Lang, c2007. ISBN 978-3-03911-041-4.
- COLUZZI, Paolo. *Regional and Minority Languages in Italy A general introduction on the present situation and a comparison of two case studies: language planning for Milanese (Western Lombard) and Friulian*. Mercator: Working Papers [online]. Barcelona: CIEMEN, 2004 [cit. 2017-03-23]. ISSN 1133-3928.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 460 p. ISBN 978-80-246-1946-0.
- ELLIS, Heather. *National and Transnational Spaces*. In: LÖHR, Isabella a WENZLHUEMER. *The Nation State and Beyond: Governing Globalization Processes in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries*. Berlín: Springer-Verlag, 2013, s. 127-148. ISBN 978-3-642-32933-3.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Překlad Marek Jakoubek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. Studijní texty (Slon), 51. sv. ISBN 978-807-4190-537.
- FISHMAN, Joshua A. *The rise and fall of the ethnic revival: perspectives on language and ethnicity*. Berlin: Mouton, 1985. ISBN 978-311-0106-046.
- GABAL, Ivan. *Etnické problémy v dnešním evropském vývoji z perspektivy České republiky*. In: GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999, s. 13-23. ISBN 80-861-0323-4. ISSN 80-861-0323-4.
- GÁL, Kinga. *Minority Governance on the Threshold of the Twenty-First Century*. GÁL, Kinga. *Minority governance in Europe: Theory and Practice*. Budapest: The Open Society Institute, 2002, s. 1-12. ISBN 9639419400.
- GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, c2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.
- HASMATH, Reza. *The Complexities of Ethnic Diversity*. In: HASMATH, Reza. *Managing Ethnic Diversity: Meanings and Practices from an International Perspective*. Ferham: Ashgate Publishing Limited, 2011, s. 1-10. ISBN 9781409411215.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 315 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 978-80-7419-010-0.
- JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 258 s. ISBN 978-80-247-3679.
- KŘÍŽEK, Ondřej. *Identita Němců v Jižním Tyrolsku*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita v Praze. Vedoucí práce Petr Kokaisl.

- KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetrovatelství pro praxi*. Praha: Grada, 2013. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-4413-1.
- LORD, Christopher, *Národnostní menšiny v Evropě a ve světě: Politické otázky*. In: GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999, s. 25-50. ISBN 80-861-0323-4.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0.
- MAYER, Felix. Die deutsche Rechtsprache in Südtirol: Stand und Perspektiven. In: MAYER, Felix. *Language For Special Purposes: Perspectives for the New Millennium*. Tübingen: G. Narr, c2001, s. 667-676. ISBN 3823358529.
- MORANDI, Rita. *Contact-induced Language Change and Its Socio-historical Correlates: The Case of Cimbrian in Luserna, Italy*. Ann Arbor: ProQuest, 2008. ISBN 978-054-963-301-3.
- NASH, Manning. *The cauldron of ethnicity in the modern world*. Chicago: University of Chicago Press, 1989. ISBN 02-265-6866-0.
- NEGRO, Silvia Dal. *Minority languages between nationalism and new localism: the case of Italy*. International Journal of the Sociology of Language [online]. 2005, 2005(174), 113-124 [cit. 2017-03-19]. DOI: 10.1515/ijsl.2005.2005.174.113. ISSN 0165-2516. Dostupné z: <http://www.degruyter.com/view/j/ijsl.2005.2005.issue-174/ijsl.2005.2005.174.113/ijsl.2005.2005.174.113.xml>
- NEGRO, Silvia Dal. *The Decay of a Language: The Case of a German Dialect in the Italian Alps*. Bern: Peter Lang, c2004. ISBN 3-03910-212-5.
- OTTENHEIMER, Harriet. *The Anthropology of Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. 3rd ed. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning, 2013. ISBN 978-1111828752.
- PALERMO, Francesco. *Italy: Fedral Country without Federalism?.* In: BURGESS, Michael a George Alan TARR. *Constitutional Dynamics in Federal Systems: Sub-National Perspectives*. Kingston: McGill-Queen's University Press, 2012, s. 237-254. ISBN 9780773539549.
- PETERLINI, Oskar. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol: An Overview of the History, Law and Politics*. Bozen: Presidium of the Regional Parliament Trentino South Tyrol, 1997. ISBN 88-900077-2-9.
- PIRLCHER, Katrin, Ulrike HUBER a Herbert TASCHLER. MERCATOR-EDUCATION. *Regional Dossiers Series: The German Language in Education in South Tyrol (Italy)* [online]. Ljouwert/Leeuwarden: Mercator-Education, 2002 [cit. 2015-02-25]. ISSN 1570-1239. Dostupné z: http://www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/german_in_italy.pdf
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3069-1.
- RAINER, Karl. *The Autonomous Province of Bozen/Bolzano-South Tyrol*. In: GÁL, Kinga. *Minority Governance in Europe*. Budapešť: The Open Society Institute, 2002, s. 91-103. ISBN 963-9419-40-0.
- RIEHL, Claudia Maria a John HAJEK. *Language Policy and Reality in South Tyrol*. In: NORRBY, Catrin a John HAJEK. *Uniformity and Diversity in Language Policy*:

- Global Perspectives. Buffalo: Multilingual Matters, c2011, s. 210-225. Multilingual Matters (Series). ISBN 1847694470.
- RUBATSCHER, Carmen. *The Fate of Minority Languages: The Case of Ladins in North Italy*. HLT Magazine [online]. 2005, roč. 7, č. 5, s. 1-6 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: www.hltmag.co.uk/sep05/mart02.rtf
- SCHÖTTLER, Peter. Lucie Varga: *A Central European Refugee in the Circle of the French "Annales"*, 1934-1941. In: CLARK, Stuart. *The Annales School: Critical Assessments*. 1. vyd. New York: Routledge, 1999, s. 181-203. ISBN 0-415-15552-5.
- SMITH, Anthony D. *National identity*. 1rd. Reno: University of Nevada Press, c1991. ISBN 08-741-7203-9.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Studium (Portál). ISBN 80-717-8929-1.
- STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, c2003, iii, 171 p. ISBN 07-658-0800-5.
- STEINICKE, Ernst, Judith WALDER, Roland LÖFFLER a Michael BEISMANN. *Autochthonous Linguistic Minorities in the Italian Alps: New Legislation – New Identifications – New Demographic Processes*. *Revue de géographie alpine* [online]. *Journal of Alpine Research*, 2011, 2011(99-2), 1-12 [cit. 2017-03-28]. DOI: 10.4000/rga.1454. ISSN 0035-1121. Dostupné z: <http://rga.revues.org/1454>
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 215 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 43. ISBN 978-808-6429-830.
- TSCHURTSCHENHALER. *Drama-Based Foreign Language Learning: Encounters between Self and Other* [online]. Münster: Waxmann Verlag GmbH, 2013 [cit. 2015-02-23]. ISBN 9783830979555.
- TYLOR, Edward Burnett. *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. 2. ed. London: John Murray, 1871. LCCN 04028527.
- VAN DER JEUGHT, Stefaan. *The Protection of Linguistic Minorities in Italy: A Clean Break with the Past*. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* [online]. Brussel: Vrije Universiteit Brussel, 2016, (Vol 15, No 3), 57-81 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2016/van_der_Jeught.pdf
- VEDASH, Arianna. *Italian Sources of Law*. In: FERRARI, Giuseppe Franco. *Introduction to Italian Public Law*. Milano: Giuffrè, 2008, s. 214-236. ISBN 8814143889.
- VIAZZO, Pier Paolo. *Upland Communities: Environment, Population, and Social Structure in the Alps since the Sixteenth Century*. New York: Cambridge University Press, 1989, xv, 325 p. ISBN 05-213-0663-9.
- WISTHALER, Verena. *Identity Politics in the Educational System in South Tyrol: Balancing between Minority Protection and the Need to Manage Diversity*. In: *Studies in Ethnicity and Nationalism* [online]. 2013, s. 358-372 [cit. 2015-02-25].

ISSN 14738481. DOI: 10.1111/sena.12051. Dostupné z:
<http://doi.wiley.com/10.1111/sena.12051>

- WMFFRE, Iwan. *Learners, native speakers and the authenticity of language. Communicating Cultures*. Münster: LIT, 2004, s. 149-175. ISBN 3-8258-6643-2.
- WOLFF, Stefan. *Disputed territories: The transnational dynamics of ethnic conflict settlement*. New York: Berghahn Books, 2003, xiii, 258 p. ISBN 15-718-1516-3.
- ZANINI, Francesca. *Cimbri-Tzimbar*. Un'inchiesta sociolinguistica in Lessinia. 2003, (29), 115-126.

- Cimbri dei Sette Comuni [online]. Roana: Cimbri dei Sette Comuni, 2017 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.cimbri7comuni.it>
- Customs and Tradition. SOUTH TYROL INFORMATION. Suedtirol [online]. 2015 [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/en/Plan-Your-Trip/South-Tyrol--Its-People/Customs--traditions.html>
- ISPAT. Annuario Statistico. Trento: Servizio Statistica - Provincia Autonoma di Trento, 2012.
- ISTAT – Istituto nazionale di statistica [online]. Roma: ISTAT, 2017 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.istat.it>
- Kulturinstitut Lusérn [online]. Lusérn: Kulturinstitut Lusérn, 2009 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.kulturinstitut.it>
- Linguistic map of Italy. In: Wikipedia: The Free Encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2011 [cit. 2017-30-03]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ae/Linguistic_map_of_Italy.png
- Map of South Tyrol and Trentino with Language Distribution Based on Census Data from 2011. In: Wikipedia: The Free Encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012 [cit. 2017-30-03]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Language_distribution_in_South_Tyrol_and_Trentino.png
- Tzimbar - Cimbri della Lessinia [online]. Giazza: Curatorium Cimbricum Veronense, 2008 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.cimbri.it>

14. Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1 - Itálie - Jazyková mapa	34
Obrázek 2 - Jihotyrolané - Jazyková mapa	43
Obrázek 3 - Jihotyrolané - Demografický vývoj	51
Obrázek 4 - Cimbrové - Mapa	64
Obrázek 5 - Mòchenové - Mapa	77
Obrázek 6 - Walserové - Mapa	87
Tabulka 1 - Informátoři - Jižní Tyrolsko	13
Tabulka 2 - Informátoři - Severní Itálie	14
Tabulka 3 - Jihotyrolané - Sčítání lidu.....	51
Tabulka 4 - Cimbrové - Demografický vývoj	73
Tabulka 5 - Mòchenové - Demografický vývoj.....	80